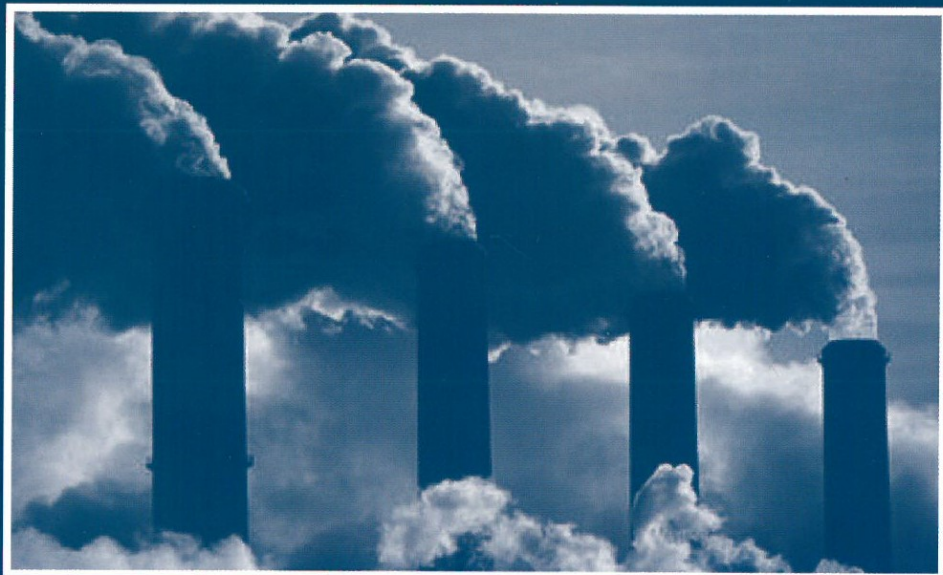

2014
11.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TILKI KATALIN: Ügyészégi gyakorlat a környezetvédelmi bírságok terén

HÁGER TAMÁS: A terhelti vallomás mint személyi bizonyíték a nyomozásban

GYÖMBÉR BÉLA: Elemzés a szellemi tulajdonnal összefüggő bűncselekmények 2013. évi alakulásáról

ANGYAL MIKLÓS: Javaslat egy hazai áldozatazonosítási szolgálat létrehozására

MÉSZÁROS GÁBOR: A karos forgalomirányítás gyakorlati tapasztalatai

FELFÖLDI PÉTER: Kerékpáros-balesetek Budapesten

62.
évfolyam

TARTALOM 2014/11.

TILKI KATALIN Ügyészségi gyakorlat
a környezetvédelmi bírságok terén
(5–21)

HÁGER TAMÁS A terhelti vallomás mint személyi bizonyíték
a nyomozásban
(22–38)

GYÖMBÉR BÉLA Elemzés
a szellemi tulajdonnal összefüggő bűncselekmények
2013. évi alakulásáról
(39–51)

ANGYAL MIKLÓS Javaslat egy hazai áldozatazonosítási szolgálat
létrehozására
(52–68)

MÉSZÁROS GÁBOR A karos forgalomirányítás gyakorlati tapasztalatai
(69–82)

FELFÖLDI PÉTER Kerékpáros-balesetek Budapesten
(83–100)

GAÁL GYULA – MOLNÁR KATALIN
Másképpen a biztonságról – Police Café Pécs
(101–114)

• HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

HARGITAI LÁSZLÓ Szung Ce, a kínai szuperdetektív
(115–130)

SZERZŐK 2014/11.

DR. ANGYAL MIKLÓS rendőr orvos alezredes,
ORFK Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet
Bűnügyi Technikai Főosztály
Bűnügyi Orvosi Osztály

FELFÖLDI PÉTER okleveles közlekedésmérnök, szaktanár,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar Közbiztonsági Tanszék

DR. GAÁL GYULA PHD rendőr alezredes, rendőrségi tanácsos, hivatalvezető,
Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság Hivatala

DR. HARGITAI LÁSZLÓ főelőadó, kriminalisztikai szakjogász,
Kiskőrösi Rendőrkapitányság

DR. HÁGER TAMÁS bíró, Debreceni Ítéletábla,
óraadó, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi
Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék

GYÖMBÉR BÉLA megbízott jogi főigazgató-helyettes,
Nemzetközi Fejlesztési és Forráskoordinációs
Ügynökség Zrt.

MÉSZÁROS GÁBOR rendőr alezredes, tanár,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar Közbiztonsági Tanszék

DR. MOLNÁR KATALIN PHD főiskolai docens,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar Közrendészeti és
Alkalmazott Vezetéstudományi Intézet
Magatartástudományi Tanszék

TILKI KATALIN tudományos munkatárs,
Országos Kriminológiai Intézet

Tilki, Katalin

Prosecutorial practice in the field of the environment protection fines

[5–21]

The author provides an overview of recent research on prosecutorial practices and approaches towards fines in environmental protection in Hungary.

Háger, Tamás

Confession as personal evidence in investigations

[22–38]

The author provides a theoretical and practice-oriented overview of the role and procedures concerning confession in the course of investigations.

Gyömbér, Béla

Intellectual property related crimes in 2013

[39–51]

The author provides an overview of the investigative framework and statistics of IP-related crimes in 2013 in Hungary. The assessment is particularly timely, as investigative competences have been transferred to the National Tax and Customs Administration from the Police in 2011.

Angyal, Miklós

A proposal for the establishment of a Hungarian DVI Team

[52–68]

Following a comparison of protocols for disaster victim identification (dvi) in the United States and within Interpol, the author sets forth an initiative to establish disaster victim identification units in Hungary.

Mészáros, Gábor

Experiences related to arm signal controlled police traffic direction

[69–82]

The author provides a state of the art overview of arm signal controlled police traffic direction in Hungary.

Felföldi, Péter

Bicycle accidents in Budapest

[83–100]

The author provides an overview of a research on bicycle accidents in Budapest in 2011-2012.

Gaál, Gyula – Molnár, Katalin

On security, slightly differently – Police Café Pécs

[101–114]

The authors provide an overview of a unique, civilian-oriented police initiative in Hungary.

Hargitai, László

Sung Tz'u, the medieval super detective

[115–130]

The author provides forensic science observations from a unique interdisciplinary perspective.

TILKI KATALIN

Ügyészségi gyakorlat a környezetvédelmi bírságok terén

A klasszikus elméleti módszerek felhasználása (környezetvédelmi témákkal kapcsolatos szakirodalom áttekintése, jogszabályi háttér tanulmányozása) mellett gyakorlatorientált kutatási módszer alkalmazására került sor. Egyrészt a vizsgálat során olyan iratokat tanulmányoztam, amelyeket a Magyarország hét régiójának területén lévő megyei főügyészségek bocsátottak rendelkezésemre. Kutatási kérdésem arra irányult, hogy 2010 és 2012 között az ügyészek milyen eszközöket alkalmaztak a levegőtisztaság-védelmi, zaj- és rezgésvédelmi, csatorna- és vízszennyezési, természetvédelmi és hulladék-bírsággal kapcsolatos ügyekben. Ennek érdekében a 2010 és 2012 közötti időszakban született határozatok aktáit tekintettem át. A kutatás során azt vizsgáltam meg, hogy miként indultak az ügyek, az ügyész milyen további eljárásokat kezdeményezett, általában milyen eszközöket alkalmazott, illetve milyen kérdések merültek fel az egyes esetekben. Másrészt a környezetvédelmi feladatokat ellátó szakemberekkel kerekasztal-beszélgetést folytattam a téma kapcsán felvetődő problémák, jó gyakorlatok, valamint a javaslatok megismerése céljából. E módszer segítségével az elmélet és a jogalkalmazói gyakorlat között érzékelhető „szakadék” áthidalására vállalkoztam.

Az ügyész környezetvédelmi tevékenységének jogszabályi alapjai

Az alaptörvény rendelkezéseiből indulok ki, amelyek meghatározzák az ügyészség általános tevékenységi köreit. E szerint¹ a legfőbb ügyész és az ügyészség független, az igazságszolgáltatás közreműködőjeként mint közvádó az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője. Az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekménnyel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését. A legfőbb ügyész és az ügyészség törvényben meghatározottak szerint

¹ Magyarország Alaptörvénye Alapvetés 29. cikk (1)–(2) bekezdés.

jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben; képviseli a közvádat a bírósági eljárásban; felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett; a közérdek védelmezőjeként az alaptörvény vagy törvény által meghatározott további feladat- és hatásköröket gyakorol. Az alaptörvény két jelentős változást hozott az ügyészség jogállása tekintetében: „a legfőbb ügyész és az ügyészséget egyrészt az igazságszolgáltatás közreműködőjeként azonosítja, másrészt fő feladataként az állam büntetőigényének érvényesítését nevesíti”².

Az ügyészség egyrészt büntetőeljáráshoz kapcsolódó – idetartozik a kizárólagos ügyészi nyomozati hatáskörbe tartozó ügyek nyomozása, a nyomozás feletti felügyelet, valamint a vádképviselési jogosítványok –, másrészt közérdekvédelmi feladatokat lát el.

A környezetvédelmi és természetvédelmi törvény rendelkezései az ügyészt három szakterületen ruházzák fel intézkedési lehetőséggel³: a környezeti elemek, természeti területek, értékek, különösen a védett természeti területek és értékek Btk.-ban tilalmazott módon való megsértése esetén a büntetőeljárás törvényben meghatározottak szerint jár el; keresetet indíthat környezeti veszélyeztetés, valamint a természeti érték, terület, továbbá védett természeti terület veszélyeztetése, károsítása esetén a tevékenységtől eltiltás, illetve a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt; közreműködik a környezetvédelmi és természetvédelmi hatóságok eljárásai és döntései törvényességének garantálásában. Az ügyész keresetet indíthat továbbá – a Tvt. 81. § (4) bekezdése alapján – a társadalom vagy csoportjainak életkörülményei romlásából fakadó nem vagyoni kár megtérítése iránt.

Az állatok kíméletéről és védelméről szóló 1998. évi XXVIII. törvény X. fejezete szól az ügyész állatvédelem területén betöltött szerepéről, amely szerint az ügyész keresetet nyújthat be az állatok kíméletére és védelmére vonatkozó jogszabályok megsértése esetén is a tevékenységtől való eltiltás, illetve a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt.

Az imént bemutatott törvényi tényállásokból jól látható, hogy az ügyész széles körben fejti ki tevékenységét.

² Varga Zs. András: Az Alaptörvény és az ügyészség közjogi hatáskörei. Magyar Jog, 2012/3., 129. o.

³ A környezet védelméről szóló 1995. évi LIII. törvény 109. § (1)–(3) bekezdés; a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 60. § (1)–(3) bekezdés.

Az ügyész közérdekvédelmi feladatai

Az ügyészség a közérdek védelme érdekében közreműködik⁴ annak biztosításában, hogy mindenki betartsa a törvényeket. A jogszabályok megsértése esetén – a törvényben meghatározott esetekben és módon – fellép a törvényesség érdekében. Törvénytértés esetén akkor köteles fellépni, ha a törvénytértés megszüntetésére hivatott szerv az alaptörvényben, valamint törvényben és más jogszabályban vagy közjogi szervezetszabályozó eszközben meghatározott kötelezettsége ellenére a szükséges intézkedést nem teszi meg, vagy ha a törvénytértésből eredő jogsérelem elhárítása érdekében azonnali ügyészi intézkedésre van szükség. E mellett az ügyészi fellépésre vonatkozó speciális szabályokat szaktörvények rögzítik.

Közös szabályok

Az ügyészségről szóló törvény negyedik fejezete tartalmazza a közérdekvédelmi feladatok szabályait. Az ügyész közérdekű feladat- és hatásköreit⁵ a törvénytértés kiküszöbölése érdekében elsősorban perindítással (bírószági peres és nem peres eljárások megindításával), valamint fellépéssel (hatósági eljárások kezdeményezésével és jogorvoslat előterjesztésével) gyakorolja. Az ügyészségről szóló törvény szakít a törvényességi felügyelet fogalmával. Az ügyész immár az igazságszolgáltatás közreműködőjeként – az említett, perindítási, fellépési jogával – gyakorolja közjogi hatásköreit.

A közérdekvédelmi tevékenység részletszabályai a 3/2012. (I. 6.) LÜ utasításban találhatóak. E szerint az ügyész törvényben meghatározott esetekben és módon

- peres és nemperes eljárást, valamint törvényben szabályozott egyéb eljárást indít és kezdeményez, illetve azokban részt vesz;
- a tudomására jutott jogsértés vagy jogsértő mulasztás esetén ellenőrzi a hatósági jogkört gyakorló, illetve a bíróságon kívüli más jogalkalmazó szervek bíróság által felül nem vizsgált jogerős vagy végrehajtható egyedi döntéseinek, valamint hatósági intézkedéseinek és eljárásának törvényességét;
- törvényben meghatározott szervezetek és szervek eljárása, döntései és működése felett törvényességi ellenőrzést gyakorol;

⁴ Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény 1. § (1)–(2) bekezdés.

⁵ Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény 26. § (1) bekezdés.

- közreműködik abban, hogy a jogszabályokat a bírósági eljárásban helyesen alkalmazzák, ezzel összefüggésben részt vesz a joggyakorlat továbbfejlesztésében és az egységes ítélkezési gyakorlat biztosításában; valamint
- közreműködik a kiskorúak jogainak érvényre juttatásában és eljár a szükséges gyermekvédelmi intézkedések megtétele érdekében.

Az utasítás 2. §-a hangsúlyozza, hogy az ügyészség közérdekvédelmi tevékenysége során kizárólag azt vizsgálja, hogy a hatáskörébe tartozó szerv eljárása, működése, illetve döntése törvényes-e; ellenben nem tartozik a hatáskörébe valamely döntés célszerűségi, szakmai és gazdaságossági vizsgálata. Az ügyész *elbírálja* a hatósági határozat, intézkedés, jogszabálysértő mulasztás miatt hozzá intézett *kérelmeket*, közérdekű bejelentéseket, panaszokat, jogsértésre utaló jelzéseket (együttesen: kérelem, a korábbi szabályozás szerint: törvényességi kérelem). Ha a kérelmet az ügyész alaptalannak találja, indokolt állásfoglalásával elutasítja. Hogyha ezzel a kérelmező nem ért egyet, a felettes ügyészhez fordulhat.⁶

Az ügyész hivatalból *vizsgálatot*⁷ folytat, ha a tudomására jutó adat vagy más körülmény megalapozottan súlyos törvénysértésre, mulasztásra vagy törvénysértő állapotra utal. Így tehát megszűnt a vizsgálat mint általános ügyészi eszköz szerepe. Ezzel szemben korábban „*az ügyészi vizsgálat minden ok nélkül (hangsúlyozzuk: bármiféle törvénysértésre utaló adat hiányában!) megindítható volt, ha pedig a vizsgálat törvénysértést tárt fel, akkor az ügyész többé-kevésbé mérlegelhetette, hogy alkalmazza-e saját eszköztárát (óvás, felszólalás, figyelmeztetés, peres eljárás kezdeményezése), ha pedig alkalmazta, akkor csak ennek eredménytelensége után fordult bírósághoz, akkor is a saját kezdeményezésének elutasítása és nem az eredeti jogsértés megtörténte miatt. Nem véletlen, hogy ezt az időben nagyrészt korlátlan, feltételekhez nem kötött, és az eljárást igénylő jogsértések súly szerinti differenciálását nélkülöző vizsgálati felhatalmazottságot előbb a Velencei Bizottság, majd az Alkotmánybíróság [10/2011. (III. 9.) AB határozat] is kritizálta.*”⁸

Azokban az ügyekben, amelyekben az ügyészi fellépésre okot adó törvénysértést a törvénysértés előidézője maga is orvosolni képes, az ügyész fellépése előtt önkéntes teljesítésre való *felhívással*⁹ élhet, amelyben hatvan na-

⁶ Az ügyészség közérdekvédelmi feladatairól szóló 3/2012. (I. 6.) LÜ utasítás 17. § (1) bekezdés; 23. § (3) bekezdés.

⁷ Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény 26. § (2) bekezdés.

⁸ Varga Zs. András: i. m. 132. o.

⁹ Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény 26. § (3) bekezdés.

pon belüli határidő kitűzésével indítványozza a törvénysértés megszüntetését. Ha a felhívás címzettje az ügyész által megadott határidőn belül a felhívásban foglaltaknak nem tesz eleget, nem válaszol, vagy a felhívásban foglaltakkal nem ért egyet, az ügyész harminc napon belül fellép, vagy értesíti a címzettet az eljárás megszüntetéséről.

Az ügyész *jelzésben*¹⁰ hívja fel az illetékes szerv vezetőjének figyelmét a törvénysértésnek nem minősülő hiányosságokra és az olyan, csekély jelentőségű törvénysértésre, amely fellépést nem tesz indokolttá.

A közérdekvédelem területei

A közérdekvédelem kiemelt területei a polgári bíróság előtti ügyészi tevékenység, az egyes jogi személyekkel és jogi személyiséggel nem bíró szervezetekkel, hatósági eljárásokkal kapcsolatos ügyészi feladatok, a szabálysértési ügyek, valamint a fogyasztóvédelem és környezetvédelem.

Az ügyész környezetvédelmi tevékenysége

A környezetvédelemben az ügyészi közreműködés a büntetőjogi és a közérdekvédelmi szakterületek együttműködésével valósul meg. Az ügyészség környezetvédelmi tevékenységéről szóló 2/2011. (VIII. 31.) LÜ körlevél I. pontja a *szakági kooperációval* kapcsolatos feladatokról szól. Ha a közérdekvédelmi szakági ügyész vizsgálata során észlel valamilyen büntetőeljárásra okot adó körülményt, akkor őt jelzési kötelezettség terheli a másik szakágnak. A büntető szakági ügyész minden egyes ügyben a feljelentése elutasításokat, a büntetőeljárás megszüntetéséről szóló határozatokat, szakértői véleményeket, vádiratokat, bírósági döntéseket megküldi a másik szakágnak; s amikor lehetőség van rá, továbblépnek közérdekvédelmi területen.

„Az elmúlt évtizedben kialakított környezetvédelmi ügyészi hálózat minden megyében figyelemmel kísérte a különböző környezetvédelmi hatóságok tevékenységének törvényességét, szükséges esetben fellépett, ha mulasztást vagy jogszabálysértést észlelt, polgári peres eljárásokban felhívta a szennyezőt vagy károsítót tevékenysége abbahagyására, vagy ártalmatlanítására, ennek eredménytelensége esetén keresettel fordult a bírósághoz eltiltást vagy

¹⁰ Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény 26. § (7) bekezdés.

kár megfizetését indítványozva. Ha a cselekmény súlya indokolja, jelez a büntetőjogi szakterületnek.”¹¹

A környezetvédelmi feladatokat ellátó ügyész a párhuzamos felelősségi formák alkalmazása céljából megvizsgál minden beérkezett információt, és ha szükséges, további eljárásokat kezdeményez¹², amelyek a következők lehetnek: hatósági eljárások kezdeményezése az ellenőrzések lefolytatása érdekében; környezetvédelmi, természetvédelmi, egyéb közigazgatási bírság kiszabása; kötelezés, korlátozás, tiltás kibocsátása; ügyészi keresetindítás előkészítése.

Az ügyész jogosult keresetet előterjeszteni környezeti veszélyeztetés, valamint a természeti érték, terület, továbbá védett természeti terület veszélyeztetése, károsítása esetén a tevékenységtől eltiltás, illetve a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt.

A keresetek előkészítésekor az ügyész per előtti felhívást bocsát ki¹³, amelyben az alperest önkéntes teljesítésre hívja fel. A per előtti teljesítésre való felhívás magánjogi intézkedés, amely a per elhárítását szolgálja. A felhívásban a keresetindítást megalapozó tényeket, a polgári jogi felelősség fennállásnak bizonyítékait kell ismertetni, valamint határidőt kell szabni a perindítás kilátásba helyezése mellett a jogsértő tevékenység abbahagyására.

A vizsgált ügyek jellemzői

Az iratok alapján leszögezhető, hogy az esetek többségében az ügyész a perindítás előkészítése során, a keresetek bírósághoz való benyújtását megelőzően per előtti *felszólítással*, illetve *felhívással* élt, általában határértéket meghaladó zajkibocsátás, valamint határérték feletti vízszennyező anyag kibocsátása miatt. Az ügyek e csoportja a környezetvédelmi felügyelőségek bírságot kiszabó határozatain alapult. Összességében megállapítható, hogy a peren kívüli felszólítások, illetve felhívások sikeresek voltak (az ügyészek tapasztalata¹⁴ is ezt támasztja alá), hiszen ennek hatására a környezethasználók műszaki megoldásokkal vagy módosításokkal, illetve a környezetet veszélyeztető tevékenység abbahagyásával megszüntették a környezetszennyezést, így ennek

¹¹ Bonomi Nóra Katalin: Az ügyész környezetvédelmi tevékenysége. In: Pólt Péter – Varga Zs. András (szerk.): Az ügyészek nagy kézikönyve. Complex Kiadó, Budapest, 2013, 1346. o.

¹² Az ügyészség környezetvédelmi tevékenységéről szóló 2/2011. (VIII. 31.) LÜ körlevél 8. pont.

¹³ Az ügyészség környezetvédelmi tevékenységéről szóló 2/2011. (VIII. 31.) LÜ körlevél 13. 14. pont.

¹⁴ Forrás: a Fővárosi Főügyészség Közigazgatási Jogi Osztálya által készített tájékoztató anyag; Bonomi Nóra Katalin: i. m. 1352. o.

következtében elkerülhetővé váltak a perek. Ezt támasztja alá az egyik ügy, amelyben az illetékes felügyelőség részben az általa lefolytatott ellenőrzések, részben a kft. által végzett önellenőrzések eredményeként megállapította, hogy a társaság szennyvíztisztító telepe szennyezte a Dunát, ugyanis a kibocsátott tisztított szennyvíz határértéken felüli szennyező anyagot tartalmazott. Ezért a felügyelőség 2 932 099 forint *vízszennyezési bírságot* szabott ki. Az ügyészség megállapította, hogy a határérték feletti vízszennyező anyag kibocsátásával környezetveszélyeztetés valósult meg, ugyanis a befogadó Duna vízminőségét kedvezőtlenül befolyásolta. Ezért arra hívta fel a kft.-t, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a kibocsátott szennyező anyag határérték körülire szorítható legyen, és erről harminc napon belül adjon tájékoztatást. Végül az ügyben környezetveszélyeztető tevékenységtől való eltiltás iránti kereset benyújtására nem került sor, ugyanis a cég különböző intézkedéseket tett és beruházásokat valósított meg annak érdekében, hogy a szennyezőanyag-kibocsátást határérték alá szorítsa.¹⁵

Nem egy esetben a *büntetőügyész által megküldött hulladékgazdálkodás rendjének megsértésével kapcsolatos vádirat*, illetve *jogerős bírósági döntés* alapján a környezetvédelmi feladatokat ellátó ügyész további eljárásokat kezdeményezett. Általában az ügyészség kártérítés iránti kereset benyújtását nem látta indokoltnak, viszont a vádlottak cselekményéről – közigazgatási eljárás megindításának megfontolása érdekében – értesítette a környezetvédelmi hatóságot vagy a jegyzőt. Ez történt abban az esetben is, amikor a bíróság végzésében a Btk.¹⁶ 281/A § (1) bek. b) pontjának I. fordulatában meghatározott és a szerint minősülő *hulladékgazdálkodás rendjének megsértése büntette* miatt közérdekű munkát szabott ki az elkövetők vonatkozásában, akik zárt kiskertben ötven-hatvan kiló rézkábelről próbálták a műanyag burkolatot leégetni. Az ügyészség arról tájékoztatta a jegyzőt, hogy a 306/2010. (XII. 23.) kormányrendelet 36. § (2) bekezdés e) pontja szerint a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló 2004. évi CVII. törvényben meghatározott kistérségkörzet-központi feladatokat ellátó települési önkormányzat jegyzője jár el a nem gazdasági tevékenység keretében működő diffúz légszennyező forrással kapcsolatos levegőtisztaság-védelmi hatósági ügyekben. Így levegőtisztaság-védelmi bírságot szabhat ki a hulladékok nyílt téri égetésének tilalmát megszegőkkel szemben. A jegyző az eljárást hivatalból megindította, és huszonötezer forint levegőtisztaság-védelmi bírságot szabott ki.¹⁷

¹⁵ Fejér Megyei Főügyészség P.E. 1344/2011.

¹⁶ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.

¹⁷ Baranya Megyei Főügyészség P.MÚ. 327/2011.

E mellett jórészt olyan ügyek fordultak elő, amikor az ügyészség vizsgálatot végzett az elhagyott hulladékokkal és a hulladékgazdálkodási bírság kiszabásával, a veszélyes és nem veszélyes hulladékokkal kapcsolatos környezetvédelmi, valamint a természetvédelmi hatósági eljárások törvényessége tárgyában.

Elhagyott hulladékokkal kapcsolatban az ügyészség több esetben is azt tapasztalta, hogy a jegyzők nem tartottak helyszíni ellenőrzést. Ez azért különösen fontos, mert ennek során lehet megállapítani a hulladék mennyiségét és összetételét, és csak ha ezek az adatok rendelkezésre állnak, utána lehet meghatározni a hulladékkezelés megfelelő módját. Előfordult az is, hogy a jegyzők a környezetvédelmi hatósági eljárást nem folytatták le, valamint az elhagyott hulladék elszállítására és ártalmatlanításra nem kötelezték az ügyfelet.¹⁸

A bírságok kiszabására jellemzően a veszélyes és nem veszélyes hulladékok esetében a nyilvántartással kapcsolatos kötelezettségek megszegése, a begyűjtési szabályok megsértése, valamint a hasznosítási tevékenység nem megfelelő végzése miatt került sor. *A bírságkiszabások* kapcsán megállapítható, hogy a bírságolás önmagában még nem oldja meg a felvetődő problémákat, ezért a jogsértések megszüntetése érdekében a bírságoló határozatok mellett kötelezések kiadására is sor került.

Az ügyészség hangsúlyozta, a hulladékgazdálkodási bírság kiszabásakor vizsgálni kell, hogy a hulladékgazdálkodási bírság mértékéről, valamint kiszabásának és megállapításának módjáról szóló 271/2001. (XII. 21.) kormányrendelet 2. §-ának (4) bekezdésében foglalt együttes feltételek¹⁹ fennállnak-e, mert ha nem, akkora bírságot az 1. § (1) bekezdése²⁰ figyelembevételével kell megállapítani.²¹

A bírságok kapcsán az is problémaként merült fel a jogalkalmazás során, hogy a jogszabály nem mondja ki, mely tényállást kell a legsúlyosabbnak te-

¹⁸ Fejér Megyei Főügyészség T.K. 695/2011.

¹⁹ A 271/2001. (XII. 21.) kormányrendelet 2. §-ának (4) bekezdése szerint az e paragrafus (2) bekezdésének eseteiben alapbírság, szorzószám megállapítása és az 1. § (5) bekezdés szerinti mérlegelés nélkül a jegyző a bírságot, a jogsértés súlyát figyelembe véve ezeröttszáz és ötvenezer forint között állapítja meg, az alábbiak együttes teljesülése esetén:

a) a jogsértés nem jár környezetveszélyeztetéssel, környezetszennyezéssel vagy környezetkárosítással; b) ugyanazon jogsértés ismételt elkövetése nem áll fenn; c) a jogsértés nem veszélyes hulladékkal kapcsolatos; d) a jogsértéssel érintett hulladék mennyisége nem haladja meg az adott településen a háztartásokban keletkező települési hulladék átlagos havi mennyiségét.

²⁰ A 271/2001. (XII. 21.) kormányrendelet 1. §-ának (1) bekezdése szerint a bírság mértéke – a 2. § (4)–(8) és a 3. § (4) bekezdésében foglaltak kivételével – az e rendeletben meghatározott alapbírságok és az azt módosító tényezőkhöz hozzárendelt szorzószámok szorzataként, a mellékletben foglaltak szerint számított összeg.

²¹ Fejér Megyei Főügyészség T.Kv. 470/2011.

kinteni több tényállás megvalósulása esetén.²² Ennek következtében a felügyelőség általában azt a gyakorlatot folytatta, miszerint az alpbírság legmagasabb mértékét tekintette irányadónak a súlyosság megállapításánál, még akkor is, ha az így kiszabott bírság összege kevesebb lett, mint a rendelet 2. § (5) bekezdése²³ szerint alkalmazható kétszázezer forint. E mellett gondot okozott az is, amikor többszöri szabályszegés esetén csak egy tényállást vett figyelembe a hatóság, amelynek alapján a kiszámított bírságösszeget megemelték. Ebben az esetben az emelés nagysága maximálva van, hiszen legfeljebb a felével növelhető a bírság. A felügyelőség azonban ennél is enyhébb gyakorlatot folytatott, ugyanis az emelés mértékét szinte minden ilyen esetben öt százalékban állapította meg.²⁴

A természetvédelmi hatósági eljárások vonatkozásában a tényállás teljes körű tisztázása egyrészt fontos a megalapozott döntés meghozatala miatt, másrészt a kiszabható természetvédelmi bírság összegszerű meghatározásánál. A természeti értékeket és természeti területeket védelem illeti meg. E tilalmak megszegése esetén a természetvédelmi törvény *természetvédelmi bírság* kiszabását írja elő. A felelősség objektív alapú, így kimentésre nincs lehetőség, de előfordulnak olyan speciális esetek, amikor ez nehézséget okoz, hiszen nincs lehetőség a vétkesség vizsgálatára: például amikor a kötelezett védelem alatt nem álló saját tulajdonú ingatlanán tereprendezést végzett, és kiderült, hogy ott védett növény található, erről azonban a tulajdonos nem tudott, és a védett növény a természeti értékeket nyilvántartó törzskönyvben sem szerepelt. Az ügyészség álláspontja szerint azokban az esetekben, amikor a védett természeti értékek jelenlétéről csak valamely természetvédelemmel foglalkozó hatóságnak vagy szervezetnek van tudomása, az lehetne az egyik megoldás, ha a jogszabály tájékoztatási kötelezettséget írna elő a tulajdonosnak, ennek elmulasztása esetén viszont lehetőség lenne a felelősség alóli kimentésre. A másik megoldás pedig az lehetne, ha a védett vagy foko-

22 A 271/2001. (XII. 21.) kormányrendelet 3. §-ának (6) bekezdése szerint amennyiben a bírság kiszabására az e rendeletben foglalt több tényállás alapján is sor kerülhet, a legsúlyosabban minősülő tényállás alapján kiszabható legmagasabb bírságösszeget legfeljebb a felével emelten kell kiszabni.

23 A 271/2001. (XII. 21.) kormányrendelet 2. §-ának (5) bekezdése szerint a hulladékokkal kapcsolatos tájékoztatási, adatszolgáltatási és nyilvántartási, illetve bejelentési kötelezettségek, továbbá az egyedi hulladékgazdálkodási terv készítése kötelezettségének elmulasztása esetén alpbírság, szorzószám megállapítása nélkül az illetékes környezetvédelmi hatóság a bírságot kétszázezer forintban állapítja meg. A hulladékokkal kapcsolatos tájékoztatási, adatszolgáltatási és nyilvántartási, illetve bejelentési kötelezettségeknek a jogszabályokban meghatározottaknak nem megfelelő teljesítése esetén a bírságot az illetékes környezetvédelmi hatóság legfeljebb kétszázezer forintban állapíthatja meg.

24 Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség T.K. 1569/2011.

zotan védett növényfajok élőhelye bekerülne a természeti területek jegyzé-
kébe, és a kijelölés tényét az ingatlan-nyilvántartásban is rögzítenék.²⁵

A jogalkalmazók tapasztalatai, felvetődő problémák és javaslatok²⁶

Nagy nehézséget okoz ezen a területen a jogalkalmazóknak, hogy az ügyészi
tevékenység összetett és sokrétű látásmódot igényel, hiszen nemcsak a vonat-
kozó jogszabályokkal, hanem az egyes esetek műszaki, kémiai, biológiai, fi-
zikai vonatkozásaival is tisztában kell lenniük ahhoz, hogy sikeresen tudja-
nak eljárni.

Mielőtt az ügyész peren kívüli felhívásokat bocsát ki, illetve környezetjo-
gi per megindítása mellett dönt, információt szerez. Tekintettel arra, hogy az
ügyész a rendelkezésére álló iratanyagból dolgozik, ezért különösen értékes
számára a megbízható tájékoztatás. Az *információszerzés* egyik módja a kör-
nyezet- és természetvédelmi hatóságok bírságot kiszabó vagy kötelezést
megállapító határozatai. A környezetvédelmi tárca és a Legfőbb Ügyészség
közötti együttműködés alapján ugyanis 1997 márciusa óta a környezetvédelmi
felügyelőségeknek a kötelezést vagy bírságot megállapító jogerős köz-
igazgatási határozataikat tájékoztatásul meg kell küldeniük az illetékes me-
gyei főügyészségeknek. A *felügyelőség bírságot kiszabó határozatainak*
száma Győr-Moson-Sopron megyében csökkenő tendenciát mutat, ennek az
ügyészség tapasztalata szerint elsősorban az az oka, hogy az Európai Unió ál-
tal környezetvédelmi célra adott pénzeszközökre benyújtott pályázatok segít-
ségével megvalósulnak olyan beruházások, amelyek korábban önerőből nem
voltak kivitelezhetők. Bírságok kiszabására főként a felszíni vizek határérték-
en túli szennyezése, a hulladékgazdálkodásra, illetve a levegőtisztaság-vé-
delemre vonatkozó szabályok megsértése miatt került sor. Az információ-
szerzés további módjai a környezethasználó elleni büntetőeljárás iratai,
valamint a lakosságtól vagy civil szervezetektől érkező bejelentések. A meg-
küldött határozatok alapján az ügyésznek azt kell eldöntenie, hogy indokolt-e
fellépnie a környezetvédelem érdekében. Döntését elsősorban a környezetve-

²⁵ Csongrád Megyei Főügyészség T.K. 382/2010.

²⁶ Ez a fejezet a Fővárosi Főügyészség Közigazgatási Jogi Osztálya, a Győr-Moson-Sopron Megyei Fő-
ügyészség által készített tájékoztató anyag, illetve Bodáné dr. Pálok Judit: A fővárosi környezet- és ter-
mészetvédelmi ügyészi szemmel (Magyar Közigazgatás, 2003/10., 632–640. o.) című tanulmánya,
valamint a kutatás keretében megrendezett kerekasztal-beszélgetésről készült jegyzőkönyv felhasználá-
sával készült.

szélyeztetés súlyát és a környezethasználó magatartását figyelembe véve hozza meg.

A peresíthető ügyek kiválasztása nem egyszerű feladat, alapos átgondolást igényel. Irányadó szempont a hosszú idő óta fennálló környezetszennyező állapot, vagy a jelentős mértékű környezetszennyezés.

A polgári peres eljárásokkal kapcsolatban az ügyészség legjellemzőbb tapasztalata az eljárások többéves elhúzódása. Ez meglátásuk szerint két okra vezethető vissza. Egyrészt a bíróságok leterheltségük miatt a tárgyalásokat csak hónapok múlva tudják kitűzni, így a keresetlevél benyújtását követő első tárgyalásig, illetve egyik tárgyalástól a másik újabbig hosszú idő telik el, és ez alatt sokszor megváltoznak a kereset jogalapjául szolgáló körülmények. Másrészt a perben kirendelt igazságügyi szakértők eljárása miatt is elhúzódhatnak az eljárások, ugyanis sokszor hosszú idő elteltével terjesztik előszakértői véleményüket.

Nagyobb ügyekben szinte mindig sor kerül az ügyészek részéről a *szakértői bizonyítás* indítványozására. Korábbi kutatásainkhoz²⁷ hasonlóan a szakemberek kifogásolták a szakértői vélemények megbízhatóságát, valamint a szakértői közreműködés magas költségeit. Az ügyészek véleménye szerint a szakértők sokszor nem mennek ki a helyszínre, a szakvéleményüket a rendőrség által készített fotók alapján írják meg. Ha a helyszínen nem járt a szakértő, kérdéssé válik a szakvélemény megalapozottsága. Nagyon sok fórumon elhangzott már és évek óta kifogásolják az ügyészek, ügyvédek, bírák azt, hogy a szakvélemények gyakran jogi kérdésekre is kiterjednek (így jogszabályba ütköznek), hiányosak, egymásnak ellentmondók, a szakértői eljárások pedig indokolatlanul hosszúak. Mindez nehezíti az adott tényállás bizonyítását, és növeli az eljárási költségeket.

Az ügyész környezeti és természeti veszélyeztetés esetén jogosult *keresetet* indítani a *tevékenységtől eltiltás* iránt. „Az ügyészi keresetek nyomán kialakult bírósági gyakorlat szerint a környezethasználót a jogellenes magatartástól, nem pedig magától a tevékenységtől kell eltiltani.”²⁸ A benyújtott keresetek tárgya²⁹ leggyakrabban víz-, illetve levegőszennyezés; talajszennyezés; határértéket meghaladó zajkibocsátás; veszélyes hulladék illegális gyűjtése, kezelése, valamint szennyezést okozó lerakása, tárolása; védett madarak, állatok befogása, tartása, elpusztítása; természetvédelmi terület megváltoztatása; tiltott vadászati eszközök alkalmazása. Ezekről az ügyekről ál-

27 Tilki Katalin: Környezetvédelem – jogalkalmazói problémák. Belügyi Szemle, 2012/11., 35–53. o.

28 Bonomi Nóra Katalin: i. m. 1357. o.

29 Uo. 1358., 1362. o.

talánosságban elmondható, hogy lassan haladnak, a tényállás időközben változhat, emiatt több munkát kell az ügybe fektetni, gyakran a keresetet is módosítani kell.

A kerekasztal-beszélgetés résztvevői hangsúlyozták, hogy az utóbbi időben számos olyan legfelsőbb bírósági (kúriai) döntés született, amely komoly értelmezési kérdéseket oldott meg. A testület egyik ilyen ítéletében (Pfv. VIII. 21.419/2010/17.)³⁰ a környezeti perekben az ügyész felperesi legitimációjával kapcsolatos álláspontját ismertette. E szerint a környezetvédelmi jog és a polgári jog megfelelő jogintézményeinek kapcsolódását a Kvt. és a Ptk. szabályai egyaránt tartalmazzák. Környezetvédelmi perben a Ptk. rendelkezései a környezetvédelmi jog háttérjogaként alkalmazhatók. A környezetvédelem szabályozási rendszerének kulcsfogalmai, a környezetszennyezés, környezetkárosítás ugyanis a Ptk. szabályozási rendszerében a jogellenes károkozásnak, a környezetveszélyeztetés pedig a Ptk. 341. §-ában szabályozott károsodással veszélyeztetés fogalmának feleltethető meg. Rámutattak arra, hogy a Kvt. 103. § (1) bekezdése szerint a környezet igénybevételével, illetve terhelésével járó tevékenységgel vagy mulasztással másnak okozott kár környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kárnak minősül, és arra a Ptk. fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályait³¹ kell alkalmazni. Így tehát a környezet igénybevételével megvalósított károkozó magatartás polgári jogi értelemben környezetveszélyeztető tevékenységnek minősül, és megalapozza az ügyész Ktv.-re alapított keresetindítási jogát.

A Legfelsőbb Bíróság a környezet veszélyeztetésével kapcsolatban az ügyész perindítási jogosultsága tekintetében kifejtette³², hogy ennek megállapítására a környezet védelméről szóló törvény 109. § (2) bekezdése alapján, a környezeti veszélyeztetés fennállása esetén van lehetőség. A környezetszennyezés, a környezetkárosodás, illetve a környezetveszélyeztetés nem egymásra épülő, hanem együttesen értelmezendő fogalmak. A környezetveszélyeztetés pedig nem más, mint a környezet károsításának a lehetősége; nyilvánvalóan nem azonosítható a környezetkárosodással, amely bekövetkezett hátrányos következményként kimutatható. A környezetszennyezés nem a környezetveszélyeztetést megelőző állapot, hanem mint fogalom önmagában jelenti mindazokat a körülményeket, amelyekeken keresztül a veszélyeztetés megvalósulhat.

A Fővárosi Főügyészség Közigazgatási Jogi Osztályának tájékoztató anyaga felhívja a figyelmet azokra a bírósági ítéletekre, amelyek megállapították,

³⁰ Uo. 1354–1355. o.

³¹ Ptk. 345–346. §

³² BH, 2003/419.

hogy az ügyész keresete nemcsak a tevékenységtől eltiltásra, hanem a mulasztással megvalósuló környezetveszélyeztető tevékenységtől eltiltásra mint jogellenes magatartástól eltiltásra is irányulhat. Egyes bíróságok azonban a környezet- és természetvédelmi jogszabályokban megfogalmazott *ügyészi hatáskört leszűkítve értelmezik*. Egyik ügyükben a környezetveszélyeztető tevékenységtől, jogellenes magatartástól eltiltásra irányuló kereseti kérelemmel kapcsolatban a bíróság kimondta, hogy az csak a tevékenységgel megvalósuló jogsértésre értelmezhető. A tevékenységtől való eltiltás fogalmilag kizárt a kárveszély előidézésében részes, de a tevékenységével már felhagyó környezet használó vonatkozásában. Ez a főügyészség szerint a Kvt. 109. § (2) bekezdésen alapuló ügyészi felperesi legitimáció és a környezetveszélyeztető tevékenységtől való eltiltás téves bírósági értelmezése. Álláspontjuk az, hogy csak amennyiben elhárult a kárveszély, akkor veszíti jogalapját a veszélyeztető magatartástól eltiltás szankciója³³. A környezetveszélyeztetést a környezet használója aktív tevékenységével és mulasztásával egyaránt megvalósíthatja³⁴.

Úgy vélik, nem egységes a bírói jogértelmezés abban sem, hogy mit kell a *veszélyeztető tevékenységtől eltiltás fogalmán* érteni. Az ügyészség a kereseti kérelmet egy egységes egésznek tekinti, amelyben az eltiltás része az eltiltás módjának a meghatározása is, amely valamely környezetveszélyeztetést megszüntető marasztalást, kötelezést feltételez. Ezt egyes bíróságok máshogyan látják, álláspontjuk szerint a környezetveszélyeztetés elkerülése a lényeg, és nem a mód, amellyel elkerülhető a környezetvédelmi törvény tilalmainak megsértése. Több olyan eset fordult elő, amikor a főügyészség indítványt tett a végrehajtás módjára vonatkozóan, a bíróság azonban elutasította a kereset erre vonatkozó részét. A környezetveszélyeztetéstől eltiltásra irányuló perekben az ügyész keresetindítási joga a Pp. 122. § szerinti eltiltásra-marasztalásra és nem a Pp. 123. §-a³⁵ alapján előterjesztett megállapításra irányuló kereseti kérelemnek tekintendő.

Megoldatlan *probléma a jogerős ítéletek végrehajtása*. Az ügyészség kereseteiben legtöbbször a környezetveszélyeztető tevékenységtől való eltiltás-

33 EBH, 2000/321.

34 BH, 2012/12.

35 Polgári eljárásról szóló 1952. évi III. törvény 122.§ (1) Marasztalásra irányuló kereseti kérelemnek csak lejárt követelés érvényesítése végett van helye. 123. § Ha a kereseti kérelem számadási kötelezettség megállapítására irányul, a felperes ezzel együtt kérheti az általa előterjesztett számadás helyességének megállapítását is. Megállapításra irányuló egyéb kereseti kérelemnek csak akkor van helye, ha a kért megállapítás a felperes jogainak az alperessel szemben való megóvása végett szükséges, és a felperes a jogviszony természeténél fogva vagy a kötelezettség lejártának hiányában vagy valamely más okból teljesítést nem követelhet.

ra kötelezést indítványozza, ami tulajdonképpen a határértéken túli szennyezés kibocsátásának megszüntetésére irányul. A jogerős bírósági ítéletekben foglaltakat az alperesek azonban egyáltalán nem vagy nem megfelelően hajtják végre. Ez Győr-Moson-Sopron megyében leginkább a közművekre vonatkozik. Esetükben a tevékenységtől való teljes eltiltás indítványozására nincs lehetőség, hiszen a szolgáltatásaik nélkülözhetetlenek. A megyében három olyan cég működik, amely visszatérően határértéken túli szennyezőanyagot bocsát ki. Emiatt a főügyészség több esetben nyújtott be keresetet. A bíróság ítéletében eltiltotta az alpereseket a környezetveszélyeztető tevékenységtől, a végrehajtás azonban nem történt meg. Újabb keresetek benyújtását értelmetlennek tartják két okból. Egyrészt azért, mert korábban, amikor a főügyészség indítványt tett a végrehajtás módjára vonatkozóan a végrehajtás problémáinak kiküszöbölése céljából, a bíróság elutasította a kereset erre vonatkozó részét. Másrészt a moratóriumi határidő megállapítása. A bíróság megállapító határozatokból az látszik, hogy a kibocsátók inkább a jogszabály által megállapított moratórium kedvezményes bírság³⁶ megállapítási rendelkezéseinek előnyeit használták ki, mintsem megtették volna a szükséges beavatkozásokat a már meglévő létesítményeik vonatkozásában a szennyvízkibocsátás csökkentése érdekében.

Összességében tehát megállapítható, hogy a környezetveszélyeztetéstől eltiltás iránti perek kapcsán számos nehézség vetődik fel.

Az ügyészségi keresetek között kár megtérítése indított perrel³⁷ leggyakrabban a természet védelmével kapcsolatban lehet találkozni. Ezekben az ügyekben az ügyészek a természetben okozott kár, illetve az eredeti állapot helyreállításának költsége megtérítésére kötelezést kérnek az alperesek vo-

³⁶ A felszíni vizek minősége védelmének szabályairól szóló 220/2004. (VII. 21.) kormányrendelet 38. §

(1) bekezdése szerint a vízszennyező anyagok kibocsátására vonatkozó határértékekről és alkalmazásuk egyes szabályairól szóló miniszteri rendeletben megállapított kibocsátási határértékeket – a (2), az (5) és a (6) bekezdésekben foglaltak kivételével – a meglévő létesítményekre legkésőbb 2010. december 31-ig kell teljesíteni (türelmi idő). A kormányrendelet 38. § (4) bek. b) pontja szerint a szolgáltatókra, meglévő létesítmény esetén a türelmi idő első három évében a vízszennyezési bírságot csak a megállapított bírság öt százalékában kell kiszabni.

³⁷ Kaposolódó jogszabályi háttér: Az ügyész keresetet indíthat környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kár, illetve a természeti értéket, területet, védett természeti területet veszélyeztető, károsító tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt. A környezetvédelmi törvény rendelkezései szerint környezetkárosodás a környezetben, valamely elemében közvetlenül vagy közvetve bekövetkező, mérhető, jelentős kedvezőtlen változás, illetve valamely környezeti elem által nyújtott szolgáltatás közvetlen vagy közvetett, mérhető, jelentős romlása. A törvény környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kárnak minősíti a környezet igénybevételével, illetve terhelésével járó tevékenységgel vagy mulasztással másnak okozott kárt, erre a Ptk. fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályait kell alkalmazni. Bár a környezet- és természetvédelmi ügyekben a kár megtérítésére vonatkozó sza-

natkozásában. A környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kár megtérítését célzó perekben általában az okozott kár elhárításának, az ártalmatlantias költségeinek megtérítése iránti keresettel élnek.³⁸

A természetben okozott kár megtérítése iránt indított perben az ügyész keresetindítási jogának terjedelmére vonatkozóan a Legfelsőbb Bíróság kifejtette³⁹, hogy a természet védelméről szóló törvény 81. § (2) bekezdésében meghatározott valamennyi kárelem megtérítése miatt keresetet nyújthat be. Így tehát az ügyész a nem vagyoni kár mellett a tényleges vagyoni kár megtérítése iránti igényt is érvényesíthet.

*Kár megtérítése iránti kereset*knél nehézséget okoz egyrészt a jogsértő tevékenység, illetve a bekövetkezett környezeti kár közötti okozati összefüggés bizonyítása, másrészt a kár mértékének megállapítása. A jogsértő tevékenység és a bekövetkezett környezeti kár közötti okozati összefüggés bizonyítása azért nem egyszerű, mert hosszú idő telik el a két esemény között, és e mellett előfordulhatnak olyan történések⁴⁰, amelyek nehezen mérhetők (például emberi egészség romlása).

A kerekasztal-beszélgetésen felvetődött egy olyan javaslat, amely több kártérítési per lefolytatását látná a jövő egyik lehetséges útjának. A Zala Megyei Főügyészség környezetvédelmi ügyésze abból kiindulva vezette le az elgondolását, hogy természetvédelmi ügyekben a fokozottan védett és védett állatoknak, növényeknek eszmei értékük van. Bizonyos országokban, például az Egyesült Államokban a környezetvédelem területén olyan közgazdasági kárszámítási módszerek jelentek meg, amelyek alkalmazásával a nem vagyoni

bályok szinte megegyeznek a Ptk. veszélyesüzem-rendelkezéseivel, környezeti károk bekövetkezése esetén azonban a környezetveszélyeztetés alapozza meg az objektív felelősséget. Tehát amikor a kártérítési felelősség elemeit, nevezetesen a jogellenes magatartást, az okozati összefüggést és a kárt vesszük szemügyre, akkor a jogellenesség környezeti jogellenességet jelent. A környezeti kár megállapításánál figyelembe kell venni a tényleges anyagi veszteséget, a felmerülő költséget, a károkozás miatt elmaradt hasznot. Ha a kár összege pontosan nem állapítható meg, a Ptk. általános kártérítésre vonatkozó szabályait kell alkalmazni. A természetvédelmi törvény precízebb fogalmat használ. E szerint a természet védelmének szabályai megszegésével okozott kár magában foglalja a tényleges vagyoni kárt, az elmaradt hasznot, a károkozás felszámolásával kapcsolatban felmerült indokolt költséget, a természeti állapot és minőség károsodásából eredő, illetve a társadalom, annak csoportjai vagy az egyének életkörülményeinek romlásában kifejeződő nem vagyoni kárt. Károkozás esetén elsősorban a természetbeni helyreállítást kell megkísérelni, és a kár ebben az esetben – hacsak a helyreállítást nem a károkozó végzi – magában foglalja az eredeti állapot helyreállításának költségeit is. [A környezet védelméről szóló 1995. évi LIII. törvény 109. § (2) bekezdés; 4. § 13., 103. § (1) bekezdés; a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 60. § (2) bekezdés; 81. § (2)–(3) bekezdés; Bándi Gyula: Környezetjog oktatási segédlet. 45. o. <http://www.bmekornyesz.hu>

38 Bonomi Nóra Katalin: i. m. 1364. o.

39 BH, 2007/232.

40 Bonomi Nóra Katalin: i. m. 1364. o.

ni kár pénzben kifejezhetővé válik. Ezt úgy kell elképzelni, hogy például a vizet vagy a levegőt szennyezik, a jogellenesség megvalósul. Így a kártérítési követelés egyik alapja adott, a másik pedig, hogy kell egy szakértő, aki megállapítja, hogy az ökoszisztémát milyen mértékű károsodás érte (persze a veszélyeztetést is ki kell mondani), majd ez után kerülne sor az említett közgazdasági számításra. E módszer gyakorlatba átültetésével az ügyészség eredményes kártérítési pereket folytathatna le.

A Fővárosi Főügyészség Közigazgatási Jogi Osztályának tájékoztató anyaga rámutat arra, hogy az ügyész keresetindítási jogosultságát a környezet védelméről szóló 1995. évi LIII. évi törvény szűkebb körben határozza meg, mint a jogsértő tevékenység alapján alkalmazható jogkövetkezmények körét.⁴¹ Nem értenek egyet azzal az állandó bírósági gyakorlattal, amely szerint a tevékenységtől eltiltás érdekében történő perindítás az eredeti állapot helyreállítását is magában foglalja. Javaslatuk szerint az ügyész keresetindítására vonatkozó szabályokat a következőképpen kellene kiegészíteni:

„Környezetveszélyeztetés/-károsítás, illetve természetveszélyeztetés/-károsítás esetén az ügyész jogosult keresetet indítani:

a) a tevékenységgel vagy mulasztással megvalósított veszélyeztető magatartástól eltiltás,

b) a tevékenységet vagy mulasztást megelőző, illetve a külön jogszabály szerint meghatározott környezeti állapot helyreállítása,

c) a kár megelőzéshez szükséges intézkedések megtételére kötelezés,

d) a környezet-/természetveszélyeztetéssel okozott kárnak a polgári jogi felelősség szabályai szerint való megtérítése iránt.”

⁴¹ A környezetvédelméről szóló 1995. évi LIII. évi törvény 101. § (2) bekezdés: A környezethasználó köteles

a) a környezetveszélyeztető magatartástól, illetve környezetkárosítástól tartózkodni, valamint az általa folytatott környezetveszélyeztető magatartást, illetve a környezetkárosítást abbahagyni; b) környezetveszélyeztetés, valamint környezetkárosodás esetén a környezetvédelmi hatóságot azonnal tájékoztatni, továbbá a környezetvédelmi hatóság által, valamint a külön jogszabályban meghatározott információkat megadni; c) környezetkárosodás bekövetkezése esetén minden lehetséges intézkedést megtenni a környezetkárosodás enyhítése, a kárelhárítás, illetve a további környezetkárosodás megakadályozása érdekében, így különösen haladéktalanul ellenőrzése alá vonni, feltartóztatni, eltávolítani vagy más megfelelő módon kezelni a környezetkárosodást okozó anyagokat, illetve más károsító tényezőket az a céllal, hogy korlátozza vagy megelőzze a további környezetkárosodást és az emberi egészségre gyakorolt kedvezőtlen hatásokat vagy a környezeti elem által nyújtott szolgáltatások további romlását; d) környezetkárosodás bekövetkezése esetén az eredeti állapotot vagy a külön jogszabályban meghatározott, az eredeti állapothoz közeli állapotot helyreállítani, valamint a környezeti elem által nyújtott szolgáltatást visszaállítani vagy azzal egyenértékű szolgáltatást biztosítani; e) az általa okozott környezetkárosodásért helytállni és a megelőzési, illetve helyreállítási költségeket viselni.

Összegzés

Megállapítható, hogy az ügyészek a jogszabály adta lehetőségek közül azokat az eszközöket részesítik előnyben, amelyek az időfaktor fontosságára és a végrehajtás nehézségeire is tekintettel a leghatékonyabbak.

Megoldandó feladat az esetenként akadozó szakági együttműködés javítása és megerősítése, aminek nemcsak az információcsere, hanem a kölcsönös kontroll miatt is kulcsfontosságú szerepe van.

A gyakorlati szakemberek szerint egy független, hiteles méréseket végző és megbízható szakvéleményeket előterjesztő szakértői intézmény létrehozására és működtetésére lenne szükség.

A jövő egyik lehetséges iránya több kártérítési per indítása és lefolytatása lehetne, e mellett nagyobb súlyt kellene fektetni az eltiltások és kötelezések alkalmazására.

HÁGER TAMÁS

A terhelti vallomás mint személyi bizonyíték a nyomozásban

A kontinentális alapokon nyugvó, vegyes rendszerű magyar büntetőeljárás a hatályos perjogi törvény¹ szerint több részre tagolódik. Elváltak a felderítést és a bizonyítékok összegyűjtését végző nyomozás és a bírósági eljárás. E két fontos szakasz közé ékelődik a vádemelés ügyészi kompetenciába tartozó szaka. A vegyes rendszer lényege, hogy az eljárás első szakasza az inkvizitórius rendszerből származó nyomozás. Az ennek végrehajtására létrehozott nyomozó hatóság közvérdra üldözendő esetekben, függetlenül a sérelmet szenvedett akaratától, hivatalból indítja meg az eljárást, ha a bűncselekmény elkövetésének valószínűségét észleli. A nyomozást e rendszerben a törvényi előfeltételek fennállása esetén vádemelés követi, majd következik a másik fő eljárásrész, a bírósági tárgyalás. *Erdei Árpád* nyomán megállapíthatjuk, „*hogy a nyomozást az inkvizíciós hivatalból való eljárás elve, míg a pert a vádelv uralja*”². A vegyes rendszer főbb jellemzői egyebek között a funkciómegosztás – ami elválasztja a vád, a védelem és az ítélkezés feladatát – és a vádelv, amely szerint büntetőperre csak törvényes vád alapján kerülhet sor. A nyomozás nagyrészt a nyilvánosság kizárásával folyik, a terhelt jogai korlátozottak, azok csak a nyilvános tárgyalás során teljeseznek ki.³ A Be., bár az 1998-ban eredetileg elfogadott, de végül hatályba nem lépő törvényszöveghez képest kisebb mértékben, de törekszik a bírósági eljárásra helyezni a büntetőeljárás súlypontját. Ennek ellenére vitathatatlan, hogy a nyomozás a hatályos rendszerben is meghatározó, következik ez abból is, hogy az ügy helyes eldöntéséhez lényeges bizonyítékok rögzítésére és megvizsgálására első ízben a nyomozásban kerül sor. A nyomozási bizonyítás meghatározó hatással bír a bírósági bizonyításra is. Nagyon fontos ezért, hogy a nyomozó hatóság perrendszerűen folytassa le a bizonyítást, mert egyes súlyosabb eljárási szabálysértések a bizonyíték kizárásához vezethetnek, ez akadálya lehet a valóságnak megfelelő tényállás-megállapításnak. Mindez pedig megkérdő-

¹ 1998. évi XIX. tv. (a továbbiakban: Be.)

² Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 79. o.

³ Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Harmadik, átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 31–32. o.

lelezheti az ítélet igazságát is. Tanulmányomban a nyomozás során folytatott személyi bizonyítás körében a terhelti vallomás beszerzésével és felhasználásával kapcsolatos eljárási kérdéseket vizsgálom. Vázlatos bizonyítástani alapvetés után a gyanúsított kihallgatásának szabályait, valamint az előforduló eljárási szabálysértéseket és azok hatásait kívánom bemutatni elméleti oldalról és a jogalkalmazási gyakorlat szemszögéből is.

A bizonyításról általában

Nem tárgya a tanulmánynak a bizonyítás fogalmának részletekbe menő elemzése, de utalni kell rá, hogy az e jogintézmény lényegével kapcsolatos szakirodalmi álláspontok igen szerteágazók, eltérők, olykor ellentétesek. A bizonyítás fogalmára vonatkozó nézeteket megkülönböztethetjük aszerint, hogy logikai felfogáson, középpontban a következtetéssel, az eljárási cselekményekre fókuszáló processzuális, a meggyőződésre épülő pszichikai, vagy a megismerési folyamatot előtérbe helyező ismeretelméleti (gnoszeológiai) felfogáson alapulnak.⁴ Egyes álláspontokban a különböző felfogások főbb jellemzői együtt jelennek meg, amelyek szerint a bizonyítás a bizonyítékok beszerzésére, vizsgálatára és értékelésére irányuló eljárásjogi tevékenység, ami egyrészt jogilag szabályozott cselekmények sorozata, másrészt olyan logikai műveletek összessége, amelyekben az érvek szerepét a beszerzett bizonyítékok értékelésekor megismert tények töltik be.⁵ A logikai felfogással érvelő *Angyal Pál* rámutatott, hogy a bizonyítás az a logikai művelet, amelynek útján az eszközökön keresztül a bizonyító okok bizonyító erejükénél fogva meggyőződést ébresztenek.⁶ *Király Tibor* álláspontja szerint a bizonyítás összetett jelenség, magában foglalja a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóságok, valamint más résztvevők megismerő tevékenységét, a logikai bizonyítást és ezeknek jogilag szabályozott (processzuális) rendjét. A hangsúlyt *Király* a megismerő tevékenységre helyezi⁷, mint ahogy *Tremmel Flórián* is.⁸ Nyilvánvaló, hogy a büntetőeljárásban tükröződik valamennyi felfogás. A nyomozásban elsődlegesen a processzuális megközelítés dominál, míg a bi-

⁴ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 129–130. o.

⁵ Lamm Vanda – Peschka Vilmos (szerk.): Jogi Lexikon. KJK–Kerszöv, Budapest, 2000, 85. o.

⁶ Angyal Pál: A magyar büntetőeljárásjog tankönyve I. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1915, 314–315. o.

⁷ Király Tibor: i. m. 222. o.

⁸ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 58. o.

rósági eljárásban már nagyobb szerepet kap a logikai, pszichikai és ismeretelméleti felfogás, amely levezethető abból, hogy a tényállás megállapítása a bizonyítékok egyenként és összehatásukban való értékelése után a bíróság feladata. A büntetőeljárásban a bizonyítás elsődlegesen annak feltárását célozza, hogy a múltban lezajlott esemény a büntetőtörvény valamely törvényi tényállásába ütközik-e, vagy sem, illetve mely személy vagy személyek hozhatók összefüggésbe a cselekmény elkövetésével.⁹ A bizonyítás fogalmi megközelítése mellett, amint *Finszter Géza* is rámutatott, szükséges kiemelni, hogy a bizonyítás a büntetőeljárásban közvetett és összetett.¹⁰

A Be. rendelkezései szerint a büntetőügyben a bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek. A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valószínűségnek megfelelő tisztázására kell törekedni. Lényeges szabály azonban, hogyha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és megvizsgálására. Nem kell bizonyítani azon tényeket, amelyek köztudomásúak, vagy amelyekről az eljáró bíróságnak, az ügyésznek vagy a nyomozó hatóságnak hivatalos tudomása van.¹¹ A bizonyítás eszközei a törvény taxatív felsorolása szerint a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása. Bizonyítékok származhatnak továbbá az úgynevezett bizonyítási eljárásokból, mint a szemle, a helyszíni kihallgatás, a bizonyítási kísérlet és a felismerésre bemutatás. A szembesítés, amely krimináltaktikai megközelítésből egy speciális, konfliktusos kihallgatási forma¹², hasonlóan a helyszíni kihallgatáshoz, szorosan kapcsolódik a terhelti és tanúvallomáshoz, míg a szakértők párhuzamos meghallgatása a szakértői bizonyításhoz. A szemle, a bizonyítási kísérlet és a felismerésre bemutatás eredménye pedig okiratként jelenik meg az eljárásban.¹³ Amint a törvényi rendelkezésből is láthatjuk, a bi-

⁹ Háger Tamás: Az ítéleti tényállás megalapozottságával kapcsolatos egyes kérdések a büntetőperben. *Jogelméleti Szemle*, 2013/1., 31–44. o.

¹⁰ Finszter Géza: A büntetés igénye – hatalom tudás nélkül? In: Holé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara (szerk.): *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2009, 63. o.

¹¹ A Be. 75. §-ának rendelkezései a bizonyítás általános szabályai között rögzítik a bizonyítás tárgyával kapcsolatos előírásokat, amelyek valamennyi hatóságra irányadók, kivéve természetesen a bíróság bizonyítási feladatait az ügyész által nem indítványozott és a vádat alátámasztó bizonyítékok tekintetében.

¹² Fenyvesi Csaba: Szembesítés. Szemtől szembe bűnügyekben. *Dialóg Campus Kiadó*, Budapest–Pécs, 2008, 177. o. A szerző az eljárási cselekmény lényegére tapintva fejt ki, hogy a szembesítés a terhelti, illetve tanúkihallgatás speciális formája. A bizonyítási cselekményen a hatóság tagján kívül két személy vesz részt, és nem a hatóság tagjával folytatnak párbeszédet, hanem közöttük vitaszituáció alakul ki, a konfrontálódás a szembesítettek között jön létre.

¹³ Be. 76. § (1) bek. 119–125. §

zonítási eszközök, illetve az azokból származó, a konkrét bizonyítékot jelentő információk egyrészt személyi jellegűek, másfelől tárgyi alakot öltnek. Személyi bizonyításnak minősül a terhelt és a tanú kihallgatása, és az abból eredő bizonyítékok értelemszerűen ugyancsak személyi típusúak.¹⁴ A szakvélemény, függetlenül attól, hogy a hatóság a szakértőt meghallgathatja¹⁵, nem tekinthető személyi bizonyítéknak, egyrészt mert az tárgyi-okirati formában jelenik meg, másfelől pedig a szakértőt az eljárásban a hatóság, eltérően az angolszász jogrendszerektől, nem tanúként hallgatja ki, hanem az eljárás speciális résztvevőjeként, szakértőként hallgatja meg.

A terhelt vallomásának beszerzése a nyomozásban

A nyomozásban, őrizve az inkvizitórius hagyományokat, a nyomozó hatóság, illetve a nyomozást folytató ügyész dominanciája érvényesül. *Farkas Ákos* és *Róth Erika* szerint a nyomozás célja alapvetően kettős, a bűncselekmény és az elkövető felderítése. Ennek során rendszerint a nyomozó hatóság vagy a nyomozást maga folytató ügyész összegyűjti, biztosítja, rendszerezi a bizonyítékokat, létrehozva azt az ügyiratot, amely a vádemelés és közvetve a bírósági eljárás alapja.¹⁶ Egyetértve Királlyal, rögzíthető, hogy a nyomozásnak a büntetőeljárásban kiemelt jelentősége van. A nyomozás során elkövetett súlyos hibák ugyanis a perben már nem orvosolhatók. A nyomozásra alapvetően három feladat vár: a bűncselekmény és az elkövető felderítése, valamint a bizonyítási eszközök felkutatása és rögzítése.¹⁷

A vád alapjául szolgáló és általában a bíróság döntését is meghatározó személyi bizonyítékok, terhelti és tanúvallomások beszerzése sok esetben már a nyomozás kezdetén megtörténik. A nyomozó hatóság ugyanis a cselekmény közvetlen szemtanúit a bűncselekmény után rövid idővel kihallgatja, és gyakran a helyszínen, vagy annak közelében elfogott terhelt kihallgatására is sor kerül a nyomozás elrendelése után.

A nyomozás idején végzett alakszerű terhelti kihallgatás elemezése előtt szükséges azonban a nyomozás elrendelése előtt készített rendőri jelentés bizonyítékként értékelésének dogmatikai és gyakorlati problémáival foglalkozni.

¹⁴ Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2009, 14–15. o.

¹⁵ Be. 110. §

¹⁶ Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2012, 229. o.

¹⁷ Király Tibor: i. m. 316. o.

Gyakran előfordul, főként élet és testi épség elleni, vagy a köznyugalmat sértő deliktumoknál, hogy a bűncselekmény elkövetése után a feltételezett elkövetőt a rendőrhatalóság nyomban kézre keríti, intézkedés alá vonja, és kérdéseket intéz hozzá az intézkedés alapjául szolgáló bűncselekményről, amelyről rendszerint magánszemélyek vagy hivatalos szervek (testi sérüléssel vagy halállal járó bűncselekmény esetén tipikusan a mentők vagy az egészségügyi ellátást végző szerv) bejelentése alapján kerül sor. Ekkor a bűncselekménytől eltelt rövid időre tekintettel értelemszerűen a nyomozást még nem rendelték el. A szükséges alakszerűségek mellett a büntetőeljárás nem indult meg. Ebből következően a gyanúba került személy sem terheltnek, sem tanúnak nem minősül, ezért a nyomozó hatóság, elsősorban a rendőrség eljáró tagjai vonatkozásában nincs törvényi kötelelem olyan jellegű kioktatásra, amely szerint az intézkedés alá vont, kikérdezett személy nem köteles vallani, illetve önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolni.¹⁸ A rendőrség eljárására ilyen esetben a rendőrségről szóló törvény és a rendőrség szolgálati szabályzata¹⁹ az irányadó. Sok ügyben tapasztalható, hogy a hatóság tagjai a gyanúba került és később vádlottá váló személyt a bűncselekményről bármilyen figyelmeztetés nélkül kikérdezik, és az általa elmondottakat rendőri jelentésbe foglalják. Dogmatikai, jogelméleti és gyakorlati problémákat is felvet, hogy a jelentés tartalmát a vádlott terhére a bíróság bizonyítékként felhasználhatja-e.

Egyes felső bírósági álláspontok szerint az önvádra kötelezés tilalmának és a hallgatás jogának elvére tekintettel a vádlott terhére a büntetőperrendben szabályozott garanciális figyelmeztetések hiányában a jelentés bizonyítékként nem értékelhető.²⁰ Mindamellett a Legfelsőbb Bíróság, bár még az 1973. évi I. törvény hatálya alatt, aggály nélkül felhasználhatónak találta a vádlottnak az elkövetés napján készült rendőri jelentésbe foglalt nyilatkozatát úgy is, hogy a hatóság tagjai nem figyelmeztették a hallgatás jogára és az önvádra kötelezés tilalmára.²¹ A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a hatályos eljárási törvény szerinti bírói gyakorlat a vizsgált rendőri jelentés bizonyítékként való felhasználásához megköveteli, hogy a hatóság figyelmeztetése után a ki-

¹⁸ Az intézkedő rendőrnek sem a rendőrségi törvény, sem a rendőrségi szolgálati szabályzat nem írja elő, hogy az intézkedés során a büntetőeljárásban szabályozott kardinális kioktatásokat elvégezze. Vö. Háger Tamás – Bencze Mátyas: Miranda és társai Vs. Bizonyítási gyakorlat a magyar büntetőeljárásban. *Kontroll Jogtudományi Folyóirat*, 2006/1., 26. o. [2006a]

¹⁹ 1994. évi XXXIV. tv. a rendőrségről; a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet.

²⁰ BH, 1994/177.; IH, 2005/136.

²¹ BH, 1998/573.

kérdézet előtt ismertté váljon, hogy nem köteles vallani, valamint önmagára terhelő vallomást tenni.

Az elméleti nehézséget elsősorban az okozza, hogy a rendőri jelentésbe foglalt nyilatkozat később a büntetőeljárásban milyen típusú bizonyítéknak minősül, illetve az intézkedés és az annak folyamán történt kikérdezés a büntetőeljárás részének tekinthető-e, vagy sem. Egyes nézetek szerint az elemzett információszerzés – amely nem tekinthető még a büntetőeljárás részének – sem terhelti vallomásnak, és az alakszerűségek hiányában tanúvallomásnak sem minősíthető. A rendőri jelentés ezért a Be. 116. § (1) bekezdése szerinti okiratként használható fel bizonyítékként. A Be. 301. § (2) bekezdése értelmében a nyomozó hatóság jelentése okiratként felhasználható. A jelenleg hatályos törvény szerint viszont a gyanúsított és a tanú kihallgatásáról, illetve a szembesítésről 2007. június 1-jétől jelentés már nem készíthető.²² Az ezt megelőzően hatályos norma kapcsán azonban megjegyzendő, hogy a felderítés folyamán készített rendőri jelentés nem volt tekinthető a Be. 168. § (1) bekezdésében írt, és a személyi bizonyítékokat helyettesítő jelentésnek, mert nem a büntetőperrenden, hanem a rendőrségi törvényen alapult. Az eltérő szabályozástól és a jelentés okirati jellegétől függetlenül azonban az önvádra kötelezés tilalmának feltétlenül érvényre kell jutnia a jelenleg hatályos szabályozás szerint is. Mindezt megkövetelik az alapvető európai emberi jogi normák²³ és az önvádra kötelezés tilalmának a Be. 8. §-ában írt elve.²⁴

Ezt az álláspontot erősíti meg a jogtudományi reflexió is. *Elek Balázs* kifejtette, hogy nem tekinthető helyesnek az olyan gyakorlat, amikor az eljárási cselekmény után terheltté váló személy rendőri jelentésbe foglalt nyilatkozatát úgy értékeli a bíróság bizonyítékként, hogy nem figyelmeztették a hallgatás jogára.²⁵ Irányadónak tartom ezt akkor is, amikor az elkövető önfeljelentést tesz, azaz önként tárja fel a hatóságnak a bűncselekmény elkövetését.

22 A Be. 168. § (2) bekezdését a 2007. évi XXVII. tv. 46. §-a módosította, megszüntetve a személyi bizonyítékok nyomozó hatósági jelentésbe foglalásának lehetőségét. A módosítással egyet kell érteni. Olyan fontos bizonyítási cselekményeknél, mint a terhelt és a tanú kihallgatása, az eljárás egyszerűsített módon, jelentésben való rögzítése semmiképp nem célszerű, és a garanciális perbeli jogokra is hátrányos lehet. Megjegyzendő, hogy a nyomozási gyakorlat ritkán alkalmazta a személyi bizonyítás jelentésbe foglalását (*a szerző megj.*).

23 Az Emberi jogok európai egyezményének 14. cikke. *Nemo debet prodere se ipsum* (senki sem kötelezhető arra, hogy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson) elve.

24 Háger Tamás – Bencze Máttyás: A bizonyítási eszközök néhány problémája a magyar büntetőeljárásban. *Bírak Lapja*, 2006/2., 108. o. [2006b]

25 Elek Balázs: A kihallgatásról készült rendőri jelentés a bizonyítási eljárásban. *Ügyvédek Lapja*, 2003/4., 25. o.

A felmerülő elméleti és gyakorlati kérdésekre célszerű lenne a jogalkotó-
nak választ adnia olyan szabályozással, amely bűnügyekben való intézkedés
esetén előírná a rendőrségnek vagy más nyomozó hatóságnak, hogy az intéz-
kedés alá vont, gyanúba került személyt a hallgatás jogára és az önvádra kö-
telezés tilalmának elvére figyelmeztesse. E körben példa lehet az Egyesült Ál-
lamokban a legfelsőbb bíróság *Miranda*-döntésén²⁶ alapuló gyakorlat, amely
szerint a rendőrség a bűncselekménnyel gyanúsítható személyt elfogásakor
nyomban, már alakszerű kihallgatása előtt figyelmezteti a jogaira, elsősorban
arra, hogy nem köteles vallani, és amit mond, bizonyítékként felhasználható.²⁷
A *Miranda*-figyelmeztetés az Egyesült Államokban nem csak a hatóság szá-
mára alapvető kötelem, a figyelmeztetés tartalma már a hétköznapi ismeretek
közé tartozik.²⁸ Kétségtelen, hogy eljárásjogunk jelentősen különbözik az an-
golszász jogrendszer eljárásától, a *Miranda*-szabály azonban olyan elem, ame-
lyet a megszilárduló felső bírósági ítélkezésre is tekintettel indokolt lenne a
hatályos normarendszerbe beépíteni. *Korinek László* is kiemelte, a *Miranda*-
határozatban meggyőzően került sor annak kifejtésére, hogy a nyomozó ható-
ság fogságában történő kihallgatásnak milyen törvényességi veszélyei van-
nak.²⁹ E körben természetesen nem arra gondolhatunk, hogy a rendőrségi
eljárás nem szabályos, hanem arra, hogy a hatóság által elfogott, intézkedés
alá vont ember kiszolgáltatott, esendő, és kellő figyelmeztetések hiányában
szolgáltatathat úgy az elítéléséhez vezető bizonyítékot, hogy a jogai ismereté-
nek hiányában megfelelően nem látta át a védekezése helyes irányait.

A rendőri jelentéssel kapcsolatos eljárási helyzet értelmezhető úgy is, hogy a
nyomozás elrendelése előtt végzett intézkedés és a később terheltté váló sze-
mély kikérdezésének adatai is a büntetőeljárás részei. Ilyen álláspont levezethet-
ő a halaszthatatlan nyomozási cselekmények lehetővé tételéről szóló rendelkezés-
ből.³⁰ Bár megjegyzendő, hogy a késedelmet nem tűrő eljárási cselekmények
körébe az elkövető nyilatkozatása, kihallgatása nem tartozik bele.³¹

26 *Miranda v. Arizona*, 384. US. 436. (1966)

27 Hágér Tamás – Bencez Máttyás (2006a): i. m. 27. o.

28 Bárd Károly: A hallgatás ára. *Fundamentum*, 2005/3., 5. o.

29 Korinek László: *Kriminológia I.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 518. o.

30 A Be. 170. § (4) bekezdés értelmében a nyomozás elrendelése nélkül indul meg a nyomozás, ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság a bizonyítási eszközök biztosítására, az elkövetéssel gyanúsítható személy kilétének megállapítása, elrejtőzésének, a bűncselekmény befejezésének vagy újabb bűncselekmény elkövetésének megakadályozása céljából késedelmet nem tűrő más okból nyomozási cselekményt végez. A nyomozás megindításának tényéről és idejéről utólag haladéktalanul feljegyzést kell készíteni.

31 A Be. 177. §-a szerint az ügyész és a nyomozó hatóság halaszthatatlan nyomozási cselekményként elrendelhet olyan bizonyítási cselekményeket, mint a szemle, a bizonyítási kísérlet és a felismerésre bemutatás. Személyi bizonyítás, mint a terhelt vagy a tanú kihallgatása azonban nem foganatosítható (a szerző megj.).

Az eljárási cselekményről a büntetőeljárásra tartozás folytán ebből következően a nyomozó hatóságnak a Be. 166. § rendelkezése szerint alakszerű jegyzőkönyvet vagy a 168. § szerinti jelentést kell készítenie. Az itt elemzett nézet szerint a Be. 117. § (2) bekezdésében, vagy a Be. 82. § (1) bekezdés b) pontjában írt figyelmeztetés hiányában a később terheltté váló személy nyilatkozatáról készült okirat bizonyítékként nem vehető figyelembe, mert nem felel meg a büntetőperrend kardinális, garanciális szabályainak. További jogértelmezési kérdéseket vet fel, hogy a terhelt és a tanú kihallgatásáról nem készíthető jelentés. A hatályos szabályok szerint ekként nincs megnyugtatóan tisztázva az egyébként rendkívül fontos eljárásjogi kérdés. Nyilvánvaló azonban mindkét vázolt jogértelmezés szerint, hogy a garanciális jogokra történő figyelmeztetés hiányában a vádlott nyilatkozatát rögzítő jelentés bizonyítékként nem értékelhető.

A nyomozás során lefolytatott bizonyítás és a bizonyítási eszközökből szerzett információ, maga a bizonyíték, a vádemelés alapja, és ezáltal nyilvánvalóan közvetlenül és közvetve is hatással van a bírósági eljárásban folytatott bizonyításra. A Be. nyomozási rendszere az 1973. évi I. törvényhez képest jelentős változást hozott. Amint *Bócz Endre* is utalt rá, a nyomozás az ügyészség törvényes hatalma alá került, és a nyomozó hatóság a nyomozást akkor is az ügyész igénye szerint folytatja, ha egyébként saját értesülése, elhatározása alapján jár el.³² Mindez okszerűen következik a Be. 28. § (3) bekezdésében foglaltakból.³³ Hangsúlyos továbbá, miként *Katona Géza* rámutatott, hogy a törvény a nyomozó hatóságokat kizárja a bizonyítékok értékeléséből még akkor is, ha a nyomozó hatóság az ügyész jogkörében jár el.³⁴ A nyomozó hatóság által végzett bizonyítási cselekmények során mindez jogalkalmazási nehézségeket okoz, hiszen a már megismert nyomozási bizonyítékok bizonyos fokú értékelése nélkül a helyes eljárási taktika megválasztása akadályba ütközhet. A gyakorlat, úgy vélem, áttörte ezt a szabályt, és a nyomozó hatóság, ha nem is perbirói szinten, de értékeli a nyomozási bizonyíték anyagát, és ennek tükrében választhatja meg az indokolt bizonyítási cselekményeket. A gyakorlatban egyébként tipikusan az ügyész nyomoztat, azaz nem maga végzi a nyomozást, nem értve ide természetesen a kizárólag ügyészi hatáskörbe tartozó nyomozásokat.

³² Bócz Endre: A nyomozás a büntetőeljárásban 2003. július 1-je után. *Ügyvédek Lapja*, 2004/1., 49. o.

³³ A Be. 28. § (3) bekezdése szerint az ügyész a vádemelés feltételeinek megállapítása céljából nyomozást végeztet, vagy nyomoz.

³⁴ Katona Géza: A bizonyítás és a nyomozás egyes kérdései az új Be. tükrében. *Magyar Jog*, 2009/4., 530. o.

A már idézettek szerint a személyi bizonyítás a terhelt és a tanú kihallgatását, azaz a bűncselekményről érdemi információkat tartalmazó vallomás beszerzését jelenti. Ha a rendelkezésre álló adatok alapján meghatározott személy megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, az ügyész, illetve ha az ügyész másképp nem rendelkezik, a nyomozó hatóság a gyanúsítottat a Be. 117–118. §-a szerint kihallgatja. Fontos szabály, hogy a fogva lévő gyanúsítottat huszonnégy órán belül ki kell hallgatni, e határidőt attól az időponttól kell számítani, amikor a gyanúsítottat a hatóság elé állították. A gyanúsítottal közölni kell a gyanúsítás lényegét, az erre vonatkozó jogszabályok megjelölésével.³⁵ A gyanúsítás lényegét annak a tényállásnak a lényege alkotja, amelynek feltételezett elkövetése miatt a nyomozó hatóság vagy az ügyész valakit gyanúba fog. Azon bűncselekmény törvényi tényállása, amely miatt az eljárás megindult, ad arról információt, eligazítást, hogy mi tekintendő a gyanúsítás lényegéhez tartozónak. Fontos, hogy a megalapozott gyanú terjedelmének növekedéséről a gyanúsítottat ugyancsak tájékoztatni kell, és őt az újabb bűncselekményre nézve is ki kell hallgatni.³⁶ Ez rendkívül lényeges, mert a terheltnek alapvető alkotmányos joga, hogy tudja, mivel gyanúsítják. Főként több bűncselekmény miatt indult ügyben viszont előfordul, hogy egyes vádbeli bűncselekményekre elmarad a megalapozott gyanú közlése és a kihallgatás, mindez azonban önmagában a vád törvényességét nem kérdőjelezi meg. A gyanúsítás közlésével az érintett személy terheltként az eljárás processzuális alanyává válik.³⁷

A gyanúsítottat figyelmeztetni kell arra, hogy védőt választhat, illetve védő kirendelését kérheti. Ha az eljárásban védő részvétele kötelező, a gyanúsított figyelmét arra is fel kell hívni, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság védőt rendel ki. Ha a gyanúsított kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság nyomban védőt rendel ki.³⁸ Az idézett normából kitűnően, kötelező védelem esetén, ha a gyanúsított határozottan és jól felismerhetően olyan nyilatkozatot tesz, hogy nem kíván védőt meghatalmazni, a hatóságnak nyomban, még az első kihallgatás előtt védőt kell kirendelnie és értesítenie az eljárási cselekményről, ez feltétele a védelmi jogok érvényre jutásának. Ha azonban a gyanúsított olyan nyilatkozatot tesz, hogy védőt kíván megbízni, akkor álláspontom szerint nincs akadálya a gyanúsított kihallgatásának úgy

³⁵ Be. 179. § (1), (2) bek.

³⁶ Király Tibor: i. m. 334. o.

³⁷ Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 248. o.

³⁸ Be. 179. § (3) bekezdés

sem, hogy még nincs jelen védő az eljárásban, következik ez a huszonnégy órás határidőt szabó rendelkezésből is. A kirendelt védő közreműködésével kapcsolatban feltétlenül szükséges kiemelni továbbá, hogy az Alkotmánybíróság megállapította, miszerint az alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 48. § (1) bekezdésének alkalmazásakor a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelt kihallgatás helyéről és időpontjáról igazolható módon, olyan időben értesítsék, hogy a kirendelt védőnek lehetősége legyen az eljárási törvényben foglalt jogait gyakorolni és a terhelt kihallgatáson részt venni. Ilyen értesítés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítékként nem értékelhető.³⁹ E döntés jelentős, érdemi változást hozhat a bírói gyakorlatban, amely az alkotmánybíróági állásfoglalás előtt a védekezésre felkészülés szabályainak figyelmen kívül hagyását nem tekintette olyan súlyúnak, ami a bizonyíték kizárásához vezet. A jövőben alakuló nyomozási gyakorlat és az ítélkezés azonban már nem hagyhatja figyelmen kívül az Alkotmánybíróság határozatát, tekintettel arra is, hogy ilyen esetben várhatóan eredményesen lenne támadható a bíróság jogerős döntése alkotmányjogi panasszal. Hangsúlyosnak látom ezért, hogy az alkotmánybíróági döntés rögzüljön mind a nyomozó hatóság, mind a bíróság eljárásában.

A gyanúsított kihallgatásáról a nyomozó hatóság olyan időben köteles intézkedni, hogy a terhelt megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre felkészülésre, ez a Be. 43. § (2) bekezdés c) pontjában meghatározott garanciális terhelti jog.⁴⁰ E törvényi szabály értelemszerűen kihat a védői eljárásra is, figyelemmel a részletezett alkotmánybíróági határozatban foglaltakra.

Csekély mennyiségre, saját használatra természetével, megszerzéssel, tartással, illetve fogyasztással elkövetett kábítószerrel visszaélés megalapozott gyanúja miatt indult eljárásban a gyanúsítottat arról is tájékoztatni kell, hogy a Btk. 180. § (1) bekezdésében írt előfeltételek esetén büntethetőséget megszüntető okból a büntetőeljárás megszüntetésének lehet helye.⁴¹

A nyomozási terhelti kihallgatás lényeges szabálya továbbá, hogy nem tehető fel a gyanúsítottnak a választ, illetve nem bizonyított tény állítását magá-

39 8/2013. (III. 1.) AB határozat alkotmányos követelmény megállapításáról és alkotmányjogi panasz elutasításáról.

40 Be. 179. § (4) bekezdés

41 Be. 179. § (5) bekezdés. A büntethetőséget megszüntető ok megállapításának anyagi jogi feltétele, hogy az elkövető a bűncselekmény elkövetését beismerje, és az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatásban vett részt.

ban foglaló, a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmazó kérdés.⁴² A törvény tilalmat állít fel a befolyásoló kérdésekkel kapcsolatban. Az nyilvánvaló, hogy a kihallgatási taktika részeként a nyomozó hatóság tagja irányítja az eljárási cselekmény menetét, a kihallgatás tartalmát, ugyanakkor perrendszerűen nincs lehetőség olyan kérdés feltételére, amely a választ magában foglalja. A befolyásoló kérdésekkel a jogtudomány is részletesen foglalkozott. Elek Balázs monográfiájában behatóan elemezte a vallomás befolyásolását, és a terhelti vallomás tekintetében külön kitért a hamis beismerő vallomás főbb típusaira, az önkéntes beismerésre, a kikényszerített és „szolgálatkész” beismerő vallomásra, valamint a befolyásoló módszerekre, pszichikai megközelítésből is, utalva arra is, hogy a Be. 180. § (1) bekezdésében írtak megsértése a Be. 78. § (4) bekezdése szerint kizárhatja a bizonyíték felhasználását is.⁴³ Indokolt e részben rámutatni, hogy a gyanúsított beismerést tartalmazó összefüggő előadása ellenére is elkerülhetetlen a hatóság részéről a fontos kérdések feltevése a terheltnek. A terhelt kihallgatásánál kisebb a veszélye a kérdések szuggesztív hatásának. Mégsem kívánatos azonban a terheltet beugrató kérdésekkel nyomás alatt tartani, vagy olyan taktikai blöfföt alkalmazni, amely a hatóság részéről valótlan állításon alapul. Egyes álláspontok a terhelt információhiányából eredő taktikai blöfföt megengedhetőnek tartják.⁴⁴ A helyes taktika megválasztása gondos körületekintést igényel, és kétségtelen, hogy pszichológiai alapokra helyezve széles skálán mozgó kérdésési mód lehetséges. A terhelt megtévesztése, neki valótlanosság állítása, teljesíthetetlen, a jogszabállyal ellentétes ígéret közlése azonban nem lehet megengedett.

A gyanúsított kihallgatással kapcsolatos előírás, hogy a terhelt beleegyezése nélkül a vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható. Ha a hazugságvizsgálat feltételei fennállnak, a szaktanácsadó igénybevétele kötelező.⁴⁵ A poligráfos vizsgálatnak a büntetőeljárás rendszerében való elhelyezése kapcsán rá kell mutatni, hogy az nem bizonyítási eszköz, nem származik belőle bizonyíték, nem kihallgatás és nem is szakértői vizsgálat, valamint tárgyaláson nem alkalmazható. E vizsgálat lényegében a nyomozó hatóság által alkalmazott olyan kriminalisztikai módszer, amely a nyomozás feladatának teljesítését segíti a bűncselekmény, az elkövető személyének felderítésében.⁴⁶

42 Be. 180. § (1) bekezdés

43 Elek Balázs (2009): i. m. 83–112. o.

44 Fenyvesi Csaba (szerk.): Kihallgatási taktika. PTE ÁJK, Pécs, 2009, 14–15. o.

45 Be. 180. § (2) bek.; 182. § (2) bek.

46 Király Tibor: i. m. 335. o.

A terhelt kihallgatását a nyomozó hatóságnak a Be. 117. § előírásai szerint kell elvégeznie. Megjegyzem, a perben is alkalmazandók e szabályok, a 288–289. §-ban foglaltakon túl, ami nem vitásan jogértelmezési kérdéseket vet fel és a gyakorlati tapasztalatok alapján perviteli nehézségeket jelent, sok esetben eljárási szabálysértéssel járva. Célszerű lenne eljárási szakonként ezért egy helyen és jobban áttekinthetően szabályozni a személyi bizonyítás kulcsfontosságú normáit. A kihallgatás a terhelti személyi adatok felvételével kezdődik, amelynél a gyanúsított közreműködésre kötelezett, azaz az azonosítását szolgáló adatokra választ kell adnia.⁴⁷ Számos konkrét ügy ismeretében úgy látom, hogy a terhelti együttműködésnek a személyi adatok közlését is elhárító hiánya ritka, kérdés azonban, hogy ilyen esetben van-e lehetőség és milyen formában az eljárási norma megsértésének szankcionálására. Felmerülhet a rendbíróság alkalmazása⁴⁸, bár kétségtelen, hogy a terhelti vallomásnál a törvény külön nem határozza meg a szankciót, de az sem vitatható, hogy az eljárási kötelezettség megszegéséről van szó. Az együttműködés megtagadása miatt azonban őrizetbe vételre, vagy előzetes letartóztatás elrendelésére nem látok megfelelő törvényi alapot, a Be. 129. § (2) bekezdés a)–d) pontjaiban szabályozott okok körébe ugyanis az elemzett terhelti magatartás nem vonható be.

Ha a nyomozó hatóság rendelkezésére állnak a terhelt személyi okmányai, vagy a bűnügyi nyilvántartásban a DNS-mintája, fényképe, akkor nem okozhat gondot a személyazonosítás. Ellenkező esetben külön személyi, okirati vagy akár szakértői bizonyítás lehet szükséges annak egyértelmű tisztázására, hogy konkrétan ki a gyanúsítással érintett személy. Mindez, mint említettem, elsősorban csak elvi probléma. A konkrét ügyekben általában ilyen bizonyítás indokoltsága nem merül fel.

A személyi adatok felvétele és jegyzőkönyvi rögzítése után kell figyelmeztetni a terheltet a hallgatás jogára. E figyelmeztetésben nyilvánul meg a terhelttel kapcsolatban az önvádra kötelezés tilalmának elve is.⁴⁹ A terhelt kihallgatásánál ez kardinalis szabály, amelynek megsértése kizárja a bizonyíték

47 Be. 117. § (1) bekezdés

48 A Be. 161. §-a szerint az e törvényben határozott esetekben a rend fenntartása érdekében, valamint az eljárási kötelezettségek megszegése miatt szabható ki rendbíróság. A terhelt kihallgatásának általános, valamint a nyomozási és bírósági kihallgatás szabályai azonban nem nevesítik rendbíróságra alapot adó okként a személyi adatok közlésének megtagadását. Megjegyzendő továbbá, hogy rendbíróság csak akkor alkalmazható, ha az eljárási szabályszegés e következményére előzetesen figyelmeztette az érintettet a hatóság. Mindezen okok miatt feltehetően nem a rendbíróság a vizsgált eljárási kötelezettség-szegés megfelelő szankciója.

49 A Be. 117. § (2) bekezdése értelmében a terheltet a kihallgatásának megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomás tételét, illetve az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást

értékelését. A törvény 2011. március 1-jétől már nem követeli meg ugyan a figyelmeztetés szó szerinti jegyzőkönyvezését, az elemzett kioktatást azonban, fontossága folytán, célszerű a törvénynek megfelelően, pontosan elvégezni. A korábban hatályos, szó szerinti jegyzőkönyvezést előíró törvényen nyugvó gyakorlattal összefüggésben utalok rá, hogy rengeteg eljárási szabálysértés adódott – főként bírósági eljárásban – a szó szerinti kioktatás elmulasztásából. A nyomozás során a számítógépes rendszer (Robotzsaru) programjába foglalt kioktatási formulák miatt viszont ez nem volt tapasztalható. A tanulmány a terhelti vallomást elemzi, ki kell azonban térni rá, hogy a tanúvallomások nyomozási jegyzőkönyve olyan esetekben aggályosnak tűnik, amikor valamennyi mentességi okra való kioktatást rögzíti úgy, hogy egyes okok szóba sem kerülhetnek. Nyilván ez a számítógépes program jellemzőiből fakad, álláspontom szerint azonban csak a valóban fennálló mentességi okokra figyelmeztetést kellene jegyzőkönyvbe foglalni. Az informatika mai fejlettsége mellett ez nem jelenthet akadályt, a hivatkozott blankettaszerű jegyzőkönyv ugyanis kétegyeteket támaszthat az okirat hitelessége iránt, hiszen nem valószínű, hogy a hatóság az objektív körülmények folytán fel sem merülő okokra is kioktatja a tanút. E probléma olykor a perbírósági gyakorlatban is tapasztalható.⁵⁰

A Miranda-szabálynak megfelelő figyelmeztetés után következik az érdemi vallomástétel, ebbe már a személyi, egzisztenciális, familiáris körülményekre tett terhelti előadás is beletartozik.⁵¹ Ez következik egyrészt a törvény rendszertani, grammatikai értelmezéséből, de felső bírósági jogértelmezés is ezt erősíti meg.⁵² A személyi körülményekre tett vallomás után a hatóság a terheltet a megalapozott gyanú tárgyául szolgáló bűncselekményre hallgatja ki olyan részletességgel, hogy a bizonyítás alkalmassá válhat a vádemelés megalapozásához szükséges bizonyíték beszerzéséhez. A kihallgatásnak értelemszerűen ki kell terjednie a bűncselekmény indítékára, motívumára, a törvényi tényállás főbb elemeire, különösen az elkövetés helyére, idejére, módjára, eredményére, valamint többterheltes ügyben érinteni szükséges a terheltársak cselekvőségét is.

A törvény már idézett kógens szabálya szerint, ha a terheltet nem figyelmeztetik a vallomástétel megtagadásának jogára és arra, hogy amit mond, bi-

tesz, akkor is, ha korábban a vallomást megtagadta. Figyelmeztetni kell arra is, hogy amit mond, illetve rendelkezésre bocsát, bizonyítékként felhasználható. A figyelmeztetést, valamint a terheltnek a figyelmeztetésre adott választ jegyzőkönyvbe kell venni. A figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

⁵⁰ Nyíregyházi Városi Bíróság 26.B.1047/2007. számú ügy

⁵¹ Be. 117. § (3) bekezdés

⁵² Kúria 4. BK vélemény II.; BH, 1994/177. I.

zonyítékként felhasználható, a vallomás tartalma bizonyítékként nem értékelhető. Az eljárás különböző szakaszaiban (így a rendőrségi, ügyészségi és bírósági szakaszban) azonban csak egy ízben kell a figyelmeztetést alkalmazni, mégpedig a kihallgatás kezdetekor.⁵³ Ilyen a jogi sorsa a terhelt vallomásának akkor is, ha a figyelmeztetés vagy az arra adott válasz jegyzőkönyvezése elmarad. A törvény ezen eljárási szabálysértés esetére a terhelti vallomás mint bizonyítási eszköz felhasználhatatlanságára utal. A megfogalmazás dogmatikailag pontatlan, mert a terhelt vallomása már a bizonyítási eszközökből származó konkrét bizonyíték, amelynek értékelése tilalmazott. Az idézett felső bírósági értelmezéssel egyetértek, miszerint egy eljárásban alapvetően egy ízben kell a figyelmeztetést elvégezni. A Be. általában egy eljárási cselekményes modellt jelenít meg. Szükségtelen lenne minden egyes eljárás során megkövetelni a garanciális figyelmeztetést. Ennek ellenére, különösen a nyomozás során, a kioktatást elvégzik minden kihallgatáskor, ami hibának semmiképp nem tekinthető, de nyomozástaktikailag nem biztos, hogy helyes. A bírósági szakban történő kioktatásnál annyiban más a helyzet, hogy el kell különíteni az elsőfokú és a másodfokú eljárást. A harmadfokú eljárást nem sorolhatjuk ide, mert ott kizárt a bizonyítás. Ha a másodfokú bíróság bizonyítást vesz fel, és a vádlottat kihallgatja, nem mellőzhető a figyelmeztetés annak ellenére, hogy arra az elsőfokú eljárásban szabályosan sor került. A fellebbezési perszak ugyanis egy olyan önálló, fakultatív, a jogorvoslat gyakorlásától függő eljárásrész⁵⁴, amely megköveteli a kardinális kioktatások elvégzését.

Ha a terhelt a vallomástételt megtagadja, figyelmeztetni kell, hogy mindez az eljárás lefolytatását nem akadályozza. Ha vallomást tesz, figyelmeztetni kell arra is, hogy a vallomásában mást bűncselekmény elkövetésével hamisan nem vádolhat.⁵⁵ A törvényszakaszs rendszertani felépítéséből következik, hogy a hamis vád törvényi következményeire csak a vallomástétel jogával élő terheltet kell figyelmeztetni, e figyelmeztetés tehát akkor lesz aktuális, ha a terhelt a hallgatás jogára történt kioktatás után kinyilvánítja vallomástételi szándékát. A hamis vád következményeire való figyelmeztetés, illetve jegyzőkönyvezésnek elmaradását a bírói gyakorlat csak relatív eljárási szabálysértésnek tekinti, amely nem vezetethet a bizonyíték kirekesztéséhez.⁵⁶ A hamis váddal kapcsola-

⁵³ BH, 1994/177. I.

⁵⁴ Kardos Sándor: Jogorvoslat a büntetőeljárásban. Magyar Jog, 2003/1., 21. o.

⁵⁵ Be. 117. § (4) bekezdés első, második mondat.

⁵⁶ BH, 2009/171. Miként a Szegedi Ítéletábra a Bhar.I.257/2007. számú ügyben kifejtette, a jogalkotó világosan elkülöníti a hallgatás jogára [Be. 117. § (2) bekezdés] és a hamis vád tilalmára [Be. 117. § (4) bekezdés] vonatkozó figyelmeztetéseket, és a bizonyítás kizárásához vezető következményt csak az első esethez fűz. E felső bírósági álláspontot maradéktalanul osztom (a szerző megj.).

tos kioktatásnál szükséges rá utalni, hogy gyakran megjelenik a tanúk figyelmeztetésekor is, ami téves: az eljárási szerepek nem keverhetők, a tanúnál a Be. 85. § (3) bekezdésében írt figyelmeztetést kell elvégezni, esetében a Be. 117. § (4) bekezdésében foglaltakra nem kell kitérni.

Fontos szabály, hogy arra a bűncselekményre nézve, amelyre a terhelt a vallomástételt megtagadta, hozzá további kérdések nem intézhetők, a terhelt a többi terhelttel és tanúkkal nem szembesíthető, kivéve, ha előtte úgy dönt, hogy vallomást tesz. A vallomástétel megtagadása nem érinti a terhelt kérdései, észrevételezései és indítványtételi jogát.⁵⁷ A Miranda-szabály lényegéből ered, hogy a vallomástétel megtagadása esetén a terhelt nem kérdezhető, nem szembesíthető. A hatóság ezt az alapvető szabályt rendszerint megtartja. Érdekes módon a bírósági eljárásban fordul elő, hogy a bíró, főként a személyi körülményekre akkor is kérdezi a vádlottat, ha megtagadta a vallomástételt.⁵⁸ Ez az eljárás nehezen érthető és semmiképp sem fogadható el, az ily módon szerzett adatok bizonyítékként nem értékelhetők egyébként sem, a hallgatási jog megsértése miatt. A terhelt a hallgatását bármikor megtörheti a nyomozásban is. A jegyzőkönyvben azonban egyértelműen és pontosan dokumentálni kell vallomástételi szándékát. Gyakran előfordul, különösen a nyomozásban, hogy a gyanúsított írásbeli védekezést terjeszt elő, ez értelemszerűen mint egy okirat kerül a hatóság elé. Egyes esetekben a hatóság kihallgatja a terheltet az abban foglaltakra nézve, mindez azonban nem szükségszerű. Kérdés lehet ezért, hogy az írásban előadottak milyen bizonyítékot alkotnak, és az abban foglaltak milyen alakiságok mellett használhatók fel. A konzekvens bírói gyakorlatra is támaszkodva megállapíthatjuk, hogy az elemzett írásbeli formában megjelenő védekezés a terhelti vallomás körébe vonható a külvilágban okirati jelleggel való jelenlététől függetlenül. A terhelt szabad akaratából, az eljárás menetében, döntően már a terhelti jogok ismeretében fordul a hatósághoz, ezért külön figyelmeztetés hiányában sincs akadálya az írásbeli védekezés bizonyítékként értékelésének, ellentétben a még a nyomozás megindítása előtt rendőri jelentésbe vett önfeljelentéssel. Célszerű azonban, ha az írásban közöltek vonatkozásában a nyomozó hatóság alakszerű formában gyanúsított ki hallgatást is végez.

Ha a terhelt vallomást kíván tenni, a vallomástétel lehetőségét meg kell adni.⁵⁹ A vallomástétel szándékának közlése esetén a vallomás felvételétől a

⁵⁷ Be. 117. § (4) bekezdés harmadik, negyedik mondat.

⁵⁸ Például lásd Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 9.B.497/2010. számú ügy; Debreceni Törvényszék 13.B.33/2011. számú ügy.

⁵⁹ Be. 117. § (5) bekezdés

nyomozó hatóság perrendszerően nem zárkozhat el a nyomozás befejezéséig, mint ahogy az elsőfokú bíróság sem a bizonyítási eljárás befejezéséig.⁶⁰ Más a helyzet azonban a másodfokú eljárásban. Ha ugyanis a tényállás meg-alapozott, a tényálláshoz kötöttség elvéből fakadóan bizonyításnak, így a terhelt kihallgatásának sincs helye. A Be. 351–352. § speciális szabályai ilyen esetben megelőzik a követett gyakorlat szerint a terhelti vallomásra vonatkozó általános normát. Mindezt megerősíti az európai emberi jogi ítélkezés is.⁶¹

Az eljárási törvény viszonylag új szabálya, hogy a Be. 117. § (2) és (4) bekezdésében meghatározott figyelmeztetéseket a fiatalkorú terhelt korára, érettségére figyelemmel, számára érhető módon kell megfogalmazni.⁶² E norma különös jelentőséget kap az új büntetőtörvény hatálybalépése után, tekintettel arra, hogy bizonyos esetekben már a tizenkettedik életévüket betöltők is büntethetők fiatalkorúként, így a büntetőeljárás processzuális alanyaivá válhatnak.⁶³ Az általános szabályok szerint még gyermekkorú, de a legsúlyosabb élet és testi épség, valamint erőszakos vagyon elleni bűncselekmények⁶⁴ miatt meg-alapozottan gyanúsítható, fiatalkorúként kezelendő személynél fokozottan hangsúlyos a figyelmeztetések szakszerű, az életkornak megfelelő közlése, ami nyilvánvalóan lélektani, pszichológiai és pedagógiai ismereteket is megkövetel az eljáró nyomozó hatóságtól. Az új szabályok megalkotását nem vitásan a gyermekjogi egyezményben foglalt nemzetközi kötelezettségek indokolták, amelyek lehetővé kívánják tenni, hogy a gyermek korát és érettségi fokát megfelelően figyelembe vegyék a bírósági vagy más hatósági eljárásban.⁶⁵

Zárszó

Miként jól nyomon követhető, hatályos büntetőeljárás rendszerünkben meghatározó jelentőséggel bír a nyomozás, annak törvényessége, a bizonyítás ha-

60 Kúria 4. BK vélemény II. Ha az elsőfokú eljárásban a vádlott a bizonyítás befejezése után jelenti be, hogy vallomást kíván tenni, vagy vallomását ki akarja egészíteni, a bíróság jogosult szabad belátása szerint eldönteni, hogy újra megnyitja-e a bizonyítási eljárást vagy sem.

61 Vö. az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a Táncozó Gábor által Magyarország ellen 30332/02. számon előterjesztett kérelem elfogadhatatlannak nyilvánításáról.

62 Be. 117. § (6) bekezdése. Beiktatta a 2012. évi LXII. tv. 14. §-a, hatályos 2012. június 29-től.

63 Vö. 2012. évi C. törvény (Btk.) 16. §, 105. § (1) bekezdés. Hatályos 2013. július 1-jétől.

64 Ilyen bűncselekmény az alapeseti és a súlyosabban minősülő emberölés [Btk. 160. § (1)–(2) bekezdés]; az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 161. §); a halált vagy életveszélyt okozó testi sértés [Btk. 164. § (8) bekezdés]; az alapeseti és súlyosabban minősülő rablás [Btk. 365. § (1)–(4) bekezdés; valamint a kifosztás súlyosabban minősített esetei [Btk. 366. § (2)–(3) bekezdés].

65 A gyermekek jogairól szóló New York-i egyezmény 12. cikke.

tékony lefolytatása. A kontinentális gyökerekből fejlődött modern büntetőper nehezen képzelhető el nyomozás nélkül. Az ügy helyes eldöntéséhez szükséges széles körű bizonyítékgyűjtés, a szakértői bizonyítás, különösen a helyszíni eljárások, rendszerint nyomozási apparátust igényelnek, illetve a nyomozó szervek eljárását teszik szükségessé. Az ügyben releváns bizonyítékok, különösen a személyi jellegűek beszerzésére rendszerint már a büntetőeljárás kezdeti szakaszában sor kerül. Ezért rendkívül nagy a nyomozó szervek felelőssége, mert sok esetben rövid időn belül kell széles körű és olyan alapos bizonyítást végezniük, amely a vádemelés és később a bíróság ítéletének alapja lehet. A nyomozás idején történt lényeges, a törvényben a bizonyíték kizárásával járó eljárási szabálysértések, különösen a személyi bizonyítékoknál, már nem reparálhatók. Fontos ezért a perrendi normák megtartása, mert a magyar büntetőeljárás jellegéből fakadóan a nyomozás releváns bizonyítékai behatárolják a bíróság bizonyítási mozgásterét, és közvetlenül hatnak érdemben az ítéleti tényállás megállapítására is. Amint már említettem, indokolt lenne a nyomozás elrendelése előtti eljárások jogszabályi rendezése⁶⁶, a gyanúba került személy kérdőre vonásakor a hallgatási jogra és az önvádra kötelezés tilalmára történő figyelmeztetés előírása. Ennek hiányában is célszerűnek látnám, hogy a nyomozó szervek vezetői felhívják az intézkedésekben részt vevő állomány figyelmét a részletezett kioktatás szükségességére és jelentésbe foglalására, mert perrendszerű bizonyíték csak ilyen eljárás mellett származhat a gyanúba fogott személy által a bűncselekmény tekintetében elmondottokról.

⁶⁶ Az indokolt szabályozásra sor kerülhetne akár a rendőrségi törvényben, vagy akár a Be.-ben. A lényeg az abban látom, hogy történjék meg a két, szervesen kapcsolódó normarendszer összhangja a bűncselekményekkel összefüggő rendőri, nyomozó hatósági intézkedéseknél.

GYÖMBÉR BÉLA

Elemzés

a szellemi tulajdonnal összefüggő bűncselekmények 2013. évi alakulásáról

A szellemi tulajdonnal összefüggő bűncselekményekről korábban már született egy átfogó kriminálstatistikai elemzés.¹ Rendkívül hasznos és hiánypótló volt ezen a területen, és a mai napig irányadó következtetések levonására került sor benne. A téma később sem veszített az aktualitásából, különösen, mivel a szellemi tulajdont érintő bűncselekmények nyomozati hatásköre – mint különös nyomozati hatáskör – a Be. 36. § (2) c) pont² alapján 2011. január 1-jén a rendőrségtől a Nemzeti Adó- és Vámhivatalhoz került.

A speciális szakutadást igénylő nyomozati feladatokról elmondható, hogy az ráadásul egy frissen megalakult állami szervezethez került, hiszen a Nemzeti Adó- és Vámhivatal létrehozó alapító okiratot a miniszterelnök 2010. december 22-én írta alá.³

Az elemzés célja

Az előbbiekre tekintettel ezért úgy vélem, hogy a feladatátadás vizsgálata és a szellemi tulajdonnal összefüggő bűncselekményekre vonatkozó nyomozati munka statisztikai vizsgálata indokolt, és egyben érdekes lehet. A Nemzeti Adó- és Vámhivatalhoz adatkérési indítványt terjesztettem elő, ennek a hivatal egyszeri határidő-hosszabbítással maradéktalanul eleget is tett, és ezúton is köszönöm az informatikai fejlesztést is igénylő válaszadásukat.

Elemzésem célja tehát elsődlegesen nem a szellemi tulajdon megsértésével járó bűncselekmények általános vizsgálata.⁴ A fő célom az új szervezeti struktúrában megvalósuló különös nyomozati hatáskört jelentő feladatok szervezeti statisztikájának vizsgálata, és az ebből levonható következtetések

¹ Kármán Gabriella – Mészáros Ádám – Nagy László Tibor – Szabó Imre – Windt Szandra: A szellemi tulajdont sértő bűncselekmények vizsgálata. Kutatási összefoglaló. OKRI, Budapest, 2010

² A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény.

³ http://nav.gov.hu/data/cms257285/2012.06.28_tol_hatalyos_NAV_Alapito_Okirat.pdf

⁴ A témában bővebben lásd például Mezei Péter: A fájlcsere dilemma. HVG-ORAC, Budapest, 2012, A fájlcsere elők büntetőjogi felelőssége fejezet.

összegzése. Természetesen a nyomozati munka vizsgálatokor nem kerülhető meg a szellemi tulajdont sértő bűncselekményekre vonatkozó statisztikai tekintés sem, mivel a két kérdéskör szorosan összefügg.

Úgy vélem továbbá, hogy a jelen tanulmányban publikált statisztikai adatok irányadók lehetnek a 2012. évi C. törvény hatálybalépésével bekövetkező változások vizsgálatokor is, ezért a terület későbbi vizsgálata is indokolt lesz.

A szellemi tulajdonnal összefüggő bűncselekmények elleni fellépés az adóhivatalnál

A statisztikai adatsorok elemzése előtt érdemes kitérni arra, hogy az előzetes koncepció⁵ alapján hogyan készült a Nemzeti Adó- és Vámhivatal a nyomozati feladatok végrehajtására. A feladatot elsődlegesen a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Bűnügyi Főigazgatóság irányítása alatt álló regionális igazgatóságok kapták volna, míg a nyomozati munka szakmai koordinálását egy a későbbiekben felállított szellemi tulajdon-védelmi osztály látta volna el.

Kezdetben ennek megfelelően egy valóban széles hatáskörű szellemi tulajdonjog-védelmi osztály jött létre, amely végül a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Kiemelt Ügyek és Adózók Vám- és Pénzügyőri Igazgatósága⁶ alá került, és a szellemi tulajdonnal kapcsolatos intézkedések, koordinációs, ellenőrzési feladatok tartoztak a hatáskörébe. Az osztályt Szellemi Tulajdonjog-védelmi Osztály néven azonban nem sokkal később újból átszervezték, jelenleg pedig a NAV Észak-budapesti Vám- és Pénzügyőri Igazgatóság keretei között folytatja a munkáját.

Napjainkban országos illetékessége van a vámfigyelési kérelmek elbírálása és adminisztrációja kapcsán, valamint statisztikákat készít a szellemi tulajdonnal összefüggő bűncselekmények alakulásáról, és kapcsolatot tart fenn az Európai Unió társszerveivel, e területen képviselve hazánkat.⁷

Az előzetes koncepciónak némileg ellentmondva tehát nem jött létre a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetében a szellemi tulajdon megsértésével járó bűncselekmények elleni fellépés központi irányítását vagy koordiná-

⁵ Szilágyi Roland előadása és a HENT 2011 konferencián elhangzottak alapján http://www.hamisitasellen.hu/wp-content/uploads/2013/09/Szilagyi_Roland.pdf

⁶ <http://nav.gov.hu/nav/regiok/kiemeltadozok/bemutatkozas>

⁷ Szellemi tulajdon-jogok védelme a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál. Hamisításellen.hu, 2013. május 29. <http://www.hamisitasellen.hu/hu/hirek/2013/szellemitulajdon-jogok-vedelme-a-nemzeti-ado-es-vamhivatalnal>

cióját ellátó szervezeti egység, az erre a célra létrehozott osztály pedig lényegében a vám- és pénzügyőri igazgatóság szervezetébe olvadt be.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezeti struktúrájában jelenleg nincs központi, speciális vagy országos hatáskörrel felruházott osztály a szellemi tulajdonnal összefüggő bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozati munka támogatására, azt a regionális büntügyi igazgatóságok⁸ decentralizáltan végzik.

A jelentős informatikai-szakmai felkészültséget igénylő nyomozati munka során gyorsan felmerült azonban egy speciális hatáskörű osztály létrehozásának az igénye is, lényegében a korábban a rendőrség szervezetén belül, részben azonos területen nyomozati munkát végző, és jelenleg megváltozott hatáskörrel és korlátozott illetékességgel felruházott Budapesti Rendőr-főkapitányság Gazdaságvédelmi Osztály Számítógépes Bűnözés Elleni Alosztály⁹ mintájára.

Az így létrejövő Nemzeti Adó- és Vámhivatal Büntügyi Főigazgatóság Központi Nyomozó Főosztály Információ-technológiai Osztály¹⁰ már valóban a teljes, nyomozati munkát végző szervezet támogatására alakult meg. Elsődlegesen informatikai jellegű szakkérdések megválaszolását és egyes nyomozati cselekmények végrehajtását végzi a gyakorlatban. A szellemi tulajdon védelmével kapcsolatos feladatai ilyen értelemben csak másodlagosnak tekinthetők, és kizárólag a különösen nagy vagyoni hátrányt okozó, kiemelt ügyekkel foglalkozik.

Mindezek alapján elmondható, hogy a szellemi tulajdonnal összefüggő nyomozati munka a gyakorlatban jelenleg a regionális büntügyi igazgatóságokon zajlik, míg a vám- és pénzügyőri igazgatóság elsődlegesen a vámfigyelési eljárások adminisztrációja és az ellenőrzések lefolytatása kapcsán érintett a szellemi tulajdon védelme tekintetében.

Ugyancsak a területet érintő feladatokkal foglalkozik a két repülőtéri igazgatóság¹¹ is, amely a külföldről érkezett csomagok vámkezelése és ellenőrzése közben, a vélhetően hamis termékek előtérrelése kapcsán végzi a jogosultak értesítését és a vámfelügyeleti eljárások megindítását. Hasonló feladatokat lát el a bevetési főigazgatóság is a célzott ellenőrzések lebonyolításakor.

⁸ http://www.nav.gov.hu/nav/bunugy/szervezet/bf_szervezeti_egysegei_feladatai.html

⁹ Pál Tamás: Az internetes bűnüldözés hazai helyzete. VI. Nemzetközi Médiakonferencia, Balatonalmádi, 2011

¹⁰ Hatékonyabb fellépés a kereskedelmi mértékű jogsértések ellen. Szellemi tulajdonjog az új Btk.-ban. HENT-konferencia. Jogifórum.hu, 2013. május 17.

<http://www.jogiforum.hu/hirek/29636>

¹¹ http://nav.gov.hu/nav/regiok/repuloteri_foigazgatóság/ugyintezesi_helyek_repter

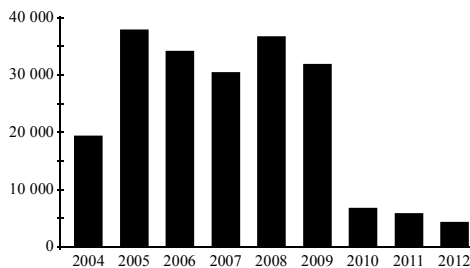
Az előbbiek tükrében tehát elmondható, hogy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetében egyelőre nincs egy széles hatáskörrel és illetékességgel felruházott szervezeti egység kifejezetten a szellemi tulajdonnal összefüggő bűncselekményekre vonatkozóan. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezeti egységeinek külön-külön azonban széles körben vannak kapcsolódó feladataik.

A szellemi tulajdon védelmével kapcsolatos nyomozati munkáról, sőt a büntetőeljárás egészéről elmondható, hogy a terület számos speciális ismeret igényel, erre tekintettel vélhetően szükség lenne a szakosodásra. Ennek intézményes keretei jelenleg megoldatlanok, de a gyakorlatban minden regionális igazgatóságon megtalálhatók olyan nyomozók, akik jellemzően ilyen jellegű ügyekkel foglalkoznak.

A szellemi tulajdonnal kapcsolatos bűncselekmények számának alakulásához kapcsolódó statisztikai adatsorok kapcsán a korábban már említett OKRI-tanulmány, valamint a saját adatkérésem adatait dolgoztam fel (*1. számú ábra*).

1. számú ábra

A szellemi tulajdon megsértésével járó bűncselekmények számának alakulása (2004–2012)

2010 és 2012 között a szellemi tulajdon megsértésével járó bűncselekmények számának jelentős és hirtelen csökkenését figyelhetjük meg, ez egybeesik a rendőrség és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal közötti feladatátadással, illetve -átvétellel. A csökkenő tendencia azóta tovább folytatódott.

A jelenség kapcsán érdemes megvizsgálni, hogy vajon egyetlen bűncselekményi tényállás száma csökkent ilyen jelentős mértékben, vagy a csökkenés az összes tényállás tekintetében megfigyelhető.

A szellemi tulajdon sérelmével járó bűncselekmények megoszlását mutató *1. számú táblázat* alapján feltűnő, hogy szinte kizárólag a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése vonatkozásában történt változás

(jelentős csökkenés), illetve az áru hamis megjelölése tényállás tekintetében folyamatosan növekvő tendenciát tapasztalhatunk.¹²

A bűncselekmények száma szempontjából érdekes adat, hogy 2011-ben 21 911; 2012-ben 14 389 volt a hatáskörös bűncselekmények összesített (!) száma a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál, vagyis például 2005-ben csak a Btk. 329/A § alapján több eljárás indult a rendőrségnél, mint a vizsgált két év alatt a Nemzeti Adó- és Vámhivatalnál az összes különös nyomozati hatáskörű bűncselekményekkel együttvéve *(tételezen lásd 1. számú táblázat.)*

1. számú táblázat

A szellemi tulajdon megsértésével járó bűncselekmények számainak alakulása (2004–2012)

	Btk. 329/D §	Btk. 329/C §	Btk. 329/B §	Btk. 329/A §	Btk. 329. §	Btk. 296. §
2004	83	0	11	19 046	5	304
2005	103	1	17	37 401	8	459
2006	114	0	54	33 446	2	631
2007	154	0	51	29 891	1	398
2008	151	1	2545	33 521	2	556
2009	99	0	318	31 021	1	500
2010	38	0	0	6 148	2	656
2011	42	0	12	5 140	11	724
2012	70	0	17	3 435	12	807

A szellemi tulajdont sértő bűncselekményekkel okozott vagyoni hátrány, illetve kár vizsgálata

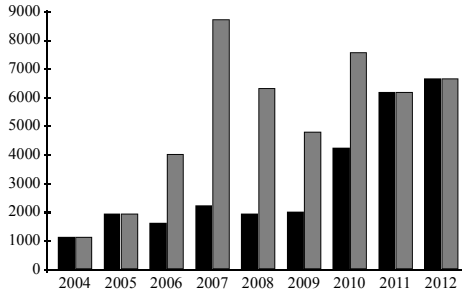
Közismert tény, hogy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal működésében kiemelt jelentőségű az államháztartás, illetve költségvetés bevételeinek növelése és annak védelme. Ilyen tekintetben a korábbiaknál talán még fontosabb mutató a szellemi tulajdon sérelmével járó bűncselekményekkel okozott vagyoni hátrány alakulása *(2. számú ábra)*.

A 2. számú ábrán jól látható továbbá, hogy a szellemi tulajdont érintő bűncselekményekkel okozott kár tekintetében ugyancsak a nyomozati hatáskör átadása után történtek jelentős változások. A vagyoni hátrány vonatkozásában a változás csaknem ugyanolyan látványos, mint az egyes bűncselekményi tényállások számának csökkenése kapcsán.

¹² A vámterület egyébként is kiemelten kezelt terület az Európai Unió belül, lásd például: A Tanács állásfoglalása az Európai Uniónak a szellemi tulajdon-jogok megsértése elleni küzdelemre irányuló 2013–2017-es vámügyi cselekvési tervéről (2013/C 80/01).

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:080:0001:0007:HU:PDF>

2. számú ábra
A szellemi tulajdon megsértésével okozott kár mértéke (2004-2012, millió forint)

Az OKRI-tanulmány adatai között azonban szerepel, hogy a hivatalos statisztika mellett a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága becsléssel korrigált adatokat is nyilvánosságra hozott, ezekkel az okozott vagyoni hátrány tényleges nagyságát becstölték meg.

Az ábra alapján elmondható, hogy a korrigált adatok alapján is kirajzolódni látszik az okozott kár mértékének korábban is megfigyelhető ciklikussága. A másik – talán még érdekesebb – jelenség azonban az, hogy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal által megküldött hivatalos statisztikai adatok jelenlegi volumene erősen közelít a részben saját (illetve elődszervként a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnokság) korábbi becsléseihez.

Jogszábváltozások

A vizsgált időszakban a büntető törvénykönyv módosításai több esetben érintették a szellemi tulajdon védelmével kapcsolatos büntetőjogi szabályozást. A 2007. évi XXVII. törvény¹³ kivette a gondatlan elkövetési alakzatot a Btk. 329/A § elkövetési magatartásai közül, majd a 2008. évi XCII. törvény¹⁴ a meg nem fizetett üreshordozó-díjakra is kiterjesztette.

Az előbbi esetben a változás utáni évben csökkenést, míg utóbbi esetben növekedést várnánk. A törvénymódosítás hatásai azonban nem jelentek meg a statisztikákban, sőt a változások a várható hatásokkal ellentétesek voltak.

¹³ <http://www.complex.hu/kzldat/t0700027.htm/t0700027.htm>

¹⁴ Uo.

Érdekes lesz egybevetni ezeket a tapasztalatokat a 2012. évi C. törvény hatásainak későbbi elemzésekor.

A különös nyomozati hatáskör átadása, illetve átvétele azonban jelentősen kihatott a szellemi tulajdonnal kapcsolatos bűncselekmények volumenére és az általuk okozott kár mértékére egyaránt. Mindkét tekintetben jelentős töréspont figyelhető meg a 2010-es, valamint a 2011-es év kapcsán.

A jelentős változások tekintetében 2010-ben nem történt olyan jogszabályi változás, amely indokolná a jelentős visszaesést, illetve 2011-től a jelentős értéknövekedést a vagyoni hátrány tekintetében.

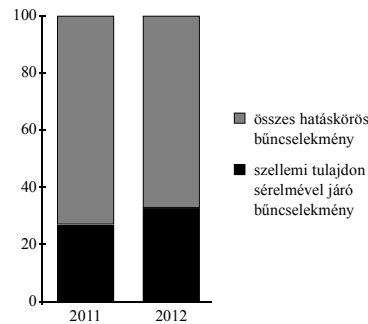
A szellemi tulajdont érintő bűncselekmények az adóhivatal ügymenetében

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal mint különös nyomozati hatáskörrel felruházott szerv ügymenetében a szellemi tulajdon megsértésével járó bűncselekmények aránya az erősen mérséklődő ügyszámhoz képest is meghatározó.

Az összes hatáskörös bűncselekmény esetszáma tekintetében nőtt a szellemi tulajdon megsértésével járó bűncselekmények aránya a Nemzeti Adó- és Vámhivatal ügymenetében. A változás jelentős, hiszen a 27,06 százalékról

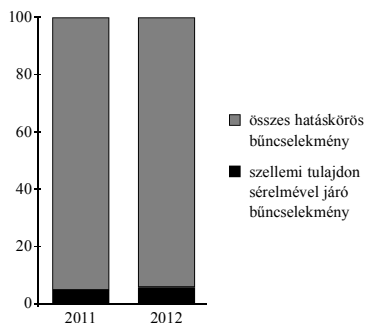
3. számú ábra

A szellemi tulajdon sérelmével járó bűncselekmények aránya az összes hatáskörös bűncselekmény viszonylatában, Nemzeti Adó- és Vámhivatal (2011–2012, százalék)

32,76 százalékra történő növekedésről elmondható, hogy ma már minden harmadik ügy a vizsgált területhez kapcsolódik (3. számú ábra).

4. számú ábra
A szellemi tulajdon sérelmével járó bűncselekmények
által okozott kár aránya az összes hatáskörös bűncselekménnyel okozott kár viszonylatában,
Nemzeti Adó- és Vámhivatal (2011–2012, százalék)

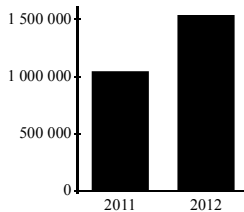
Mint említettem, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal számára különösen fontos, meghatározó tényező a költségvetés védelme. Ezért hasonlóan jelentős mutató a bűncselekményekkel okozott kár értéke is (4. számú ábra).

A 4. számú ábra bemutatja, hogy összes hatáskörös bűncselekmény elkövetési értékének tekintetében 4,88-ról 5,88 százalékra nőtt a szellemi tulajdon megsértésével járó bűncselekmények aránya a Nemzeti Adó- és Vámhivatal ügymenetében.

Az eddigi ábrák és adatsorok egybevetésekor jól látható, hogy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal ügymenetében jelentős a vizsgált terület aránya, az elkövetési érték aránya azonban már nem követi annak mértékét. Mindezek alapján elmondható, hogy a szellemi tulajdont érintő bűncselekmények jelentős ügyszámához képest a többi hatáskörös bűncselekményhez viszonyítva kifejezetten alacsony az okozott vagyoni hátrány.

Nyilvánvaló továbbá, hogy a vizsgált bűncselekményi tényállások a költségvetés szempontjából csak áttételesen okoznak tényleges bevételkiesést, hiszen a vagyoni hátrány elsődlegesen a szellemi alkotások jogosultjait érinti, míg a költségvetési bevételekre csak áttételesen van hatása, például a forgalmi adó vagy vám meg nem fizetése kapcsán.

5. számú ábra
Egyetlen, a szellemi tulajdon sérelmével járó bűncselekménnyel okozott kár átlagos mértéke
(2011–2012, forint)

Ugyancsak érdekes adatokat kapunk, ha az egyetlen, a szellemi tulajdon sérelmével járó bűncselekménnyel okozott kár átlagos értékét vizsgáljuk 2011 és 2012 tekintetében. A kérdéses időszakban ez az érték megközelítőleg ötven százalékkal emelkedett, és 2012-re már elérte a másfél millió forintos értékhatárt is (5. számú ábra).

A szellemi tulajdon megsértésével járó bűncselekmények ma már nem tekinthetők bagatell jellegűeknek, hiszen súlyos vagyoni hátrányt okoznak a szellemi alkotások jogosultjainak.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal ügymenetére vonatkozó további fontos mutató a nyomozás időtartama, hiszen a sértetteknek kiemelten fontos jelentőségű az ügyek mielőbbi lezárása egyrészt a polgári igényük érvényesítésével, másrészt a jogerős ítélettel történő elégtételadással összefüggésben.

A nyomozati szakasz átlagos időtartamára vonatkozó statisztikából látható, hogy a mutató egyetlen év alatt is jelentősen javult, de átlagosan még mindig eléri, illetve meghaladja az egy évet (6. számú ábra).

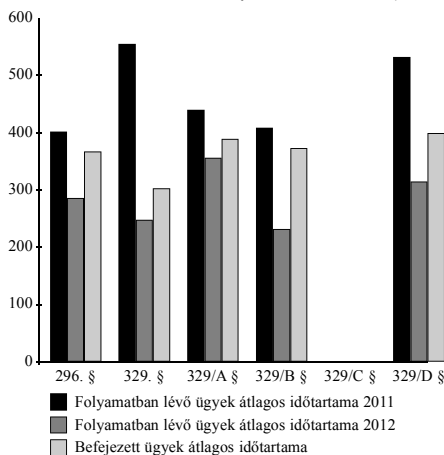
Az Országos Kriminológiai Intézet munkatársai a téma kapcsán a 2002 és 2009 közötti időszak nyomozati munkáját elemezték.¹⁵

Megemlítik, 2002 és 2008 között a szellemi tulajdonnal összefüggő nyomozások átlagos időtartama tizenhét százalékban két hónapnál nem volt hosszabb, az egy éven túli nyomozások pedig akkoriban mindössze kilenc százalékot képviseltek.¹⁶

¹⁵ Kármán Gabriella – Nagy László Tibor – Szabó Imre – Windt Szandra: A szellemi tulajdon-jogokat sértő bűncselekmények kutatása. In: Virág György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 48. OKRI, Budapest, 2011, 49–80. o.

http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_48_2011/005_3_karman-nagy-szabo_windt_49-80.pdf
16 Uo. 58. o.

6. számú ábra
 Átlagos nyomozati időtartam a vonatkozó tényállások tekintetében (2011–2012, nap)

A nyomozati eredményesség mutatói

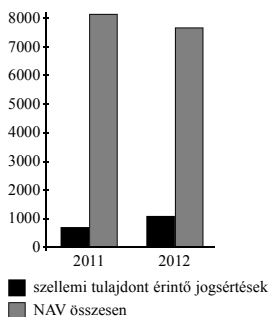
Végezetül természetesen megvizsgáltam a szellemi tulajdon sérelmével járó bűncselekmények nyomozati eredményességére vonatkozó adatokat is, hiszen azok közvetlenül segítik a nyomozati munka megítélését a Nemzeti Adó- és Vámhivatal tekintetében.

A szellemi tulajdont érintő bűncselekmények nyomozati munkájának váderedményességről elmondható, hogy bár kismértékben csökkenő tendenciát mutat, de a Nemzeti Adó- és Vámhivatal összes hatáskörös bűncselekmény mutatójához képest nem csökkent, és 2012-ben jelentősen meghaladta azt. Mindemellett összességében is emelkedett az ügyek érdemi befejezésének a száma (7. számú ábra) és aránya is (8. számú ábra).

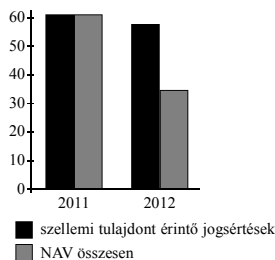
A váderedményességi mutatókat érdemes összevetni a korábbi váderedményességi adatokkal is. A 9. számú ábrán látható összehasonlítás alapján a 2004 és 2008 közötti időszakhoz képest¹⁷ a Nemzeti Adó- és Vámhivatal vo-

¹⁷ ENYÜBS-adatok a rendőrség váderedményességéről a vizsgált bűncselekmény-kategóriák tekintetében.

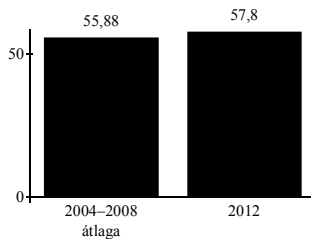
7. számú ábra
Az érdemi befejezés, vagyis a nyomozásmegszüntetés és a vádemelési javaslat száma összesen (2011–2012)

8. számú ábra
A váderedményesség, vagyis a vádemelés és az érdemi befejezés aránya (2011–2012, százalék)

9. számú ábra
A váderedményesség (2004–2012, százalék)

natkozó mutatói szempontjából kismértékben növekedett a váderedményesség, illetve az megfelel a korábbi adatoknak.

Összegzés

Az elemzés során bemutatott adatsorok és ábrák alapján egyértelműen látszik, hogy a szellemi tulajdont sértő bűncselekmények száma tekintetében jelentős változás történt 2010-ben, illetve utána.

A változások okára a statisztikai adatok és a vonatkozó jogszabályok elemzése sem ad kielégítő választ. A jelentős mértékű csökkenés ráadásul a feladatátadás előtti évben történt. A jelen elemzés elkészítésekor, illetve azal összefüggésben felvettem a kapcsolatot a rendőrség sajtóosztályával.

A rendőrség a kérdéseimre adott általános válaszában rámutatott arra, hogy a vizsgált bűncselekményi tényállások vonatkozásában korábban is jelentős volt az ingadozás, továbbá felhívta a figyelmem a kétségtelenül létező és nagymértékű latenciára, amelyet felmérések¹⁸ és kutatások is alátámasztanak.¹⁹ A rendőrség jelezte továbbá, hogy az ügyészség a hatásköri változásokat követően, célszerűségből, számos alkalommal a rendőrséget jelölte ki a nyomozás lefolytatására.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal munkájának eredményességéről a két év statisztikai mutatói nem adhatnak pontos képet. Annyi azonban elmondható, hogy a váderedményesség tekintetében az új környezetben sem történt jelentős eltérés, sőt javulás tapasztalható, és a felderített bűncselekmények által okozott vagyoni hátrány meghatározásánál a korábbi, becsült értékhez közelítő mértékű változás következett be. Ezek mindenképp pozitív eredmények a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szempontjából. Ugyancsak pozitív változás az egyes ügyek átlagos nyomozati időtartamának kismértékű csökkenése, de ezen a területen még nagy a lemaradás a rendőrség korábbi statisztikai mutatóihoz képest.

Érdekes látni, hogy a jogszabályváltozások nem hatottak érdemben a vizsgált bűncselekmények számára, és az esetleges változások a várható hatással ellentétesek voltak. A jövő tekintetében, a 2012. évi C. törvény és a kapcsolódó miniszteri indoklás alapján a rendbeliség kérdését érintően, a Btk. 385. § (1) bekezdés vonatkozásában törvényi egység jött létre²⁰, ezek együttes hatásainak pedig mindenképp meg kell jelenniük a statisztikákban is.

További érdekes kérdés lesz, hogy a dekriminalizációként is értékelhető változások kapcsán hogyan alakulnak majd a statisztikai mutatók és számok. A jelen elemzés elkészítésekor publikálta a Nemzeti Adó- és Vámhivatal a

¹⁸ Belső Piaci Harmonizációs Hivatal: Európai polgárok és a szellemi tulajdon: észlelés, tudatosság és magatartás

https://oami.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/IPContributionStudy/25-11-2013/executiveSummary/executive_summary_hu.pdf

¹⁹ lásd például Ott István: A szerzői jogok hazai büntetőjogi védelme a fájleserelő rendszerek körében. Doktori Értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, Budapest, 2012, 160. o.

²⁰ Kúria 7/2014. számú büntető elvi határozata. <http://www.lb.hu/hu/elvhat/72014-szamu-bunteto-elvi-hatarozat>

2013. első félévi statisztikai adatait is.²¹ A friss adatok alapján elmondható, hogy az első félévben már nőtt a bűncselekmények száma.²² Ezen a területen azonban a korábbi évek tapasztalatai alapján gyakoriak voltak a kiugró eltérések az egyes félévek vonatkozásában. Ezt is figyelembe véve még érdekesebb lehet az éves statisztikai adatsor vizsgálata, hiszen az esetleges éves növekedés megint ellentétes lenne a várható statisztikai mutatókkal.

Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük, hogy a folyamatban lévő ügyek tekintetében is várható az új törvény rendelkezései hatásainak megjelenése, mivel az új szabályozás az elkövető szempontjából kedvezőbbnek tekinthető, mint a korábbi, így annak visszamenőleges hatályú alkalmazására is lehetőség van. Hasonlóan érdekes lehet majd összevetni a szabálysértési eljárások arányát a bűncselekmények számának alakulásával e területen.

Véleményem szerint tehát indokolt lenne a kérdéskör vizsgálata, nyomon követése és akár alaposabb tanulmányozása, mert a jövőben is érdekes változások várhatók ezen a kiemelten fontos területen.

²¹ http://nav.gov.hu/nav/bunugy/eredmenyeink/2013_1_felevi_statistika.html

²² <http://copyrightinthexxcentury.blogspot.hu/2013/09/no-szerzoi-joghoz-kapcsolodo.html>

ANGYAL MIKLÓS

Javaslat egy hazai áldozatazonosítási szolgálat létrehozására

Korunk védelemmel foglalkozó szakembereinek, jogalkotóinak, gazdasági és társadalmi vezetőinek feladata a *biztonsági* védelmi funkciók differenciált harmonizációjának megteremtése. A biztonságon legegyszerűbb megközelítésben a *fenyegetettség nélküli állapotot, vagy bármiféle veszélyeztetettség hiányát* értjük. A biztonság tágabb, átfogó értelmezésben a *társadalmi* (jogi, szociális), *politikai* (diplomáciai), *gazdasági, környezeti* (ökológiai, katasztrófavédelmi), *katonai* (honvédelmi), *informatikai, pénzügyi, egészségügyi* (járványügyi), *belügyi* (rendészeti, katasztrófavédelmi) biztonságot jelenti.

A természeti és a civilizációs katasztrófák közös jellemzője, hogy nagy területeket és/vagy nagy embertömegeket érinthetnek. 1974-ben, Genfben az OIPC¹ VI. Világkonferenciáján a katasztrófák közös jellemzőiként a következők meghatározására került sor:

- A következmények megelőzése, illetve felszámolása rendszerint meghaladhatja az érintett község, város, sőt megye erejét.
- A katasztrófáknak súlyos egészségügyi és szociális következményeik lehetnek.
- A sérültek számához képest a rendelkezésre álló egészségügyi erők és eszközök elégtelenek.
- Illetéktelen és felkészületlen emberek ragadhatják magukhoz a vezetést.²

Magyarország Nemzeti biztonsági stratégiája³ szerint: *„Magyarországnak egyre növekvő mértékben kell rendelkeznie olyan képességekkel, amelyek komplex megelőzési rendszert működtetnek, természeti vagy ipari katasztrófák esetén gyorsan, hatékonyan és szervezeten reagálnak a lakosság életének, alapvető anyagi javainak védelme és a következmények minimalizálása érdekében... Ennek érdekében az érintett szervezeteknek rendelkezniük kell a vezetéshez, irányításhoz és a végrehajtáshoz szükséges eszközökkel, mind ha-*

¹ Organisation Internationale de Protection Civile; Polgári Védelem Nemzetközi Szervezete.

² Nagy Károly – Halász László: *Katasztrófavédelem*. Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2002, 8–14. o.

³ 1035/2012. (II. 21.) kormányhatározat

zai, mind nemzetközi viszonylatban. A nemzetközi folyamatoknak és igényeknek megfelelően a belső válságkezelő képességek külső alkalmazhatóságára és a területen megvalósítható képességfejlesztés-optimalizálásra is kiemelt figyelmet kell fordítani.”⁴

A tanulmány célja

A Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (BM OKF) égisze alatt 2012 nyarán megalakult a speciális helyzetekben bevethető *Hunor* (Hungarian National Organisation For Rescue Services) *hivatásos nehéz kutató-mentő mentőszervezet, valamint a Huszár közepes kutató-mentő csapat.*

A tervek szerint a *Hunor*-csapat alkalmas lesz a bekövetkezett veszélyhelyzetek, katasztrófák során jelentkező speciális mentési feladatok ellátására, az elsőként beavatkozók megerősítésére. Magyarországon a *Hunor* a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi, külföldön pedig Magyarország hivatalos katasztrófavédelmi mentőcsapataként végzi majd a tevékenységét. Működését Budapesten három órán belül, vidéken nyolc órán belül, külföldön pedig negyvennyolc órán belül képes lesz megkezdeni. A mentőszervezet szakfeladata a romok alatt rekedt áldozatok keresése, mentése, szükség szerint elsősegélynyújtás. Földrengés sújtotta területen magától értődő feladat a műszaki mentés, áldozatok kiemelése, túlélési esélyeik javítása.⁵

A *Huszár* olyan *közepes kutató-mentő csapat*, amelyet önkéntes különleges kutató-mentő egységek alkotnak. A *Huszár-csapat* vezetését és irányítását nemzetközi bevetés esetén a BM OKF végzi, a csapat a riasztást is az OKF-től kapja. A szervezet belföldön minden esetben a kárfelszámolást irányító területi (helyi) szervnek lesz alárendelve. Külföldi alkalmazás során az ENSZ égisze alatt működő Nemzetközi Kutató-mentő Tanácsadó Csoport (*International Search and Rescue Advisory Group; INSARAG-*) irányelveknek és módszertannak megfelelően az Helyszíni műveleti és koordinációs központ (*On-Site Operations Coordination Centre; OSOCC*) feladatsabása alapján a Helyi veszélyhelyzet-kezelési hatóság (*Local Emergency Management Authority; LEMA*) iránymutatásainak megfelelően látja el feladatát. Romok (például *összedőlt épületek, balesetet szenvedett közlekedési eszközök*) alatt rekedt áldozatok keresése, lokalizálása és mentése. Szükség szerint

⁴ 1035/2012. (II. 21.) kormányhatározat, 1. melléklet, 50.

⁵ http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=polgarivedelem_hunor

elsősegélynyújtás a további ellátás céljából történő elszállításig. Földrengés sújtotta területen a műszaki mentés, áldozatok kiemelése és azok túlélési esélyeinek javítása.⁶

Hazánkban azonban jelenleg még nincs olyan kormányzati, szakmai szervezet, amely hasonló esetekben hathatós segítséget nyújthatna a katasztrófák *halálos áldozataival, a holttestekkel* kapcsolatos szervezési, rendőri és igazságügyi munkához. Nincs kidolgozott központi terv, vagy program, amely a helyi erők segítségére lehetne az ilyen jellegű, sikeres és hathatós problémakezelésben.

Tanulmányom célja, hogy a személyazonosítás gyakorlati kérdéskörének ismertetése után külföldi példák bemutatásával vázoljam egy olyan nemzeti, rendőrségi/katasztrófavédelmi egység felállításának lehetséges tervezetét, amely – akár itthon, akár külföldi bevetésen – képes lehet a halálos tömegszerencsétlenségek áldozatainak azonosítására, valamint az e tevékenységhez köthető tágabb értelmezésű áldozatkezelési feladatok megvalósítására.

Halálos tömegszerencsétlenségek

A nemzetközi tudományos élet többféle katasztrófkategóriát ismer. A kiváltó okokat tekintve megkülönböztethetünk (közvetlenül vagy közvetetten) *ember okozta* katasztrófákat és *természeti* katasztrófákat, a külvilághoz való viszonyát tekintve *nyílt* (például hurrikánok okozta) és *zárt* jellegű szerencsétlenségeket. Utóbbiakhoz tartozhat egy emeletes ház összedőlése, vagy egy szállodatűz. A nyílt és zárt jellegű katasztrófa közötti alapvető különbség, hogy míg az előbbi esetben az áldozatok száma és személyazonossága eredendően nem ismert, egy szállodatűz esetén a vendégek névsora – már a mentési munkálatok kezdetén – az illetékesek segítségére lehet az áldozatok számának és kilétének meghatározásában. Geográfiailag megkülönböztethetünk *helyi* (települési, országra lokalizálódó) és *nemzetközi* katasztrófákat, és nemzetközi tömegszerencsétlenség lehet egy több nemzet utasait szállító repülőgép lezuhanása, vagy egy tengerjáró hajó elsüllyedése. Osztályozhatjuk továbbá a katasztrófákat idő- és hatástartamuk szerint, vagy az áldozatok száma, a katasztrófa által okozott károsodás mértéke szerint is.⁷ Mindez tovább

⁶ http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=polgarivedelem_huszar

⁷ Michael R. Berren – Allan Beigel – Gypsy Barker: A typology for the classification of disasters: Implications for interventions. Community Mental Health Journal, vol. 18, no. 2, 1982, pp. 120–134.

bővíthető a járványok, terrorcselekmények, háborúk, genocídiumok külön kiemelésével.

Míg a hétköznapiakban a katasztrófa, (halálos) tömegszerencsétlenség, tömeges baleset fogalmak keverednek, a vonatkozó magyar jognyelv három, élesen elkülönülő terminológiát használ, úgymint a *veszélyhelyzet*, *katasztrófa* és a *súlyos káresemény* fogalmakat. A különböző fogalmak az állami beavatkozás különböző szintjeit is jelzik, minőségi különbségeket jelölnek. Emellett létrejöhettek olyan balesetek, amelyek az áldozatok számát figyelembe véve tömegszerencsétlenségnek, illetve halálos tömegszerencsétlenségnek tekinthetők. Magyarországon csak az elmúlt évtizedet áttekintve idesorolható – egyebek között – a lengyel zarándokokat szállító busz 2002-es balesete⁸; a Siófokon, a vasútállomás közelében 2003-ban történt baleset, amikor is német turistákat szállító autóbusz ütközött vonatszerelvénnel⁹; vagy a szlovák légierő AN-24-es gépének 2006-ban történő balesete Hejcénél.¹⁰ Külföldi viszonylatban pedig megemlítendő a tizenegy magyar halálos áldozatot követelő, 2011. november 6-án történt hurghadai (Egyiptom) buszbaleset.

Hazai jogi szabályozás

A terjedelemlre és a parciális köthetőségre figyelemmel csak a legfontosabb vonatkozó jogszabályokat ismertetem. Hatályos jogi szabályozásunk szerint *katasztrófa* „a veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetve e helyzet kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet, amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeiket, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit, és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli”¹¹.

⁸ A busz Balatonkeresztúr közelében felborult, tizenkilencen meghaltak, harmincketten megsérültek.

⁹ A balesetben harminchárman a helyszínen meghaltak. Az áldozatok jelentős része csonkolásos sérülést szenvedett.

¹⁰ A fedélzeten negyvenhárman tartózkodtak, egy ember a csodával határos módon túlélte a balesetet.

¹¹ 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról 2. § 5.

A törvény szerint „a Kormány a katasztrófavédelemmel összefüggő döntéseinek előkészítése és a védekezéssel kapcsolatos feladatok ágazati összehangolása és irányítása érdekében kormányzati koordinációs szervet (a továbbiakban: kormányzati koordinációs szerv) működtet”.¹² A jogszabály meghatározza e szerv általános feladatait, erről részletesen a *katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról* szóló 2011. évi CXCVIII. törvény végrehajtásáról szóló 234/2011. (XI. 10.) kormányrendelet határoz. A Koordinációs Katasztrófavédelmi Tárcaközi Bizottság létrehozásáról, annak szervezeti és működési rendjéről kormányhatározat született.¹³

A törvény felsorolja a kormány tagjainak és a katasztrófavédelemben érintett központi államigazgatási szervnek a feladatait, és a megyei közgyűlés elnökének, a megyei, fővárosi és helyi védelmi bizottság elnökének, a polgármestereknek, a gazdálkodó szervezetek vezetőinek, a védekezésben közreműködő önkéntes szervezeteknek a katasztrófavédelmi feladatait is. Ezek részleteit a törvény végrehajtási rendeletében találjuk.

Rendőrségi törvényünk¹⁴ alapján a rendőrség – egyebek között – „*ellátja a rendkívüli állapot, a szükségállapot, a megelőző védelmi helyzet, a veszélyhelyzet és a váratlan támadás esetén a hatáskörébe utalt rendvédelmi feladatokat, továbbá rendkívüli állapot idején és váratlan támadás esetén közreműködik az államhatárt fegyveresen vagy felfegyverkezve átlépő személyek kiszorításában, valamint elfogásában és lefegyverzésében*”.¹⁵

A katasztrófák elleni védekezés szabályairól szóló rendelet¹⁶ az általános rendőri feladatok ellátására létrehozott szerv katasztrófavédelmi feladatait részletezi.

Külön jogszabály rendelkezik bajba jutott légi járművek megsegítéséről, valamint a katasztrófák elleni védekezéssel és a mentéssel összefüggő tevékenységet ellátó légi kutató-mentő szolgálat szervezetéről.¹⁷

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény szerint *egészségügyi válsághelyzet idején a betegek ellátása a katasztrófa-egészségügyi ellátás keretében történik*.¹⁸

Végül megemlítendő, hogy a 60/2010. (OT 34) ORFK utasítás szerint „*tömegszerencsétlenség: az a közlekedési baleset, amelynek következtében*

12 Uo. 7. §

13 1150/2012. (V. 15.) kormányhatározat

14 1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről

15 Uo. 1. § (2) bek. 9.

16 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet

17 267/2011. (XII. 13.) kormányrendelet

18 228. § (1) bek.

*legalább egy személy súlyos testi sértést, és legkevesebb kilenc más személy pedig legalább könnyű testi sértést szenvedett*¹⁹. „Halálos tömegszerencsétlenség: az a közlekedési baleset, amelynek következtében legalább egy személy meghalt, és további legalább kilenc más személy pedig legalább könnyű testi sértést szenvedett.”²⁰

Ismeretlen személyazonosságú holttestek azonosításának módszerei

Ha gyakorlati oldalról vizsgáljuk, a holttest ismeretlen személyazonossága a helyszíni és halottszemle kérdéskörének központi részét kell hogy alkossa. Élet elleni bűncselekmény esetén a holttest személyazonosságának tisztázása a nyomozás sikerének első és alapvető záloga. (Ez az oka annak, hogy az elkövetők sok esetben megpróbálják a holttestet felismerhetetlenné tenni: felgyújtják, savval öntik le, vagy darabolják, és a holttestrészeket különböző helyeken rejtik el.) A helyszíni és halottszemle első szakaszában²¹ tehát, ha a hatóság arra a megállapításra jut, hogy a holttest személyazonossága ismeretlen, vagy egyelőre ismeretlenként kell kezelni, akkor a személyazonosság kiderítése céljából már a szemle keretében – megfelelő, körültekintő vizsgálat alapján – érdemi megállapítások tételére nyílnak lehetőségek. Idetartozik – a többi között – a személyes tárgyak, vagy a személlyel vélhetően összefüggésbe hozható tárgyak összegyűjtése, dokumentálása, a ruházat, ékszerek pontos nyilvántartásba vétele (méret, jelleg, szín, esetleges hibák, károsodások, „használati fok” stb.). A szemlével időben párhuzamosan folyó adatkutatás, tanúkutatás (kit és mikor láttak erre, tud-e valaki valamit a szóba jöhető személyről) szintén fontos információkkal szolgálhat.

A személyazonosság megállapítására tett kriminalisztikai és orvosi szakértői tevékenységet²² célszerű

- a holttest állapota („friss” holttest felismerhető jegyekkel, „oszlott” holttest és csontvázlelet), illetve
- a holttest vélelmezhető életkora (magzat, újszülött, csecsemő, gyermek, fiatal felnőtt, felnőtt) szerint csoportosítani, hiszen ezek alapján más-más teendők, feladatok adódnak.

¹⁹ 60/2010. (OT 34) ORFK utasítás Általános és értelmező rendelkezések 2. e) pont.

²⁰ Uo. 2. f) pont.

²¹ A helyszín bejárása („walk through”), még a statikus szakasz előtt egy fontos impressziógyűjtési fázis a nyomozók részére.

²² Agnoszkálás. Agnosco (lat.): ráismerni, felismerni.

Eljárás halálos tömegszerencsétlenségek esetén

A nemzetközi szakirodalmi nyelv halálos tömegszerencsétlenségről (*mass fatality incident*) beszél, ha a *halálos áldozatok száma miatt a helyi lehetőségek elégtelenek a holttestekkel kapcsolatos igazságügyi feladatok megoldására*. Bár jogilag éles különbség tehető, a mindennapi nyelvünk szinte szinonimaként használja a katasztrófa, súlyos szerencsétlenség, tömegszerencsétlenség fogalmakat. Célszerű lehet az igazságügyi személyazonosítási gyakorlat szempontrendszerét figyelembe véve a hazai nomenklatúrát is a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően megváltoztatni. A továbbiakban tehát halálos tömegszerencsétlenségről e definíciónak megfelelően, igazságügyi kontextusban esik szó.

A nemzetközi gyakorlat alapján halálos tömegszerencsétlenség esetén egy gyors és adekvát választintézkedésekre hivatott koordinatív testület alakul. A testület operatív csoportokat hoz létre, illetve meglévő, operatív csoportokat „aktivál”. Elsődleges feladata a külső (közvéleménynek történő) és belső (operatív csoportok közötti) kétirányú információáramlás megteremtése. Az operatív csoportok több elkülönülő, minőségbiztosított²³ területen tevékenykednek. Ezek közül kiemelendő:

- a) *A holttestek felkutatása* – a csoport feladata a szerencsétlenség helyszínének alapos feltérképezése, a holttestek, holttestrészek helyének pontos megállapítása, annak jelölése, dokumentálása. Célszerű a találtakról jól azonosítható térképet készíteni. A csoport elkezdheti az egy holttesthez tartozó személyes tárgyak és holttestrészek egyesítését. A csoport alapos munkája nagymértékben segítheti a halálok-megállapító (boncoló-) csoport tevékenységét. Végül a csoport intézkedik a holttesteknek a boncolási helyre szállításáról (műanyag zsákok, koporsók, szállító járművek biztosítása).
- b) *Boncolás, személyazonosítás* – a geográfiai helyzettől függően lehet meglévő bonchelyiséget, vagy arra alkalmas helyiségeket használni, illetve ideiglenes bonchelyiségeket felállítani. Külön helyiséget kell biztosítani a helyszínről érkező holttesteknek (fogadóhelyiség), a boncteremnek és egy kisebb elkülönített részt a holttest esetleges felismertetésre bemutatásának. (1985-ben Kanada partjainál lezuhant egy repülőgép, amely kétszáznegyvennyolc amerikai katonát szállított. A holttestekkel kapcsolatos tevékenységekhez tíz, logisztikailag megtervezett „munkaállomást” vettek igénybe.²⁴) Célszerű további pihenő-, szociális helyiség kialakítása a személyzetnek. A boncterem felszere-

²³ A minőségbiztosítás itt egyben az adatkezelés biztonságát (*chain of custody*) is jelenti.

²⁴ Michael A. Clark – Stanley R. Clark – David G. Perkins: Mass fatality aircraft processing. Aviation, Space and Environmental Medicine, July 1989, pp. A64–A73.

léséhez alapvető radiológiai berendezések (fogászati röntgen, teljestest-röntgen) beszerzése. Itt történhet a személyazonosításhoz szükséges antropológiai, fogászati vizsgálat, valamint ujjnyomatvétel is. A részletes boncjegyzőkönyv mellett minden holttestről színes fényképfelvételeket kell készíteni, a kriminalisztikai fényképezés szabályainak betartásával. Az egyes holttestekből, holttestrészekből a további vizsgálatokhoz nélkülözhetetlen biológiai-anyag-gyűjtéshez a csoportnak megfelelő mintavevő és mintatároló eszközre van szüksége. Meg kell szervezni e minták illetékes helyre történő gyors szállítását. Lehetővé kell tenni a különböző vallások balzsamozási, temetkezési szokásainak kivitelezését. A csoport feladata a holttestek hűtésének, a további, végső nyughelyre történő szállításának megszervezése is.

c) *Családszolgálat, repatriáció* – a halottak hozzátartozói a szerencsétlenségek másodlagos áldozatai. Gondoskodni kell folyamatos információval való ellátásukról, és hasznos tudnivalók kaphatók tőlük az hozzátartozójuk személyes tárgyait, antropológiai sajátosságait (testméret, különös ismertetőjegyek), szerológiai tulajdonságait (vércsoport) illetően is. Fontos az emberi jogok (titoktartás) megfelelő szintű betartása, a bulvársajtótól való védelmük megszervezése, a szociális és pszichológiai támogatás elkezdése. A csoport segítséget nyújt a holttestek hazaszállításában is.

A katasztrófák során bekövetkező halálesetek hatályos hazai jogi szabályozásunk alapján *rendkívüli halálnak* minősülnek. Rendkívüli az a halál, amelynek természetes módon való bekövetkezését a körülmények kétségessé teszik. Rendkívüli halál esetén hatósági eljárást kell lefolytatni és az elhunyt hatósági boncolását kell elrendelni.²⁵ A szabályozást értelmezve természeti vagy egyéb olyan környezeti katasztrófa esetén, ahol felelősség kérdése nem merül fel, a holttestek boncolását *egy* arra jogosult orvos (igazságügyi orvostani szakorvos, patológus szakorvos) végzi, míg bűncselekmény gyanúja esetén (például robbantásos merénylet) az igazságügyi orvosi boncolást *egy* igazságügyi orvos szakértő *és* *egy* boncolásban jártas szakorvos *együttesen* hajtja végre. A boncolásokra vonatkozóan az európai uniós előírásoknak megfelelő és szükséges vizsgálatokat az Európa Tanács miniszterei által 1999-ben kiadott 3. számú ajánlás (*Harmonisation of Medico-Legal Autopsy Rules*) rögzíti.²⁶

25 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről

26 Harmonisation of Medico-Legal Autopsy Rules. International Journal of Legal Medicine, vol. 113, 1999, pp. 1–14.

Nemzetközi kitekintés

Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban, egy évvel a 2001. szeptember 11-én bekövetkezett terrortámadások után, az elnöki kabinet átszervezésekor hozták létre a belbiztonsági minisztériumot (*U.S. Department of Homeland Security*). A minisztérium felelős – egyebek között – a hasonló és egyéb jellegű katasztrófák felszámolásának irányításáért. E feladatkörben kidolgoztak egy szövetségi szintű válságkezelési rendszert (*National Incident Management System²⁷*), valamint egy egységes szervezeti, a feladatokat alapjaiban ismertető keretrendszert (*National Response Framework*). Szövetségi szinten katasztrófa-szituációkban a belbiztonsági minisztérium veszélyhelyzetekért felelős hivatala (*Federal Emergency Management Agency; FEMA*) koordinál, és együtt dolgozik számos szervezettel, így a nemzeti katasztrófa-egészségügyi rendszerrel (*National Disaster Medical System; NDMS*), amely egy másik, az egészségügyi és szociális minisztérium (*Department of Health and Human Services*) égisze alatt működik. Az NDMS három fő területen nyújt segítséget a katasztrófák következményeinek felszámolásában:

1. Katasztrófa-egészségügyi ellátó csoportokat (*Disaster Medical Assistance Teams; DMATs*) működtet, amelyek logisztikai és adminisztratív személyzettel kiegészített egészségügyi (professzionális és paraprofesszionális) szakemberekből állnak. E szövetségi felügyelet alatt álló egészségügyi csoportok feladata tömegszerencsétlenségekben a helyi egészségügyi szolgálat kiegészítése, a betegek, sérültek osztályozása (*triage*), az esetleges evakuálás orvosi biztosítása, az adott szerencsétlenség által előálló krízishelyzetnek megfelelő gyors, szakszerű egészségügyi intézkedések meghozatala. Természetesen e csoportok kiemelkedően támogatott, modern feltételrendszerrel dolgoznak.²⁸ A betegek és sérültek baleseti ellátása azonban csak egy, de nem kizárólagos katasztrófa-egészségügyi feladat. Azonnal meg kell szervezni a krízisszituációt átélteknél a pszichés stressz által okozott negatív következmények feltárását és a megfelelő pszichológiai és pszichiátriai támogatást.²⁹
2. A katasztrófákban sérült állatok ellátására, az állatok evakuálására az NDMS másik szolgálat egységeit, az országos állat-egészségügyi reagáló

²⁷ http://www.fema.gov/pdf/emergency/nims/NIMS_core.pdf

²⁸ <http://www.phe.gov/Preparedness/responders/ndms/teams/Pages/dmat.aspx>

²⁹ John D. Weaver: *Disasters: Mental Health Interventions*. Professional Resource Press, 1995

csapatokat (*National Veterinary Response Team; NVRT*) működteti. Ezek a csoportok segítenek állati eredetű járványok, állatról emberre terjedő betegségek (zoonózisok) felszámolásában is.

3. Az NDMS javaslatára hozták létre 1992-ben a *Disaster Mortuary Operational Response Teameket* (DMORT), amelyek tíz régióba szerveződve segítik a helyi rendőri, igazságügyi (*coroner, medical examiner*) szerveket a katasztrófák halálos áldozataival végzendő munkájukban. E csoportok olyan önkéntesekből állnak, akik a tudományterületük elismert szaktekintélyeinek számítanak. Katasztrófa esetén a csoport „aktiválódik”, és szövetségi felügyelet alatt segítik a lokális erőket a szükséges feladatok megoldásában. Megalakulása óta többször volt szükség az egyes csoportok „bevetésére”. 1993-ban Hardin város temetőjében csaknem hétszáz polgárháborús sír erodálódott egy árvíz miatt. A holttestmaradványok azonosításában és újratemetésében különleges feladat várt a csoport tagjaira. Ugyancsak igénybe vették a csoportokat az oklahomai robbantásos merénylet és a USAir 427-es tragédiája során.³⁰ A csoportok kiemelkedő segítséget nyújtottak a 2001. szeptemberi 11-i tragédia után, és a Katrina és Rita hurrikán halálos áldozatainak azonosításánál is.

A DMORT feladata halálos tömegszerencsétlenség esetén a holttestek időleges elhelyezésének megoldása, az áldozatok azonosítása, az igazságügyi patológiai, fogászati, antropológiai munkák elvégzése, szükséges biológiai minta-biztosítás, a minták megfelelő helyre küldése, és a holttestek eltemetéséről való szakmai intézkedések meghozatala. Minden egyes regionális csoport (általában négy-öt szövetségi állam alkot egy régiót) halottkémekekből (*coroners*), igazságügyi orvos szakértőkből, patológusokból, antropológusokból, igazságügyi fogorvos szakértőkből, radiológusokból, temetkezési vállalkozások vezetőiből, ujjnyomszakértőkből, számítógépes szakemberekből, technikai személyzetből (boncmesterek, asszisztensek, balzsamozók, röntgenasszisztensek, leírók) áll.³¹ Az önkéntesekből álló, jól felszerelt, kiképzett csoportok katasztrófahelyzetekben „aktiválódnak”, és a katasztrófa helyszínén látják el a tevékenységüket. E feladatok, a személyazonosítás szempontrendszerét tekintve, alapvetően három részből állnak:

1. az ismeretlen személyazonosságú holttestek agnoszkálásakor kapott posztmortem adatok rögzítése;

³⁰ Paul S. Sledzik: *Federal Resources in Mass Disaster Response*. CRM, no. 10, 1999, pp. 10–11.

³¹ What is a DMORT? <http://www.phe.gov/preparedness/responders/ndms/teams/pages/dmort.aspx!>

2. az eltűnt személyek hozzátartozóitól és a személyekről halál előtti adatok beszerzése; valamint
3. az adatok összehasonlítása, a személyek beazonosítása. Az identikus adatok azonosításában számítógépes program (*Victim Identification Profile*) segíti a szakértők munkáját.

Interpol DVI-protokoll

1980-ban Manilában, az Interpol³² 49. ülészakán fogadták el a tagállamok, hogy létrehoznak egy a halálos tömegszerencsétlenségek áldozatainak azonosításával (*Disaster Victim Identification; DVI*) foglalkozó csoportot. 1986 óta a csoport az Interpol állandó bizottságaként (*Interpol Standing Committee on Disaster Victim Identification*) működik. Ebbe a bizottságba ma már több tucat ország delegál tagokat, közöttük nyomszakértők, igazságügyi orvos szakértők is találhatók. Az elmúlt években hathatós együttműködés alakult ki a bizottság és egyéb nemzetközi szervezetek között (United Nations Office for the Co-ordination of Humanitarian Affairs³³, International Aviation Organisation³⁴, International Air Transport Association³⁵, International Organisation on Missing Person Identification³⁶). A bizottság célja, hogy információkat gyűjtsön a bekövetkezett tragédiákról, a begyűjtött adatok feldolgozásával, a következtetésekkel segítse hasonló esetekben a gyakorlati munkát, felvilágosító előadásokat, továbbképzéseket tartson az Interpol százkilencven tagállama szakembereinek. Ennek szellemében született meg a *Katasztrófák áldozatainak azonosítása* című kézikönyv (*Manual on Disaster Victim Identification*) is.³⁷ Az Interpol egyik határozata kimondja: a DVI-csoportok tagjai – ha hasonló tragédia éri országukat, vagy egy másik ország kéri a segítséget – hazájuk központi kapcsolati pontjának tekintendők.³⁸

Hasonló nemzetközi összefogással felállított csoport dolgozott 1998–1999-ban Koszovóban is. Az Európai Unió Igazságügyi szakértői csoportja (*Forensic*

³² Az Interpol a legnagyobb, százkilencven tagországot tömörítő nemzetközi rendőrségi szervezet. 1923-ban alapították, a határokon átnyúló rendőrségi együttműködés jegyében.

³³ ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala

³⁴ Nemzetközi Légügyi Szervezet

³⁵ Nemzetközi Légi Szállítási Szervezet

³⁶ Nemzetközi szervezet az eltűnt személyek azonosítására

³⁷ Joan D. Winne: The Philosophy of DVI on an International Level and the Role of Interpol. Presentation at Interpol Disaster Victim Identification Regional Meeting, January 24, 2000, Ujung Pandang, Indonesia.

³⁸ IP Resolution No. AGN/65/RES/13

Expert Team) több tömegsír feltárását és a holttestek igazságügyi vizsgálatát (halálok-megállapítás, személyazonosítás) végezte el sikerrel.³⁹ 2005-ben, a délkelet-ázsiai szökőár után több mint egy évig tartó, nemzetközi áldozatazonosító tevékenység bemutatta a szervezet erejét, és e magas színvonalú szakmai tevékenység révén több mint négyezer, eredetileg ismeretlen személyazonosságú holttestet lehetett azonosítani, és névvel ellátottan az adott országba hazaszállítani. 2008 júniusában, a Frank tájfun következtében, a Fülöp-szigeteken több mint nyolcszáz utassal a fedélzetén elsüllyedt a Princess of the Stars komphajó. Nyolc nappal a tragédia után az Interpol DVI egyik csapata (*Incident Response Team; IRT*) már a helyszínen volt, hogy segítse az áldozatok azonosítását. 2011 márciusában, a Kongói Köztársaságban történt repülőgép-szerencsétlenség áldozatainak azonosításához is az Interpol DVI IRT nyújtott segítséget.

Fontos kiemelni, hogy a tömegszerencsétlenségek áldozatai különböző nemzetiségűek lehetnek. A különböző nemzetiség különböző vallási hovatartozást is jelenthet. Az egyes vallásoknak eltérő hitviláguk van, és más-más a hozzáállásuk a halálhoz, mindez nyilvánvalóan kihat az áldozatok azonosítási gyakorlatára. Rávilágít továbbá a szakemberek folyamatos továbbképzésének fontosságára és a nemzetközi szakértői csoportok szükségességére is.⁴⁰ „*Kollektív felelősségünk, hogy minden olyan tragédiából, ahol emberi életet vesztek el, tanuljunk, és biztosítsuk azt, hogy a szakembereink a következő katasztrófhelyzetre még jobban felkészülhessenek, és olyan hatékonyak lehessünk, amennyire csak lehet.*”⁴¹

Magyarországi áldozatazonosítási tevékenység

Hazánkban a 2001-ben Budapesten tartott Interpol-nagygyűlés után (amelynek kiemelt témája volt a tömegszerencsétlenségek áldozatainak azonosítása) vetődött fel először, hogy szükség lenne egy hasonló csapatra. Erdemben azonban sokáig semmi nem történt, majd 2003 májusában, a siófoki tragikus buszbaleset után, amelyben harminchárom német állampolgár lelte halálát, a hazai szakmai közvélemény ismét elkezdett foglalkozni azzal, hogy hasonló

39 Helena Ranta: Forensic Investigations of Human Rights Violations in Kosovo before March 1999. Presentation at Interpol Disaster Victim Identification Regional Meeting, January 24, 2000, Ujung Pandang, Indonesia.

40 M. Hashimoto: The Cultural Aspect in the Identification of Disaster Victim. Presentation at Interpol Disaster Victim Identification Regional Meeting, January 24, 2000, Ujung Pandang, Indonesia.

41 Az Interpol főtitkárának zárómunkái. Interpol DVI Állandó Bizottságának 23. ülése, 2012. május, Lyon.

tömegszerencsétlenségek esetén az adott feltételrendszer elégséges-e a nemzetközi követelményeknek megfelelő intézkedésre és eljárásra. Ekkor már az orvos szakértői társadalom felhívta a katasztrófavédelmi és rendőri hatóságok figyelmét arra, hogy az Interpol egységes, a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő, minőségbiztosított, természettudományos megalapozottságú csapatmunkát vár el az áldozatazonosítási tevékenységek során.

Mindezek ellenére, másfél évvel később, a délkelet-ázsiai cunami után egyetlen orvos szakértőt küldtek ki a lehetséges magyar áldozatok felkutatására és azonosítására. Bár a kéthetes munkáról – bemutatva a nemzetközi tevékenység részleteit – átfogó úti jelentés és javaslattevékenység készült, a sajtó-érdeklődés elmúltával érdemben ugyanaz történt, mint korábban: semmi.

A szlovák légierő AN-24-es gépének Hejce mellett, a Borsó-hegyen történt 2006-os katasztrófája után a magyar bűnügyi technikusok és szakemberek heroikus küzdelemben, havas, erdei körülmények között, erős mínuszokban tettek tanúbizonyságot arról, hogy nem ismernek lehetetlent. Az infrastruktúra, felszereltség elégtelensége azonban nagyon gyorsan kiütöközt. Az áldozatazonosítási munkát – a határ közelsége és az áldozatok szlovák állampolgársága miatt – a szlovák fél vállalta magára.

2008-ban a Közép-európai Rendőr-akadémia (MEPA) keretében az ausztriai Burgenlandban tartottak egy kurzust a témakörben, és a MEPA kifejezte abbéli javaslatát, hogy a régió országaiban (is) szükséges lenne hasonló nemzeti egységek felállítása. A kurzuson a magyar rendőrséget két orvos szakértő képviselte. Erről a rendezvényről is részletes úti jelentés készült.

2010-ben, a Semmelweis Egyetem Igazságügyi és Biztosítás-orvostani Intézetének közreműködésével szakmai egyeztetés történt, amelyen a szakértők, rendőrségi résztvevők (Nebek, Interpol Magyar Iroda, ORFK) tájékoztatást kaphattak az Interpol DVI-csapatok tevékenységéről, és konkrét javaslatok hangoztak el egy hazai áldozatazonosítási szolgálat létrehozásáról.

2010 májusában – egy kétoldalú interregionális pályázat részeként – a Debreceni Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézete rendezett konferenciát *Tömegszerencsétlenségek áldozatainak azonosítása jobb feltételekkel* címmel, ezen a részt vevő előadók felhívták a figyelmet arra, hogy milyen irányba kellene és lehetne javítani a magyarországi áldozatazonosítási tevékenységet.

2011 novemberében, az egyiptomi Hurgadában történt egy szomorú buszbaleset, amelyben tizenegy magyar állampolgár lelte halálát. Az egyiptomi hatóságok a súlyosan roncsolódott áldozatok azonosításához magyar segítséget kértek. Bár a kiküldött bűnügyi technikus és az orvos szakértő a feladatot gyorsan és sikeresen végrehajtotta, ismét jelezniük kellett, hogy

szakmailag – felszerelés, és kellő létszámú, kiképzett csapat hiányában – a munka nem volt kompatibilis az Interpol DVI-követelményekkel.

2012 májusában Lyonban tartották az Interpol DVI Állandó Bizottság 23. ülését. Magyarországot egy orvos szakértő és egy bűnügyi technikus képviselte. A résztvevők az elmúlt év történéseit vették számba. Előadás hangzott el – egyebek között – a Costa Concordia tragédiájáról, a belga gyerekeket szállító busz svájci balesetéről, az Air France 447-es járatának tragédiájáról, a 3900 méter mélyen fekvő repülőgéprészecskék és holttestek kiemeléséről, a 2011-es oslói terrortámadásról. Az orvos szakértői, genetikai és fogorvos szakértői, valamint rendőrségi munkacsoportok megvitatták tudományterületük jelenlegi helyzetét és meghatározták a fejlesztések irányát. A forenzikus tudományok fejlődését követve lerakták a 2014 márciusában megjelent új Interpol DVI útmutató (*Guide*) alapjait. Az ülés végén minden résztvevő ország néhány szóban lehetőséget kapott arra, hogy ismertesse a nemzeti DVI-tevékenysége helyzetét. A hazánkat képviselő résztvevők akkor is és sajnálatosan a 2013-as ülésen is csupán arról tudtak beszámolni, hogy Magyarországon ez még mindig csak tervezési stádiumban van.

2014-ben a Belügyminisztérium Személyügyi Főosztálya karolta fel a kezdeményezést, és ismét szakértői egyeztetések kezdődtek a témát érintően.

Javaslat egy hazai áldozatazonosítási szolgálat létrehozására

Ahogy az orvosi szakzsargonban mondják: a gyerek nem kis felnőtt. Más hozzáállást, szemléletet, a gyógyítása más feladatrendszerrel igényel. Ugyanilyen szemléletváltás szükséges akkor is, ha nem egy ismeretlen halottal, hanem adott esetben száz ismeretlen személyazonosságú halottal van dolgunk. A mennyiségi változás minőségi változást kell hogy indukáljon. Utóbbi esetben a következő, újonnan megjelenő kérdésekkel szembesülhetünk:

- Hova gyűjtsük össze a halottakat (koporsók, hűtőkapacitás)?
- Kik végezzék ezt, hogyan, mivel, kinek a felügyeletével?
- Hogyan és mivel jelöljük a holttesteket?
- Mindegyik magyar, vagy van közöttük külföldi?
- Mi van akkor, ha a száz magyar halott külföldön van? (légi baleset például)?
- Száz halott az legalább négyszáz hozzátartozó. Ki tartja velük a kapcsolatot?
- Ki kezeli az eltűnt, szóba jöhető személyek adatait?
- Melyek ezek az adatok, hogyan szerezzük be őket?

- Hogyan lehet ezeket az adatokat kezelni?
- Hogyan és ki által történjen a holttestek azonosítása?
- Ki teremti meg ehhez a feltételrendszert?
- Mi lesz az azonosított áldozatokkal?

A DVI-tevékenység lényege, hogy halálos tömegszerencsétlenség esetén

- nemzetközi standardok alapján, jól kidolgozott tapasztalati séma szerint;
- felkészült és kiképzett szakemberek;
- megfelelő infrastrukturális feltételrendszerrel;
- természettudományos módszerekkel;
- minőségbiztosított áldozatkezelést és -azonosítást tudnak végezni.

Mindehhez egy részletes útmutató áll rendelkezésre.⁴² A munka három oldalon, párhuzamosan folyik:

1. Az antemortem (AM) csoport gyűjti az eltűnt, szóba jöhető személyek azonosítás szempontjából releváns adatait. Szelektálja, majd – meghatározott formában⁴³ – dokumentálja őket. A csoport – értelemszerűen – minden esetben itthon tevékenykedik. Az adatokat számítógépen a központi egységhez juttatják el.
2. A posztmortem (PM) csoport a katasztrófa helyszínén (adott esetben tehát más országban, nem ideális – például sivatagi – viszonyok között) a holttestekkel kapcsolatos mindennemű feladatra alkalmas kell hogy legyen. Idetartozik, hogy megkeresés esetén segít a helyszíni és halottszemlében, elvégzi a holttestekkel kapcsolatos adminisztrációt, logisztikát, közreműködik a szállításban, elhelyezésben. Végül képes kell hogy legyen az agnosztikusokra is. Minden egyes holttestről egy formanyomtatvány (lelet) kitöltésére kerül sor.⁴⁴ Az adatok – szintén számítógépes úton – a központba kerülnek. Külföldi katasztrófa esetén a posztmortem csoport szakemberei gondoskodnak a holttestek hazaszállításának (szakmai) előkészületeiről is.
3. A központi csoportba tartozik a vezetés, a logisztika, a kommunikáció, és idetartoznak a családsegítő szakemberek, valamint az azonosítást végző szakértők is. Utóbbiak intézik a bejövő AM- és PM-adatok összehasonlítása alapján a személyazonosítást. Ezt segítő már megfelelő szoftverek⁴⁵ állnak a szakértők rendelkezésére.

⁴² <http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Forensics/DVI-Pages/DVI-guide>

⁴³ <http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Forensics/DVI-Pages/Forms>

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Fast ID, PlassdataTM

Egy nemzeti DVI-csapat tehát vezetőkből (koordinatív testületből), rendőrségi szakemberekből (AM-csoport), családvédelmi szakemberekből (részben pszichológusokból), külső kommunikációs szakemberekből (sajtósokból), informatikusokból (IT), genetikus szakértőből (DNS), ujjnyomszakértőből, valamint a PM-csapatból: orvos szakértőből, fogorvos szakértőből, boncmesterből és bűnügyi technikusokból áll. A csapat minden tagja a hétköznapi életben az eredeti munkahelyén végzi feladatait, a csapat csak katasztrófavédelemben aktívul működik. Ezért is szokták ezeket a csapatokat csipkerózsika-csapatoknak hívni.

Úgy vélem, hogy el kellene kezdeni egy ilyen jellegű nemzeti csapat megszervezését, például *Áldozatazonosítási szolgálat – Hungary DVI* név alatt. Mindehhez csupán – a kormányzati döntés után – egy operatív testület felállítása szükséges: a vezető és néhány, a témát ismerő szakember kijelölésével. Ekkor már – meghatározott menetrend szerint – elkezdődhetne a tagok toborzása⁴⁶, kiválasztása⁴⁷, elméleti oktatása, az Interpol DVI-standardok, -követelmények ismertetése. Ez még szintén minimális pénzügyi erőforrással megoldható.

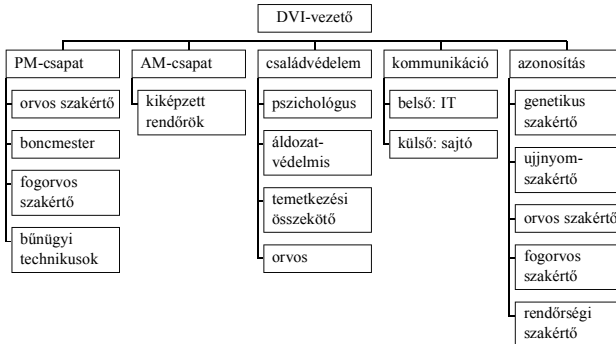
A következő lépésben – meghívott külföldi előadókkal – egy továbbképzés keretében lehetne az ismereteket bővíteni, és felkészíteni a tagokat a gyakorlati munkára. A PM-csapat felállításához az orvosegyetemekkel együttműködési megállapodást kellene kötni, és a szakértőknek, boncmestereknek a képzésben ugyanúgy részt kell venniük. A pszichológusok bevonása a rendőrség és a katasztrófavédelem köréből megoldható, az azonosításban valamelyik orvosegyetem és az ORFK Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet szakértői vállalhatnának döntő szerepet. Az áldozatazonosítási szolgálat (kb. hatvan fő) lehetséges szervezeti felépítését mutatja az *ábra*.

A toborzás, a jelentkezők kiválasztása, majd az elméleti – általános és szakterületeket érintő speciális – oktatás és képzés közben már el lehet kezdeni a szükséges anyagi erőforrások felkutatását az alapvető felszerelés és eszközpark beszerzésére. A módszerek készségszintű elsajátítása után pedig egy gyakorlati főpróba során a tagok a már rendelkezésre álló felszereléssel bemutatathatnák felkészültségüket. Nem szabad azonban megfélemlíteni a csapatok mentálhigiénés ellátásáról, és a folyamatos személyi és infrastrukturális ellenőrzésekről sem. Ennek megfelelően évente fenntartó tréningeket, próbariasztásokat kell szervezni. A lakosság bevonása (bemutatók, sajtó jelenléte, közösségi oktatási anyagok készítése) elősegítheti a pozitív társadalmi megítélést, és teret adhat egy szélesebb körű szerepvállalásnak.

⁴⁶ Értelmszerűen az önkéntesség alapkövetelmény.

⁴⁷ Pszichés, fizikai és szakmai alkalmassági szempontok alapján. Az angol nyelv ismerete alapfeltétel kell hogy legyen.

Áldozatazonosítási szolgálat – Hungary DVI

Összegzés

A tanulmányomban az Egyesült Államok és az Interpol áldozatazonosítási modelljét mutattam be, az utóbbi részletesebb tárgyalásával és preferálásával. Az Interpol DVI mint egy százkilencven nemzetet tömörítő rendőri szervezet szakértői csoportja kidolgozta azokat az ajánlásokat, kézikönyveket és formanyomtatványokat, amelyek segítségével lehetőség nyílt egy kompatibilis nemzeti egység létrehozására. Nincs más dolgunk, csak követni az útmutatóban foglaltakat. És hogy Magyarországnak is legyen ilyen egysége, az már nemzetközi elvárás.

MÉSZÁROS GÁBOR

A karos forgalomirányítás gyakorlati tapasztalatai

Magyarországon – akárcsak az Európai Unió többi tagállamában – a közlekedéspolitikai a közúti közlekedést érintő egyik kiemelkedő stratégiai célja a közúti balesetek számának és a baleset miatt életüket veszítők számának csökkentése. A XXI. században egyre több korszerű forgalomszabályozási eszköz áll rendelkezésre ahhoz, hogy a közúti közlekedést minél biztonságosabbá és gördülékenyebbé tegyék. A tudatos forgalomszabályozás, forgalomfelügyelet a modern kori közlekedés elengedhetetlen feltétele. A legmodernebb eszközök igénybevétele mellett is szükség van azonban a rendőri karos forgalomirányításra.

A forgalomirányító fényjelző készülék műszaki meghibásodása, üzemzavara esetén (Budapesten nagyobb esőzések esetén sajnos rendszeresen előfordul), az egyre gyakoribb különböző sportrendezvények, társadalmi események és politikai rendezvények biztosításakor, illetve az esetleges közúti balesetek helyszínén továbbra is szükség van a rendőri beavatkozásra, a karos forgalomirányítás bevezetésére. Annak azonban, hogy utóbbi biztonságos legyen, elengedhetetlen feltétele, hogy mind a forgalomirányítást végzők, mind a közlekedők jól ismerjék a jelzéseket. A gyakorlati tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a közlekedők részéről – és sajnos az is előfordul, hogy a rendőrök részéről – ez a feltétel nem mindig teljesül. Mivel a rendőri karos forgalomirányítás a közúti közlekedésben részt vevők és a rendőrök egyik legintenzívebb, legdinamikusabb, és nem mellesleg legveszélyesebb „kapcsolata”, a közlekedésbiztonság e területén is szükség van előrelépésre.

Jogi háttér

Magyarországon a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény ad lehetőséget a rendőrségnek, hogy a közutak forgalmát szabályozhassa, irányíthassa, korlátozhassa, szüneteltethesse.¹

¹ 44. § (1): „A rendőr az e törvényben és a külön jogszabályban meghatározott közlekedérendszeti feladatának ellátása során

a) a közúti forgalmat irányíthatja, korlátozhatja, illetve szüneteltetheti; ...”

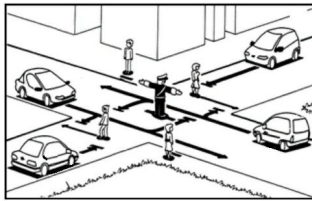
A közlekedők részére a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény (a továbbiakban: Kkt.) határoz meg kötelezettséget a forgalomirányítással kapcsolatban, amit a közúti közlekedés szabályairól 1/1975. (II. 24.) KPM–BM együttes rendelet (a továbbiakban: KRESZ) is formálisan megismétel. E szabályozás lényege, hogy a közúti forgalomban részt vevők kötelesek eleget tenni a forgalom irányítására jogosultak jelzéseinek.²

A karos forgalomirányításra vonatkozó részletes szabályozást a KRESZ 6. §-a hat pontban foglalja össze, indokolt ezek részletes áttekintése.

- a) a rendőr mindkét karjának oldalirányú kinyújtása
- a kinyújtott karral párhuzamos irányból érkezők részére szabad utat jelez: a gyalogos az úttesten áthaladhat; a járművel – ha jelzőtábla nem tiltja – az erre vonatkozó szabályok megtartásával egyenesen, valamint jobbra vagy balra bekanyarodva tovább szabad haladni;
 - a kinyújtott karra merőleges irányból érkezők részére a továbbhaladás tilalmát jelzi: a gyalogos az úttestre nem léphet; a járművel az útkereszteződésnél – a kijelölt gyalogos-átkelőhely, illetve a megállás helyét jelző útburkolati jel, ezek hiányában az útkereszteződés előtt – meg kell állni (1. számú ábra³).

1. számú ábra

A KRESZ 6. § (1) bekezdés a) pontja szerinti jelzés

² Kkt 5. § (1): „Aki a közúti közlekedésben részt vesz, köteles

b) a közúti jelzések rendelkezéseinek eleget tenni, a forgalom irányítására jogosultak utasításait követni; ...

KRESZ 3. § (1): „Aki a közúti közlekedésben részt vesz, köteles

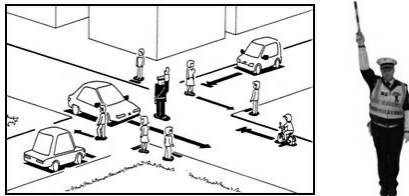
b) a közúti jelzések rendelkezéseinek, továbbá a forgalom irányítására, ellenőrzésére jogosultak utasításainak eleget tenni, ...”

³ Az 1–5. számú ábrákon megjelenő grafikák a www.motorinfo.hu honlapról valók, de széles körben megtalálhatók különböző kiadványokban. A fényképfelvételek pedig a szerző saját felvételei, ezeken Hajdú Anita rendőr zászlós látható.

- b) a rendőr függőlegesen feltartott karja a forgalom irányának megváltozását jelzi: a gyalogos az úttestre nem léphet, az úttesten lévő gyalogos pedig köteles az áthaladást mielőbb befejezni; a járművel az *a)* pontban említett helyen meg kell állni, ha azonban biztonságosan megállni már nem lehet, az útkereszteződésen mielőbb át kell haladni (*2. számú ábra*).

2. számú ábra

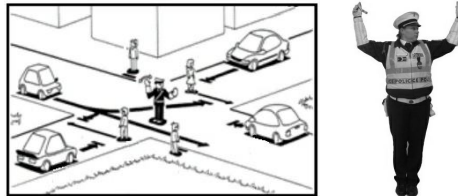
A KRESZ 6. § (1) bekezdés b) pontja szerinti jelzés

- c) ha a rendőr a jobb karjával maga mögé int, bal tenyerét pedig a balról jövő forgalom felé fordítja, a jobbról érkező járművek – a rendőr mögött – balra bekanyarodhatnak; a jelzés nem tiltja a jobbról érkező járművek egyenes irányban való továbbhaladását vagy jobbra bekanyarodását, de a többi irányból érkezők részére a továbbhaladás tilalmát jelenti (*3. számú ábra*).

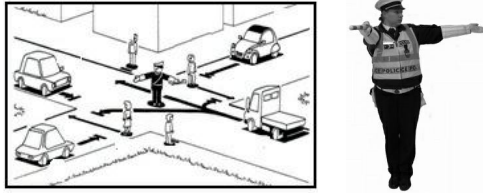
3. számú ábra

A KRESZ 6. § (1) bekezdés c) pontja szerinti jelzés

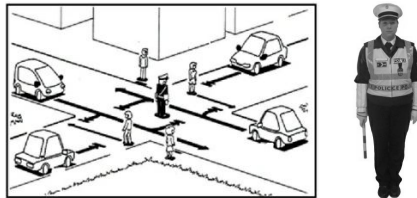
- d) ha a rendőr jobb karját vízszintesen maga elé nyújtja, bal karjával pedig maga elé int, a balról érkező járművek – a rendőr előtt – balra bekanyarodhatnak; a jelzés nem tiltja a balról érkező járművek egyenes irányban való továbbhaladását vagy jobbra bekanyarodását, de a többi irányból érkezők részére a továbbhaladás tilalmát jelenti (*4. számú ábra*).

4. számú ábra
A KRESZ 6. § (1) bekezdés d) pontja szerinti jelzés

e) karjelzés hiányában a rendőr vállával párhuzamos, illetve a vállára merőleges irányból érkezőknek – értelemszerűen – az *a)* pont rendelkezései az irányadók (5. számú ábra).

5. számú ábra
A KRESZ 6. § (1) bekezdés e) pontja szerinti jelzés

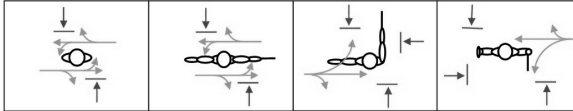
f) ha a rendőr kinyújtott karjával maga felé int, ezzel a sebesség növelésére, ha pedig kinyújtott karját le- és felfelé mozgatja, a sebesség csökkentésére ad utasítást.

A szabályozás megfelel az 1968-as bécsi közúti közlekedési egyezmény által meghatározottaknak. Az egyezményhez Magyarország 1980-ban csatlakozott, és az 1980. évi 3. törvényerejű rendelettel került sor a kihirdetésére.⁴ Az előbbieken részletezett jelzések a 6. számú ábrában foglalhatók össze⁵:

⁴ 1980. évi 3. törvényerejű rendelet az 1968. évi november hó 8. napján Bécsben aláírásra megnyitott közúti közlekedési egyezmény kihirdetéséről.

⁵ Fülöp Ágnes – Major Róbert: A KRESZ értelmezése a joggyakorlatban. Második, bővített, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2010, 160. o.

6. számú ábra
A KRESZ 6. § (1) bekezdésben szabályozott alapjelzések

Az útkereszteződésben alkalmazandó karos forgalomirányító jelzésekről a rendőrségnél nincs belső norma, szabályozás. Ennek alapján a rendőr kizárólag a KRESZ-ben meghatározott jelzéseket alkalmazhatja, annál is inkább, mivel a közlekedőknek, különösen a járművezetőknek a KRESZ-ben meghatározott jelzéseket tanítják, illetve a járművezetőknek ezt kell felismerniük a közúti közlekedés idején. A KRESZ rendőri karjelzésekről szóló rendelkezése egyike azon kevés szabályoknak, amelyek a rendelet hatálybalépése óta nem változtak.

A rendőrök képzése

2001 óta veszek részt a rendőri forgalomirányítás oktatásában, kezdetben a Budapesti Rendészeti Szakközépiskolában, majd 2004-től az Adyligeti Rendészeti Szakközépiskolában. A tiszthelyettes-képzésben a tanulók a közlekedési ismeretek tantárgy keretében ismerkednek meg a karos forgalomirányítással. A tanulók a képzés során nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is elsajátítják és alkalmazzák a karos forgalomirányítás jelzéseit, szabályait. Ennek keretében minden tanuló három különböző kereszteződésben gyakorolja a szükséges mozdulatsort. A három helyszín közül az egyik olyan kereszteződés, ahol páros irányítás szükséges. A gyakorlat első lépéseként a tanuló mögött ott áll az oktató tanár, akinek segítségével a jelzéseket duplikálva gyakorolják. Második lépésben a tanuló a kereszteződésben önállóan hajtja végre a karos forgalomirányítást. A tapasztalat szerint a tanulók hamar felismerik és elsajátítják mind a jelzéseket, mind a forgalom dinamikáját segítő rendszert. Fontos, hogy a kereszteződésekben a tanulók a KRESZ-ben leírt jelzéseket határozottan, jól láthatóan és a közlekedési résztvevők számára egyértelműen felismerhetően adják. A három feltételből a határozottság az, ami a gyakorlás elején még nem minden esetben valósul meg, a másik két feltételnek azonban minden esetben teljesülnie kell, és az oktatás során teljesül is. A gyakorlati oktatás idején minden évben öt-hat hetet töltünk karos forgalomirányítással Budapest belvárosában.

Mindemellett a tanulókkal rendszeresen részt veszünk a Budapesten évente megtartott nemzetközi futóversenyek biztosításában, ennek során a tanulók további értékes gyakorlati tapasztalatot szerezhetnek több kerületben, különböző útkereszteződésekben.

Magam évek óta részt veszek a különböző karos forgalomirányító versenyeken a zsűri tagjaként. A 2013-ban megrendezett országos karos forgalomirányító verseny budapesti selejtezőjén és az országos döntőn is a zsűri tagjaként dolgoztam. Mind Budapest, mind az ország többi részének legfelkészültebb, leggyakorlottabb forgalomirányító rendőreit láthattam. A kitűnő színvonalú versenyeken a rendőrök kiemelkedő szintű elméleti és gyakorlati tudásról adtak számot. A járművezetők azonban ugyanazokat a szabálytalanságokat követték el, amelyeket az oktatás idején is tapasztaltunk. A jelzések egyértelműségében sem az oktatás, sem a verseny alatt nincs nagy különbség. A jelzések kiadásának módja és a forgalomirányítás dinamikája már egyértelműen a versenyzők magasabb szintű felkészültségét tükrözi, véleményem szerint azonban a szabálysértések száma gyakorlatilag független attól, hogy a jelzéseket tanulók vagy a versenyzők adják. Természetesen a versenyeken a tapasztaltabb rendőrök az egyes szabályszegő magatartásokra gyorsabban, határozottabban reagálnak, megelőzik, vagy megszüntetik a szabályszegő magatartással előidézett balesetveszélyes szituációkat.

Kedvezőtlenebb a helyzet a nem a közlekedési szolgálatban dolgozó rendőrök esetében, akiknek nem tartozik a rendszeres feladataik közé a karos forgalomirányítás. Esetükben az alkalmankénti forgalomirányításkor gyakran hiányzik a szakmai gyakorlat, amit a bizonytalanul, esetenként szakszerűtlenül kiadott jelzések miatt sajnos a közlekedők is észrevesznek.

Gyakorlati tapasztalat

A karos forgalomirányítás gyakorlati oktatása során szembejön, hogy a járművezetők egy része vagy nem ismeri a rendőri karjelzéseket, vagy ha ismeri, figyelmen kívül hagyja őket. A KRESZ 6. § (1) bekezdés a) és b) pontjában foglalt jelzéseket a járművezetők alapvetően ismerik, a kanyarodást segítő jelzésekkel [KRESZ 6. § (1) bekezdés c) és d) pont] azonban többnyire probléma van. A karos forgalomirányítás oktatásakor külön figyelmet kell fordítani arra, hogy a tanulók a járművek mozgásából előre mérjék fel a kialakuló veszélyhelyzetet és a jelzés megerősítésével, hangjelzéssel (sípbal), vagy a forgalom megállításával megelőzzék a balesetet.

Az egyik kevésbé ismert jelzés a rendőrnek jobbról érkező, balra kanyarodó járművek segítésére szolgáló rendőri karjelzés. Ebben az esetben a rendőr a bal kezét a forgalom felé fordítva megállítja a neki balról érkező forgalmat, majd a forgalomirányító bottal maga mögé mutatva jelzi, hogy a járműnek a balra történő kanyarodást a rendőrt nem megkerülve, hanem előtte elhaladva kell végrehajtania (3. számú ábra).

A tapasztalat szerint a kanyarodást a járművezetők szabályosan hajtják végre, de az egyenesen haladni szándékozó, vagy a jobbra kis ívben kanyarodni szándékozó járművek ennél a jelzésnél sokszor megállnak, pedig a KRESZ szerint ez a jelzés nem tiltja sem az egyenesen haladást, sem a jobbra kis ívben történő kanyarodást a rendőrnek jobbról érkező járműveknek.

Ez nem jelent alapvetően veszélyt a forgalomirányításkor (csak ha a megállás hirtelen történik), de lassítja a forgalmat, csökken a forgalom dinamizmusa. Ezért figyelmet fordítunk arra, hogy a rendőrtanulók, ha látják, hogy a járművezető a szabad jelzés ellenére lassít, akkor maga előtt a gyorsító jelzést alkalmazva jelezze a járművezetőnek, hogy haladjon át a kereszteződésen az egyébként szabad jelzésen.

A másik kevésbé ismert jelzés a rendőrnek balról érkezők balra kanyarodását segítő jelzés (4. számú ábra). A kanyarodók ebben az esetben is tudják, hogy a balra kanyarodást ennél a jelzésnél a rendőrt nem megkerülve (a rendőr előtt) kell végrehajtaniuk. De gyakran előfordul, hogy a jelzésnél balra kanyarodó jármű vezetője a rendőr előtt megáll, és méltatlankodik, hogy miért kell balra kanyarodnia, amikor egyenesen szeretett volna tovább haladni. Ez kényes szituáció, mivel a kereszteződésben kanyarodás közben megálló járművezetőnek kell elmondani, hogy a jelzés nem tiltja sem az egyenesen haladást, sem a jobbra kis ívben történő kanyarodást, viszont jelen esetben szabálysértést követ el, és ezzel feltartja a forgalmat.

A másik tipikus hiba, hogy az esetek jó részében a rendőrnek szemből érkező járművek jobbra kis ívben a tilos jelzés ellenére elkanyarodnak. Ez már súlyos veszélyt rejt magában, mivel a balról érkező járművet a rendőri jelzés arra utasítja, hogy a kanyarodást a rendőr előtt hajtsa végre, így a szemből érkező is el kíván fordulni. Bár nagyobb kereszteződésekben erre van elég hely, kisebb kereszteződéseknel a járművek nem férnek el. A KRESZ rendelkezései egyértelműek, ennél a rendőri karjelzésnél a kereszteződésen áthaladni csak a rendőrnek balról érkezőnek lehet, minden más irányból érkező járműveknek tilos áthaladniuk a kereszteződésen. Forgalomirányító versenyeken is felmerül a kérdés, hogy a forgalom dinamizmusának fenntartása érdekében amennyiben van helye a szemből érkező járműnek a jobbra kis ív-

ben történő kanyarodáshoz, a rendőr valamilyen jelzéssel engedélyezze, segítse. A jelenlegi szabályozás mellett a rendőr nem bírálhatja felül a KRESZ-ben foglalt jelzéseket. Ezen kívül problémát okozna, hogy a rendőrrel párhuzamosan, a rendőrrel szemközti torkolatban áthaladó gyalogosok és a rendőr által a szemből érkezőknek engedélyezett, jobbra kis ívben kanyarodás esetén, kijelölt gyalogos-átkelőhely hiányában, hogyan alakulna az elsőbbségi viszony a gyalogos és a jármű között.

Természetesen más a probléma jellege abban az esetben, amikor a jobbra kis ívben kanyarodás járdaszigettel leválasztott kanyarodósávban történik. Ebben az esetben a járművek jobbra kis ívben történő kanyarodása a karos forgalomirányító jelzésekkel nem vagy csak nehezen szabályozható.

Speciális eset, amikor a rendőrök a karos forgalomirányítást párban hajtják végre. Nagyobb kereszteződésekben, ahol a láthatóság, illetve a nagy távolságok miatt páros forgalomirányítás történik, újabb érdekes szituáció állhat elő. A balra történő kanyarodás esetén amennyiben a rendőr karjelzéssel segíti a kanyarodást, a rendőr előtt balra kanyarodó jármű vezetője a kanyarodáskor szembe kerül a páros forgalomirányításban részt vevő másik rendőrrel. Ezt a járművezetők egy része a KRESZ szerinti, számára tilos jelzésnek véli, de a kereszteződésből a járműnek ki kell haladnia. A páros forgalomirányítás is egy kereszteződésre vonatkozik, így balra nagy ívben kanyarodáskor hiába fordult már el a jármű akár 90 fokban is, a másik rendőr jelzését is az eredeti haladási irányához képest kell értelmeznie. A rendőrnek gyakran ebben az esetben is valamilyen jelzést kell alkalmaznia, hogy a járművezető annak ellenére, hogy szembe halad a rendőrrel, a kereszteződést elhagyja. Ezt azonban csak akkor tudja megtenni, ha a kanyarodó jármű eredeti haladási irányával szembe érkezőket megállítja. Ez a forgalomirányítók elkülönítését, szeparálását jelenti, ami biztonságos ugyan, de csökkenti a forgalom dinamikáját.

Érdekes az a jelenség is, hogy amíg a kereszteződés forgalmát fényjelző készülék irányítja, a tilos jelzésnél a járművek többnyire megállnak a megállás helyét jelző útburkolati jelnél, vagy a kijelölt gyalogos-átkelőhely előtt, addig ugyanabban a kereszteződésben a rendőri forgalomirányítás esetén nem tesznek eleget a kötelezettségüknek: a tilos rendőri jelzés ellenére nem állnak meg a kötelező megállás helyét jelző vonalnál, a gyalogos-átkelőhely előtt, ráhajtanak az utat keresztező kerékpárút útburkolati jelére. Ezzel azonban zavarják, rosszabbik esetben akadályozzák a szabad jelzéssel áthaladó gyalogosokat, a szabad jelzéssel kanyarodó járműveket, az üttesten útburkolati jellel átvezetett kerékpárúton szabályosan közlekedő kerékpárosokat.

Hajdú Anita rendőr zászlós tapasztalatai

Rendszeresen megosztják velem tapasztalataikat a Budapesti Rendőr-főkapitányság Közlekedésrendészeti Főosztályának járőrei, akikkel a gyakorlatokon, versenyeken, biztosításokon, képzéseken találkozom. A forgalomirányítást napi, heti rendszerességgel végző szakemberek véleménye és tapasztalata alapvetően nem tér el az enyémtől.

„A BRFK Közlekedésrendészeti Főosztály Forgalomfelügyeleti és Biztosítási Osztály Motoros Alosztálynál teljesíték szolgálatot 2009. október óta. 2003. január hónapban végeztem a Szegedi Rendészeti Szakközépiskolában, majd február 1-jén szereltem fel közrendvédelmi járőrként az Orosháza Rendőrkapitányság Közrendvédelmi Alosztályra. 2003 tavaszán indult a megyei szintű forgalomirányító verseny, amelyen részt kívántam venni. Mivel előtte még nem nagyon irányítottam forgalmat, nem volt tapasztalatom, csak az iskolában oktatott tudással rendelkeztem, belevágtam a felkészülésbe, gyakorlásba. A felkészülésben nagy segítségemre volt Kiss Rozália rendőr főhadnagy baleset-megelőzési előadó, aki számos megyei és országos versenyen ért el első helyezést. Első pillanattól kezdve szeretek forgalmat irányítani, sokat gyakoroltam, ennek során minden évben elindultam a megyei versenyen, ahol egyéni és páros irányításban második és harmadik helyezéseket értem el. 2009. október hónapban szereltem fel budapesti szolgálati helyemre. Budapest pont az ellentéte a korábbi tapasztalataimnak. Egy kisvárosban irányítani sokkal könnyebb, egyszerűbb, kisebb a kereszteződés, nincsenek villamosok, a járművezetők türelmesebbek. Korábbi tapasztalataim után érdeklődéssel vágtam bele a pesti irányításba. Csodálkozva tapasztaltam, hogy az emberek többsége nem érti, hogy mit »mutogatok«, mivel a KRESZ-könyvben leírtakat nem tudják a valóságban értelmezni. Ugyanakkor könnyen belerázódtam a fővárosi irányításba, a nagy kereszteződések világába. Részt vettem a 2012-ben és 2013-ban kihirdetett, Budapesten megrendezett egyéni és páros forgalomirányító versenyen. A versenyt pozitív tapasztalatokkal és mindkét kategóriában első helyezéssel zártam. Ezt követően részt vehettem az országos forgalomirányító versenyen, amelyet a rendőrnapon rendeztek meg. Az országos versenyen 2012-ben második helyezést értem el. A tapasztalatom, hogy a járművezetők nem vagy csak kevéssé ismerik a rendőri karjelzéseket. Mit lehet ez ellen tenni? Személyes tapasztalataim szerint semmit, mert az emberek nagy részét nem is érdekli a karjelzés, azon vannak, hogy a kereszteződést minél hamarabb elhagyják.

A tanuló vezetőket több alkalommal kellene elvinni olyan helyre, ahol rendőri irányítás van.”

Felmérés

A Budapesti Rendőr-főkapitányság Közlekedésrendészeti Főosztálya munkatársainak segítségével felmérést készítettem: a járművezetőknek az általam tapasztalt kritikus szituáció nyomán feltett kérdésre kellett válaszolniuk. Tekintettel arra, hogy a kérdőívet a forgalom-ellenőrzéskor megállított járművezetőkkel töltöttük ki, azon csak két kérdés szerepelt. Az egyik kérdés a karjelerősséget segítő rendőri karjelzésre, a másik a képzésre vonatkozott.

A kérdőív

Első kérdés:

A forgalomirányító rendőr a következő jelzést mutatja önnek. Kanyarodhat ön a járművével a képen szereplő szituációban jobbra kis ívben?

- 1. Igen, a jelzés a jobbra kis ívben való kanyarodást nem tiltja, mivel balról nem jöhet jármű.*
- 2. Nem, ennél a jelzésnél nem haladhatok be a kereszteződésbe.*
- 3. Csak akkor, ha nincs a másik irányból (jobbról) érkező, balra nagy ívben kanyarodni szándékozó jármű.*

Második kérdés:

Találkozott-e a gépjárművezetés tanulása idején a forgalomban történő gyakorláskor rendőri karos forgalomirányítással?

- 1. Igen*
- 2. Nem*

Eredmények

A kérdőívet száz járművezető töltötte ki, akiknek volt valamilyen vezetői engedélyük. Annak ellenére, hogy a minta nem tekinthető reprezentatívnak, az eredmények sajnos igazolták a feltevést, azaz a járművezetők nem vagy rosszul tudják a szabályokat.

Az első kérdésre a száz megkérdezettből mindössze harmincan adtak helyes választ, vagyis a kettes számút, azazhogy a képen látható jelzés esetén a járművel nem lehet behaladni a kereszteződésbe.

A megkérdezettek közül hatvannégyen az egyes választ jelölték meg helyesként, azaz szerintük a rendőrnek balról érkezők kanyarodást segítő jelzése a rendőrrel szemben érkezők részére nem tiltja a jobbra kis ívben kanyarodást. Tapasztalatom szerint ezt még a „hivatásos” járművezetők, autóbuszvezetők, taxisok, tehergépkocsi-vezetők is rendszeresen rosszul tudják (vagy nem tartják fontosnak), azaz elkanyarodnak jobbra kis ívben.

A harmadik, szintén helytelen választ hatan választották: elkanyarodhat jobbra kis ívben, de csak akkor, ha nincs jobbról érkező, balra kanyarodó jármű.

Összességében a megkérdezettek hetven százaléka rossz választ adott arra a kérdésre, amely a KRESZ-ben található legmagasabb szintű jelzésre vonatkozott. Nyilvánvaló, hogy ez a helyzet nem tekinthető elfogadhatónak.

A második kérdésre adott válaszok szerint a megkérdezettek negyvennégy százaléka találkozott a gépjárművezetés tanulása idején a forgalomban történő gyakorlás közben rendőri karos forgalomirányítással. Ez a szám kifejezetten magasnak tűnik, tapasztalatom szerint azonban azok, akik nem Budapesten tanultak vezetni, kisebb valószínűséggel találkozhatnak karos forgalomirányítással. Szintén nem tekinthető reprezentatívnak az a saját „közvélemény-kutatásom”, amelyben minden általam oktatott csoportot megkérdeztem a járművezető-képzés idején szerzett tapasztalataikról. A megkérdezettek legfeljebb tíz-tizenöt százaléka találkozott a képzés során rendőri forgalomirányítással, és ők is többnyire Budapesten tanultak meg járművet vezetni.

Azok, akik az oktatás alatt találkoztak rendőri forgalomirányítással, az első kérdés esetében egy kicsit jobban teljesítettek: negyven százalékuk válaszolt helyesen, de ez sem elfogadható arány.

Azt a kérdést, hogy a járművezetők miért követnek el szabályszegést karos forgalomirányítás észlelésekor, több oldalról lehet megközelíteni.

Az okok egyike a felmérés alapján az, hogy a járművezetés tanulása idején a járművezetők nem találkoznak karos forgalomirányítással. Emiatt a jelzéseket fényképről, videóról, illetve az oktató tanteremben történő bemutatásakor ismerik meg. A gyakorlatban azonban nem találkoznak vele, és bár ismerik a jelzéseket, amikor először találkoznak rendőri forgalomirányítással, nem biztos, hogy azonnal felismerik a jelzéseket. Az új szituációban a rendőri karjelzést észlelve viszonylag rövid idő áll rendelkezésre annak értelmezésére és a jelzés szerint meghatározott közlekedési magatartás végrehajtására. Pozitív ta-

paszlatatom, hogy a forgalomirányítás során egyes autósiskolák tanulói rendszeresen megjelennek az általunk irányított kereszteződésben, és jól látható, ahogy az oktató magyaráz a tanulónak. Megállítottuk és megkérdeztük a különböző autósiskolák oktatóit a forgalomirányítás helyszínén, hogy a karos forgalomirányítás miatt jártak-e az adott útvonalon. Bár volt olyan válasz is, hogy a közeli tanpálya miatt járt arra, vagy azért, mert vizsgaútvonal, a többség elmondta, hogy kifejezetten azért járt arra többször is a tanulóvezetővel, hogy a gyakorlatban is láthassa a rendőri karos forgalomirányítást.

A másik lehetőség azonban tapasztalataim szerint gyakoribb, e szerint a járművezetők nem is ismerik a KRESZ szabályozását a karos forgalomirányítás vonatkozásában. Amikor például a rendőrnek balról érkezők balra kanyarodását segítjük karos forgalomirányító jelzéssel (3. számú ábra), a szemből jobbra kis ívben kanyarodóknak külön megállj jelzést kell adnia a rendőrnek, annak érdekében, hogy ne hajtsanak be a kereszteződésbe. Ezen a járművezetők rendszeresen értetlenkednek, és ha a tiltás ellenére mégis behajtanak a kereszteződésbe, a járőrök megállítják őket. Minden esetben arra hivatkoznak, hogy ez a rendőri karjelzés nem tiltja a jobbra kis ívben kanyarodást.

Külön kategória azon járművezetők köre, akiknek nem a KRESZ ismeretével van gondjuk, hanem a forgalomirányító rendőr iránt tanúsítanak sokszor agresszív magatartást. Számukra nem elfogadható, hogy a kereszteződés forgalmát rendőr irányítja, ezért a rendőr jelzéseit figyelmen kívül is hagyják. A forgalmi torlódásért a rendőrt okolják akkor is, ha a kereszteződés után is torlódás van, azaz a probléma nem a rendőr által irányított kereszteződésben keletkezett. Felháborítja őket, hogy a forgalomirányító rendőr miért nem a „*bűnözőket hajkurássza*”, miért nem egy másik kereszteződésben irányít. Számára az útkereszteződésben álló rendőr nem észrevehető, nem jó jelzéseket ad, azokat is rossz sorrendben, rossz ütemben, sőt kétségbe vonja a kereszteződésben álló rendőr jogosultságát a forgalomirányításra. Ennek a véleményének az ilyen járművezető gyakran hangot is ad, mindezt a kereszteződésben megállva, a forgalmat akadályozva. Ez is lassítja rendőri forgalomirányítás során a forgalmat, hátrányt okoz a többi közlekedőnek.

Feladatok

A különböző rendőri feladatok során szükségessé váló karos forgalomirányítás biztonságos végrehajtása, a közlekedés dinamikájának fenntartása, a hatékonyság növelése érdekében van még teendő. Minden közterületen szolgál-

latot teljesítő rendőr részére már a szakközépiskolai képzés során biztosítani kellene a karos forgalomirányítás gyakorlati elsajátításának lehetőségét. Ez a rész-szakképesítésű rendőrök és az iskolarendszeren kívüli oktatásban részt vevők esetében jelenleg nem, de a nappali képzésben részt vevőknél is csak részben valósul meg. Szükség lenne gyakorlati képzés keretében évente-kétévente az ismeretek felelevenítésére. Tapasztalatom szerint a gyakorlott szakember segítségével végrehajtott egy-két órás gyakorlás is látványos előrelépést jelent.

A közúti közlekedésben részt vevők számára is az oktatás az előrelépés módja. A különböző járművezetői tanfolyamokon az elméleti képzésnél „*a mechanikus szabályismeret helyett, a szabályok készségszintű alkalmazását kell elsajátítani*”⁶. Ennek feltétele, hogy a képzés idején a tanulók ne csak a kereszteződésen kívüli, „madártávlatból” készült rajzokon ismerhessék meg a rendőri karjelzéseket, azok jelentését, hanem a közlekedő szemszögéből készült fényképek, videók segítségével is. Sokat segíthetnek a situációs gyakorlatok, amikor az oktató bemutatja a különböző jelzéseket, a tanulók pedig gyalogosan szimulálva a járművek közlekedését, a jelzéseknek megfelelően közlekednek a kialakított situációs kereszteződésben. A legjobb megoldás természetesen az, amikor a gyakorlati oktatás során a tanuló éles helyzetben, a közúton találkozik rendőri karos forgalomirányítással. Erről pozitív példaképp már említettem a budapesti lehetőséget, amikor a különböző autósiskolák oktatói a tanulókkal tervezetten útba ejtik a karos forgalomirányítás helyszínét. Sajnos egyéb esetekben a szerencsén múlik, hogy a járművezetői oktatás idején az adott helyen van-e rendőri forgalomirányítás.

Előrelépés lehet az Iskola rendőre program, ha az ebben részt vevő rendőrök már az iskolában meg tudják ismertetni a rendőri jelzéseket a tanulókkal. A baleset-megelőzési bizottságok és az oktatási intézmények együttműködése egyre szorosabb, egyre több iskolás vesz részt a különböző közlekedésbiztonsági, baleset-megelőzési programokon. Az ORFK Országos Baleset-megelőzési Bizottság adatai szerint az Iskola rendőre programhoz a 2013–2014-es tanévben eddig 2876 oktatási intézmény csatlakozott.

A tanévkezdési kampány keretében pedig az iskolák környékén kiemelt rendőri jelenlét segíti a kijelölt gyalogos-átkelőhelyeken és az útkereszteződésekben a zavartalan, biztonságos gyalogosközlekedést. Ezekben a helyeken nemcsak a gyermekek, hanem a szülők és minden más közlekedő is tervezet-

⁶ Major Róbert: Az oktatás és a nevelés szerepe a közlekedésbiztonság megeremítésében. In: Hautzinger Zoltán – Verhóczki János (szerk.): Sodorvonalon. Tanulmányok Virányi Gergely 60. születésnapja tiszteletére. Magyar Rendészettudományi Társaság, Budapest, 2012, 196. o.

ten találkozhat a rendőri forgalomirányítással, szerezhethet gyakorlati tapasztalatot. A rendőri vezetőknek fokozott körültekintéssel kell kiválasztaniuk azon kollégákat, akik az iskolákban, az iskolák közelében megjelennek, hiszen az új, különleges ismeretekre igen fogékony gyermekek nagy érdeklődéssel figyelik őket, meghatározó élményt jelentenek e találkozások, ami nagymértékben befolyásolhatja a rendőrségről kialakult képüket.

Végezetül megjegyzendő, hogy a látványos eredmény legfontosabb feltétele a közlekedési kultúra fejlődése lenne. A másik közlekedő iránti türelem, tolerancia nemcsak biztonságosabbá, hanem gördülékenyebbé is tehetné a közlekedést. Az együttműködés – akár a forgalomirányító rendőrrel – elengedhetetlen feltétele a biztonságos közúti közlekedésnek.

FELFÖLDI PÉTER

Kerékpáros-balesetek Budapesten

2013-ban a budapesti kerékpáros közlekedés részaránya elérte azt a szintet, amikor már a városi közlekedésben betöltött szerepe által a hivatásforgalmi, illetve szabadidős használatot tekintve összemérhetővé vált a többi közlekedési móddal, túllépett a pusztán szabadidős tevékenységnek tekintett időöltés szerepén.

Az elmúlt években a kerékpározás részaránya folyamatosan és intenzíven nőtt, ezzel együtt a kerékpárosokat érintő balesetek aránya is változott. Szükségessé vált a forgalom növekedésének függvényében megvizsgálni a baleseti adatokat, hogy ezáltal képet kaphassunk a balesetek térbeli és időbeli eloszlásáról. Ezek az adatok alapul szolgálhatnak balesetiok-kutatáshoz, a megelőzéshez, illetve a kerékpárosokat érintő jogszabályok ésszerűsítéséhez is.

A kutatás elsődleges forrásanyagául a Budapesti Rendőr-főkapitányság Közlekedérendészeti Főosztályának (a továbbiakban: BRFK) irattárában őrzött baleseti jelentések szolgáltak. A vizsgált időszakban Budapesten történt kerékpáros-balesetekről így egy nem teljes, de az elérhető legteljesebb és legobjektívabb képet kaphattam. Az információgyűjtés során tapasztalható volt a baleseti jelentések kitöltésének helyenként nem egyértelmű, illetve ellentmondásos gyakorlata, ami így a kitöltést végző rendőr részéről felesleges munkának, míg a kutató oldaláról értékelhetetlen adatnak minősült. Ezeknek az adatoknak a helyes rögzítése a későbbi kutatások eredményessége, illetve az esetleg bevezetendő, a közlekedésbiztonságot célzó intézkedések megvalósítása érdekében is lényeges lenne.

Problémafelvetés

Szakmai és laikus körökben is gyakran hivatkoznak arra, hogy a növekvő kerékpáros-forgalom arányát nem követi a kerékpáros-balesetek aránya, sőt a forgalomban betöltött arány növekedése mellett a balesetszám stagnál. A forgalomnövekedést még az is tapasztalhatja Budapesten, aki útjai nagy részét nem kerékpárral teszi meg, vagy nem néz utána a forgalmi adatoknak. Ennek a kérdésnek a megválaszolása motiválta a rendőrségi baleseti jelentések átvizsgálá-

sát a 2011–2012-es évekről, így rálátást kaptam a jelentésekből látható, illetve a hiányosságok és ellentmondások miatt nem látható információkra.

A közlekedőkhöz a balesetekkel kapcsolatos híradások általában csak a médián keresztül jutnak el. Ez távolról sem nevezhető objektív, teljes körű és hiteles adatforrásnak a kérdéskört illetően, mégis általában ezek alapján alakulnak ki vélemények, mert szélesebb körű információk beszerzése lényegesen több munka- és időbefektetést követel. A számok pontos ismeretének hiányában azonban nem lehet megalapozott véleményt mondani, így a kérdés az, hogy követik-e a valóságban a balesetszámok a forgalomnövekedést. Ennek vizsgálatához a BRFK baleseti jelentésein felül ismerni kell még a fellelhető kerékpárosforgalom-számlálási adatokat is.

Határolások

Területi határolás

Mivel az adatgyűjtést a Budapesti Rendőr-főkapitányságon végeztem, ezért a jelentésekből kiszűrt kerékpárossesetek is kizárólag Budapest területére korlátozódnak. Bár a BRFK helyszínelőihez tartozik néhány főváros környéki autópálya-szakasz is, tehát ha ezeken történik Budapest közigazgatási határain kívül baleset, akkor ahhoz is ők vonulnak ki; ezeken az autópálya-szakaszokon a vizsgált időintervallum alatt nem történt kerékpáros-baleset. (Bár jogszabály tiltja az autópályán kerékpározást, gyakorlatilag lehetséges, és a tapasztalat szerint ha nem gyakran is, de előfordul.)

Időbeli határolás

A 2011. január 1. és 2012. december 31. közötti időszak tekintetében vizsgáltam a kerékpáros-baleseteket. Mivel a cél az volt, hogy a balesetszámok változásait vizsgáljam, legalább két év ugyanolyan szempontok szerinti bontására volt szükség. Igazán látványos eredménye több év feldolgozásának lett volna, ez későbbi kutatás feladata lesz.

Jogszabályi háttér

Az elsődleges jogforrás a kerékpáros-balesetek, de általánosságban a közúti balesetek esetén az 1/1975. (II. 5.) KPM–BM együttes rendelet a közúti köz-

lekedés szabályairól (a továbbiakban: KRESZ). Ebben leírják a közutakon tanúsítandó viselkedést, az útburkolati jelek, továbbá a jelzőablák és -lámpák jelzéseit (jelzéseképeit), a járművek, a közlekedésben részt vevők és a forgalom alakulásának legalapvetőbb szabályait. A közutakon és a közforgalom elől el nem zárt magánutakon közlekedőknek tisztában kell lenniük ezekkel a szabályokkal, ugyanis a KRESZ egyik alappillére a „bizalmi elv”, ami alapján egy közlekedő feltételezheti, hogy a közlekedés többi résztvevője is a KRESZ-ben foglaltaknak megfelelően képes cselekedni.

A második, kerékpárosokra vonatkozó jogforrás a 6/1990. (IV. 12.) KöHÉM rendelet a közúti járművek forgalomba helyezésének és forgalomban tartásának műszaki feltételeiről.¹ Ez a miniszteri rendelet szabályozza azt, hogy a járművek, köztük a kerékpárok milyen műszaki feltételeknek kell hogy megfeleljenek ahhoz, hogy a forgalomban szabályosan részt vehessenek. Itt kell megjegyezni, hogy a mai kerékpárok műszaki feltételei, illetve a közlekedési szokások tekintetében ez a rendelet rendkívül elavult.

Megemlítendő még a büntető törvénykönyv² és a szabálysértési kódex³ mint jogforrás. Azok a balesetben részt vevő közlekedők, akik a baleset helyszínét elhagyják, a bűncselekménynek minősülő segítségnyújtás elmulasztása, illetve a cserbenhagyás vétségét követik el, vagy pedig a helyszínelhagyás szabálysértését valósítják meg. Előbbi esetekben a bírói gyakorlat szerint a minimum az, hogy a segítségnyújtásra kötelezett álljon meg a baleset helyszínén, győződjön meg arról, hogy segítségre szorul-e valaki, ajánlja fel segítségét, vagy ha segíteni nem képes, értesítse a megfelelő hatósági szerveket. Az elvárhatóság felső határa, hogy senki sem kötelezhető olyan segítségnyújtásra, amellyel a saját maga vagy mások életét, testi épségét veszélyeztetné. Ha nem történik személyi sérülés, de a baleset jellegéből arra lehet következtetni, hogy volt olyan személy, aki a baleset miatt megsérülhetett volna, cserbenhagyásról beszélünk. Ha viszont a személyi sérülés lehetősége kizárható volt, és így távozik a baleset érintettje, akkor helyszínelhagyást követ el, ami szabálysértés. Ebből az következik, hogy annak jogi megítélése, hogy egy baleset okozója felelőtlenül vagy arrogánsan viselkedett (nem vette észre, vagy nem érdeklő, hogy baleset történt), elsősorban attól függ, hogy a másik fél sérül-e.

¹ 6/1990. (IV. 12.) KöHÉM rendelet a közúti járművek forgalomba helyezésének és forgalomban tartásának műszaki feltételeiről.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99000006.koh

² 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV

³ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200002.TV

Helyszínelhagyás ezen felül az, ha a baleset résztvevői nem várják meg a mentőszolgálat, illetve a rendőrség kiérkezését, illetve intézkedését.

Forgalomszámlálások és kritikájuk

Budapesten 1994 óta készülnek kerékpárosforgalom-számlálások azonos módszertan alapján, így ezek összehasonlíthatók egymással.⁴ Ezen kívül nagy jelentőségű az az adatsor, amelyet a Magyar Kerékpárosklub 2010-ben a Múzeum körútra telepített, indukciós elven alapuló automatikus forgalomszámláló berendezése szolgáltat. Ezek az adatok szabadon hozzáférhetők.⁵ A berendezés az automata eszközökhöz hasonlóan nem szolgáltat teljesen pontos információt, nem képes például járműtípusok közti differenciálásra, így ha egy segédmotor-kerékpár vagy akár egy autóbusz ráhajt a kerékpársávra, azt is kerékpárosnak számolja, miközben értelemszerűen, ha egy kerékpáros nem a sávbán halad, az indukciós hurok magasságában, akkor a berendezés nem érzékeli. Egymáshoz túl közel haladó két vagy több kerékpáros külön történő rögzítésére sem alkalmas a berendezés, de az említett hiányosságok ellenére is olyan eredményt kaphattunk az elmúlt két évre, amik a hasonló hibaaárny miatt egymással összevethetőek, illetve alkalmasak tendenciák kimutatására.

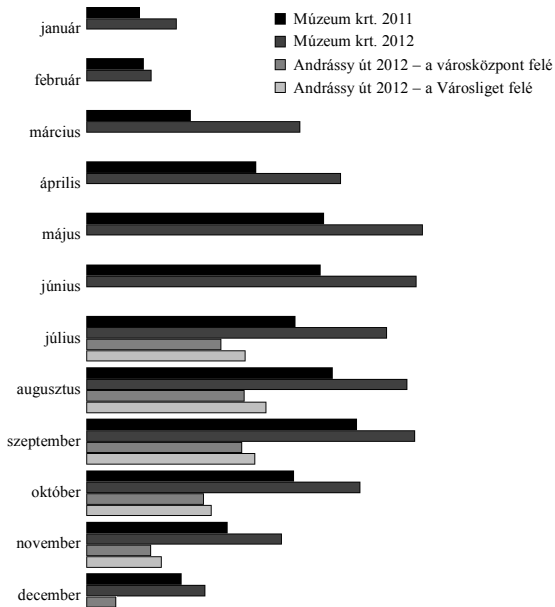
A Múzeum körüti számlálón kívül két újabb forgalomszámláló berendezés is létesült az Andrássy úton, a Nagymező utcánál. Az Andrássy úton a Budapesti Közlekedési Központ a kerékpársávot érintő infrastruktúra-átalakítást végzett 2012. nyár elején, hogy csökkenjenek az ajtórányításos balesetek. Ennek folyamán a kerékpárosok forgalomban történő jobb észlelhetőségének érdekében az addig a járdaszegély és a parkolósáv között vezetett irányhelyes kerékpársávot megcserélték a parkolósávval, és vörös útburkolatot is kapott a sáv. A kerékpársávok kopórétege alá beépítettek egy szintén nyilvános adatokat publikáló forgalomszámláló berendezést, ami a városközpont, illetve a Hősök tere felé közlekedő kerékpárosokról szolgáltat számadatokat. A számlálók által szolgáltatott Múzeum körüti 2011-es és 2012-es, valamint az Andrássy úti 2012-es adatok az *1. számú ábrán* láthatók. Ebben a 2011-es és a 2012-es Múzeum körüti értékeket tüntettem fel az összehasonlíthatóság érdekében. Látha-

⁴ Kertesy Géza: Kerékpáros baleseti (2006–2009) és forgalmi adatok elemzése – tanulmány. 2010. évi kerékpáros forgalomszámlálások – összefoglaló. Metróber tervező és tanácsadó Kft., Budapest, 2011. január

⁵ Kilián Zsolt: Nem motorizált forgalom felvétele automata eszközökkel Budapesten. Diplomamunka. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közlekedésmérnöki és Járműmérnöki Kar Közlekedéstudományi Tanszék, Budapest, 2010

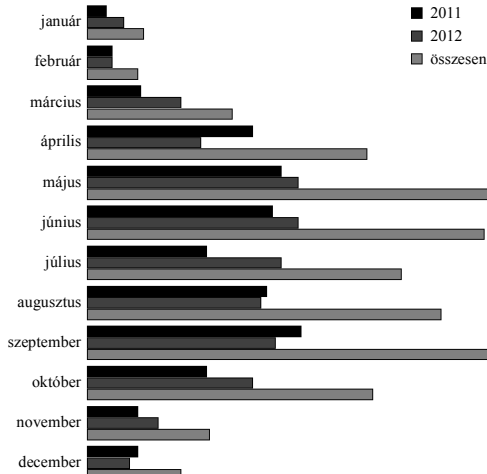
tó, hogy a kerékpáros-forgalom ezen a szakaszon a 2012-es év minden hónapjában nagyobb volt a 2011-esnél. Ezen kívül ábrázoltam még a két Andrassy úti berendezés adatait is, amelyek a létesítésük időpontja okán csak 2012-es adatokat szolgáltathattak. Ezeket azért ábrázoltam, hogy a burkológörbéjük összevethető legyen a 2012-es Múzeum körüti adatok burkológörbéjével. Különbség, hogy a körúton 2012 szeptembere volt a forgalmasabb hónap, míg az Andrassy úton az augusztus, de ettől eltekintve a forgalomalakulás hasonló képet mutat, így feltételezhető, hogy a hurokdetektor telepítése előtti forgalmi adatok nagyságrendi változásai is hasonlóak voltak a Múzeum körúton mérthez.

1. számú ábra
**Kerékpáros-forgalom alakulása 2011–2012-ben a Múzeum körúton,
és 2012-ben az Andrassy úton**

Forrás: <http://kereparosklub.hu/szamlalo/adatok/>;
<http://kereparszamlalo-andrassy-befelevise.visio-tools.com/>;
<http://kereparszamlalo-andrassy-kifelevise.visio-tools.com/>

2. számú ábra
Kerékpáros-balesetek és változásai 2011–2012-ben

Forrás: A Budapesti Rendőr-főkapitányság baleseti archívuma

A 2. számú ábrán a 2011-ben és a 2012-ben a rendőrségi jelentésekben szereplő 1019 kerékpáros-baleset alakulása szerepel havi bontásban. Az 1. számú ábrával összevetve látható, hogy az összbalesetszám hasonlóan alakul, mint a forgalomváltozás a belvárosban. Mindamelllett az is látható, hogy a kerékpárosok számának töretlen, minden hónapra vetítve dinamikus növekedése mellett a balesetszámok változása nem akkora mértékű, sőt, az április, augusztus, szeptember és december hónapokat tekintve még csökkenés is megfigyelhető. Egyedül a júliusi balesetszám-változás nevezhető a forgalomváltozással egyenes arányban növekedőnek.

Baleseti jelentések és kritikájuk

A rendőrségi zsargonban „kisjelentés”-nek hívott két-három oldalas dokumentumokban megtalálható a balesetek minden lényegesebb információja. Ezek a dokumentumok adták az adatgyűjtés alapját. A jelentések a rendőrsé-

gi irattárban 2006-ig visszamenően megvannak, így lehetségessé vált egyszerre több év feldolgozása is, valamint a kapott balesetszámok összevetése a vizsgált két évben.

Az információk gyűjtése még pontosabb lehetett volna, ha az összes baleset helyszínrajzát, illetve az ott tartózkodók vallomásait is átnézem. Ezeket elektronikusan tárolják a rendőrség belső információs rendszerében, a Robotzsaruban. A Robotzsaruhoz való hozzáférés szigorúan szabályozott, az adatgyűjtés azonban elsősorban a kisjelentések feldolgozására terjedt ki, a Robotzsaru igénybevételére csak korlátozott mértékben, az erre jogosult rendőrségi kollégák segítségével volt mód.

Az előzőekben említetteken kívül van egy jelentősebb eltérés a rendőrségi jelentések és a valóság között. Jelentésbe csak az a baleset kerül, amely a rendőrség tudomására jut. Ez történhet állampolgári bejelentésre, de a rendőrség hivatalból is értesül a mentőszolgálattól akkor, ha személyi sérüléses közúti baleset történik. Arra is volt példa, hogy a rendőrség nem közlekedési ügyekkel foglalkozó munkatársa közelében történt a baleset, így ő értesítette a kollégáit. Ezekben az esetekben érkezik ki a helyszíni szemlét végző rendőr, és az esetről jelentés készül. Ha viszont a felek a helyszínen megállapodnak, és nem hívnak se rendőrt, se mentőt (ami pedig a sérüléssel járó közúti balesetek bekövetkezésekor kötelező lenne), akkor az eset nyilván nem kerül bele a statisztikába. Ugyanígy nem minden esetben szerez tudomást a rendőrség anyagi káros esetekről sem, illetve előfordul olyan helyzet is, hogy a már úton lévő helyszínelőnek mondják le az esetet, mert a résztvevők elhagyták a helyszínt, vagy a helyszínen kiérve saját felelősségre mondanak le az orvosi ellátásról. Így pedig értelemszerűen a sérülés mértékét sem lehet szerepeltetni a jelentésben.

E korlátok mellett is a rendőrségi adatgyűjtés kínálja a legszélesebb körű hozzáférést ezekhez az információkhoz, mivel az ő feladatuk a közúti balesetek regisztrálása és továbbítása a Központi Statisztikai Hivatalnak. A KSH-nak továbbított adatok annyiban eltérnek a jelen kutatáshoz gyűjtöttöktől, hogy csak személyi sérüléses baleseteket tartalmaznak, anyagi káros eseteket nem.

A jelentésekben szöveges mező is szerepel, ahová a helyszíni szemlét végző rendőr néhány mondatban leírja a baleset körülményeit. Ennek nyelvezete, valamint a beleírt információk mennyisége többé-kevésbé kötött. A balesetek pontos körülményeit, az érkező járművek irányát, és néha az infrastruktúrára, vagy az emberi tényezőkre vonatkozó adatokat is innen lehet kiolvasni, ezenkívül a helyszín meghatározása és néha egyéb információk is csak innen szerezhetők be. Előfordult azonban, hogy a leírás sem szolgált

kellő információval, ezekben az esetekben lehetőségem volt megtekinteni a helyszíni szemlén készített fényképeket is.

Megjegyzendő, hogy az adatfelvételkor az a kép alakult ki, hogy a kerékpáros sérülése torzítja leginkább a kerékpárosok baleseti veszélyeztetettségéről szóló, a statisztikai adatok vizsgálatával kialakított képet. Ezen azt értem, hogy ha egy kerékpáros esés közben eltöri az ujját, illetve ha egy akár gerincsérüléssel járó balesetet okoz másnak, mindkét esetben ugyanaz lesz a besorolása a jelentésben: kerékpáros okozó, súlyos sérülés. Vagyis érdemes lenne a jelentésekben is tovább árnyalni a sérülés mértékét, kutatási szempontból ugyanis jelentős különbségek lehetnek a súlyos sérülések egyes fajtái között is.

Időjárési és látási viszonyok

A baleseti jelentésekben az időjárési és a látási viszonyok rögzítésére két külön mezőben kerül sor. Mindkét kategóriának szabványos megnevezései vannak, a helyszínelést végző rendőr választhat közülük.

Az adatfelvételkor sajnos azt tapasztaltam, hogy nem fordítanak kellő figyelmet a két mező helyes kitöltésére, így ezekben előfordulhatnak hibák. Alaphelyzetben az *időjárási viszonyoknál* valószínűleg *derült* van beállítva, a *látási viszonyoknál* pedig *nappali, természetes fény*, mivel bizonyára amúgy is ez a leggyakoribb lehetőség, így a jelentések elkészítésekor nem kell külön beállítani. Több esetben azonban éjszakai baleseti időpontok mellett is *nappali, természetes fény* állt a jelentésben, ebből arra lehet következtetni, hogy a kitöltéskor elmulasztották feltüntetni a valós adatot. Ezek pontos kitöltése is fontos lenne a kutatás eredményessége, valamint a jelentések alapján készülő statisztikák pontossága érdekében.

Ahol nyilvánvaló ellentmondásokkal találkoztam, megnéztem a helyszíni szemlén készült fényképfelvételeket, és azok ismeretében korrigáltam az időjárési és látási viszonyokat. Az összes esetet viszont nem néztem végig, így a valóságban nappali, ködös esetnél lehet, hogy nappali, derült adat szerepel. Az időjárési és látási viszonyokról szóló adatok tehát csupán tájékoztató jellegűek.

Időjárási viszonyok

Leggyakrabban, az esetek 80,76 százalékában a látási viszonyokra *derült* volt kitöltve a kerékpáros-balesetek jelentéseiben. 16,19 százalékban borult, 2,65 százalékban esős volt az időjárás. 0,2–0,2 százalékban volt köd, illetve volt adathiányos a jelentés. A megoszlást a 3. számú ábra szemlélteti.

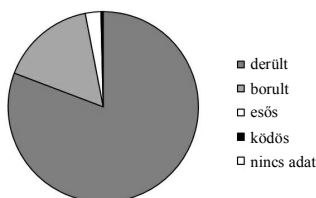
Látási viszonyok

Az 1019 kerékpáros-balesetből 832 esetben (81,65 százalék) állt a baleseti jelentés megfelelő mezőjében a *nappali, természetes fény*. 0,49 százalékban *nappali, természetes fény; korlátozott látási viszonyokkal* volt bejelölve, ami például ködös idő, vagy erős havazás esetén állhat fenn. Tizennyolc esetben (1,77 százalék) történt a baleset szürkületben. Éjszaka, működő közvilágítás esetén 154 esetben (15,11 százalék), míg éjszaka, működő közvilágítás nélkül négy esetben (0,39 százalék) történt baleset, hat esetben pedig nem volt kitöltve a látási viszonyokra vonatkozó adat. A megoszlást a 4. számú ábra szemlélteti.

Kerékpárosok neve

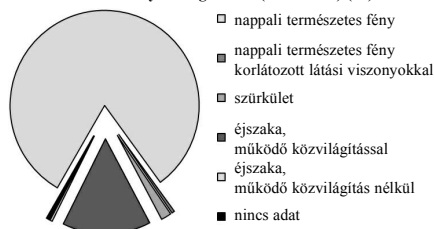
A közlekedés során fontos a szimbólumok, sémák, jelzések feldolgozásának sebessége. A figyelem-összpontosítás, illetve a látottak feldolgozása életkor

3. számú ábra
A kerékpáros-balesetek időjárás körülményeinek megoszlása (2011–2012) (%)

Forrás: A Budapesti Rendőr-főkapitányság baleseti archívuma

4. számú ábra
A balesetek idején tapasztalható látási viszonyok megoszlása (2011–2012) (%)

Forrás: A Budapesti Rendőr-főkapitányság baleseti archívuma

és nem szerint is változó.⁶ Már az adatfelvételkor is feltűnő volt, hogy a kerékpáros-balesetek túlnyomó többségében férfiak az érintettek. Az összesített adatok alapján látszik, hogy a vizsgált két évben a kerékpáros-balesetekben 761 férfi és 226 női kerékpáros vett részt, 32 esetben pedig nincs erre vonatkozó adat. Ez azt jelenti, hogy a kerékpárral balesetet szenvedők 74,68 százaléka volt férfi.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint férfiak gyakrabban okoznak balesetet, mint nők.⁷ Ha leszűkítjük az adatokat a kerékpáros okozókra, megvizsgálható, hogy ez az alapvetően gépjárművekre tett megállapítás igaz-e a kerékpárosokra is.

Kerékpáros okozók esetén 396 alkalommal volt férfi, míg 112 esetben nő a kerékpáros. Huszonhat esetben nincs adat a nemi hovatartozásra. Ha tehát csak az ismert okozókkal számolunk, akkor a nemek megoszlása 77,95 százalék a férfiak javára.

Nincs adat arra, hogy a vizsgált két évben milyen volt a nemek aránya a kerékpárt használók körében, így az sem zárható ki, hogy több férfi kerékpáros volt, mint nő. Ez alapján a balesetet szenvedők neméből csak azt a biztos következtetést lehet levonni, hogy a férfiak nagyobb arányban szerepelnek az okozók csoportjában, mint a teljes sokaságban. Ez alátámasztja a Központi Statisztikai Hivatal által közölt eredményt is.

Kerékpárosok kora

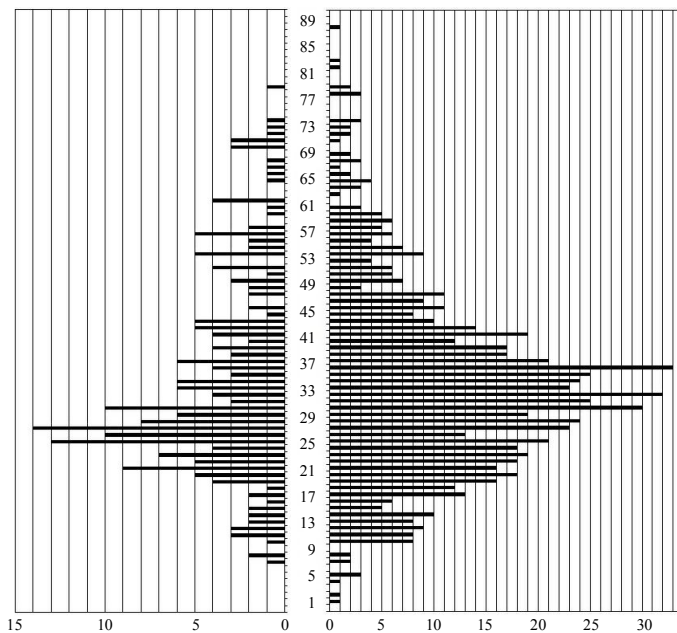
A kor szerinti megoszlás nagyon széles, a két hónapos csecsemőtől a kilencvenéves férfiig szinte minden korosztály szerepel évenkénti bontásban is. Már az adatfelvételkor sejthető volt, hogy a huszonöt–negyven évesek korcsoportjában lesz a legtöbb sérült, ezt az 5. számú ábrán megtekinthető baleseti korfa igazolja is. Feltehetően ez a korosztály a legaktívabb is a közlekedési, illetve sportcélokra irányuló kerékpárhasználat tekintetében.

A valós adatoktól való eltérés oka lehet, hogy tizenkét éves kor alatt egyrészt jogszabály tiltja a főúton közlekedést kerékpárral, másrészt a játszótéren, parkban, vagy egyéb, a közforgalomtól elzárt helyen nyilvánvalóan viszonylag nagy számban bekövetkező sérülések általában nem jutnak a rendőrség tudomására, így jelentés sem készül róluk.

6 Melegh Gábor: Gépjárműszakértés. Maróti Könyvkereskedés és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2004; Koren Csaba: A közúti infrastruktúra biztonsága. Széchenyi University Press, Győr, 2012

7 Közlekedési balesetek 2008. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2009
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/baleset/baleset08.pdf>

5. számú ábra
Baleseti korfa a 2011–2012-es évek összesített adataira

Forrás: A Budapesti Rendőr-főkapitányság baleseti archívuma

Sisakhasználat

A sisakhasználat viszonylag nehezen vizsgálható tényező. Viselése nem kötelező, így a helyszíneléskor nem mindig foglalkoztak azzal, hogy a jelentésben egyáltalán szerepeljen a használata. Ha szerepeltetik, akkor sem tudni, hogy a sérülés bekövetkezésében vagy be nem következésében szerepet játszott-e a sisak. Így ebből az adatból a teljes kétévnyi, 1019 balesetet tartalmazó adathalmazra nem lehet egzakt következtetéseket levonni.

Éppen e miatt a tény miatt két fontos megállapítás tehető. Első helyen az szerepel, hogy a helyszíneléskor a későbbi kutatások és balesetelemzések ér-

tékelhetősege érdekében fontos lenne feltüntetni a valós sisakhasználatot, a jelenleg általános *jogszabály nem kötelezte* kitöltés helyett. Ez ugyanis semmilyen információt nem hordoz: közismert, hogy e tekintetben mit ír elő a jogszabály, így a sisakhasználat balesetisúlyosság-mérséklő szerepéről később csak abból lehet kutatási következtetéseket levonni, ha egyértelmű adatok állnak rendelkezésre arról, volt-e, vagy nem volt sisakhasználat, illetve hogy a sisaknak szerepe volt-e egyáltalán a balesetben. Egy rövid példán szemléltetve: ha volt sisak, de a sérülés ujjtörés volt, akkor a sisak nem játszott szerepet se pró, se kontra. Egyetlen, autó által elütött kerékpáros balesetben azonban egyértelműen volt enyhítő szerepe a sisaknak a baleset kimenetelét tekintve. Szakmailag alátámasztott következtetések tehát csak akkor vonhatók le, ha a jelentésekben a sisakhasználat valós rögzítése mellett az esetleges fejsérülésekre vonatkozó konkrét adatok is lennének. Ebből kifolyólag a második fontos megállapításom az, hogy a jelenlegi, erősen hiányos információk alapján a sisakhasználat rendészeti szabályozása nem lehetséges, mivel az eszköz szerepe is rekonstruálhatatlan a balesetekben.

Ezzel együtt az adatgyűjtéskor a jelenleg kutatható adatok alapján százharminchárom esetben szerepelt a jelentésben, ha a balesetet szenvedő kerékpáros viselt sisakot, és kétszázharmincnyolc esetben rögzítették, hogy nem viselt. Ezekben az esetekben érdemes megvizsgálni a sisakot viselő, illetve a sisakot nem viselő kerékpárosok sérüléseit (*táblázat*).

Használt sisakot a kerékpáros

A *táblázatban* látható, hogy a vizsgált két évben mennyi történt az egyes balesettípusokból.

Százharminchárom esetben szerepel a jelentésekben, hogy viselt sisakot a kerékpáros. Sisakot viselő kerékpárosok esetén huszonegyszer (16,4 százalék) fordult elő anyagi káros baleset. Ezek közül egy esetben a kerékpáros a

Sisakhasználati arányok a balesetek kimenetelének függvényében

Kár/sérülés	Viselt sisakot		Nem viselt sisakot	
	Esetszám (db)	Baleseti arány (%)	Esetszám (db)	Baleseti arány (%)
Anyagi kár	21	16,40	33	14,47
Könnyű sérülés	92	71,88	149	65,35
Súlyos sérülés	15	11,72	42	18,43
Halálos kimenetel	0	0,00	4	1,75
Összesen	128	100,0	228	100,0

Forrás: A Budapesti Rendőr-főkapitányság baleseti archívuma

helyszíni szemlén készült fényképek alapján fejfel csapódott a járműbe, itt a sisaknak köszönhető, hogy nem személyi sérüléses a baleset.

Kilencvennégy esetben könnyű sérüléses baleset történt. Mivel könnyű sérüléses esetekben nem néztem végig a balesetekről készült fényképfelvételeket, így a sérülés jellegéről, valamint a sisak szerepéről itt nincs információ. Két esetben gyalogos szenvedett sérülést, így kilencvenkét esetben (71,88 százalék) sérült a bukósisakot viselő kerékpáros.

Tizennyolc esetben történt súlyos sérülés, a helyszínen készített fényképfelvételek alapján ebből egy alkalommal voltak fejsérülései a kerékpárosnak. Három esetben azonban gyalogos volt a súlyos sérült, így sisakot viselő kerékpáros tizenöt esetben (11,72 százalék) szenvedett súlyos sérülést.

Nem használt sisakot a kerékpáros

Kétszázharmincöt esetben nem viselt sisakot a kerékpáros. Ekkor a jelentésben konkrétan a *Nem* szerepelt az adott mezőben, nem a *jogszabály nem kötelezte*. Ebből harminchárom alkalommal (14,47 százalék) történt anyagi kár.

Százötvennégy esetben könnyű sérüléses baleset történt, ebből öt esetben a gyalogos sérült, így száznegyvenkilenc esetben vizsgálható a kerékpáros mint sérült. Ez az esetek 65,35 százaléka.

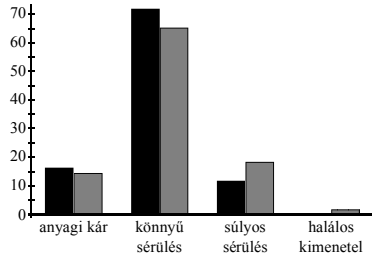
Negyvennégy esetben súlyos sérüléssel járó baleset történt, ebből két esetben sérült a gyalogos. Így a negyvenkét baleset az összes eset 18,43 százaléka. A helyszíni szemlén készült fotók szerint öt esetben állapítható meg fejsérülés.

Négy esetben halálos volt a kimenetel, ebből egy nem balesetre, hanem rosszulletre vezethető vissza. Ez az összes eset 1,75, miközben az összes halálos kimenetelű sérülés 66,67 százaléka. Két esetben egyértelműen fejsérülés okozta a kerékpáros halálát. A rosszulletre visszavezethető esetben is történt fejsérülés a helyszíni szemlén készült fényképek szerint, de arra nincs adat, hogy ez a sérülés milyen szerepet játszott a végkimenetelben. A negyedik esetben nem viselt ugyan bukósisakot a kerékpáros, és súlyos fejsérüléseket szenvedett, ezek ellenére sem valószínű, hogy a bukósisak számított volna a súlyosság mérséklésében, a villamos által okozott traumát ugyanis olyan szögből szenvedte el, amire a bukósisak nem nyújt védelmet.

A maradék hét esetben sérültek a gyalogosok, ennek a részaránya ebben a bontásban 2,98 százalék. A sisakhasználók és a nem használók baleseti arányait a *6. számú ábrán* is szemléltetem.

Az adatok összehasonlításából megállapítható, hogy a sisakot nem használók esetén az anyagi káros, illetve a könnyű sérüléses esetek részaránya ki-

6. számú ábra
A baleset súlyossága és a sisakhasználat (%)

Forrás: A Budapesti Rendőr-főkapitányság baleseti archívuma

sebb, a súlyos sérülések aránya magasabb az összes balesetszámon belül, valamint az öt halálos balesetből, amelyet kerékpárosok szenvedtek el, három egyértelműen fejsérülés miatt következett be. Megjegyzendő, hogy a hatodik, gyalogos halálával végződő baleset is fejsérülés következtében történt, de egy gyalogostól végképp nem várható el a sisak használata. Az öt halálos kerékpáros-balesetből egyhez nem álltak rendelkezésre helyszíni fényképfelvételek, és a baleseti jelentésből sem derült ki egyértelműen, hogy milyen jellegű sérülés okozta a kerékpáros halálát.

Ittasság

Az ittasságot minden esetben vizsgálják a helyszíneléskor. A jogszabály 2012-ben és 2014-ben is változott, azóta nem vonatkozik a teljes alkoholfogyasztási tilalom a kerékpárosokra, de az alkoholfogyasztást változatlanul ellenőrizni kell balesetek esetén. Abban az esetben *nem vizsgált* a kitöltött érték, ha a sérültet az orvosi ellátás miatt, a sérülés foka miatt, az ittasság súlyos mértéke következtében nem lehetett alávetni az alkohol-ellenőrzésnek, vagy ha a kerékpáros alkoholos befolyásoltságát nem kellett vizsgálni (gyermekkorú), esetleg akkor, ha a kerékpáros elhagyta a helyszínt a rendőrség megérkezése előtt.

A vizsgált 1019 esetből 821-szer nem volt ittas a kerékpáros. Ez a Budapesten kívüli, elsősorban kisvárosi-községi adatokhoz képest lényegesen jobb, az esetek 80,56 százaléka.

Harmincyolc esetben *nem vizsgált*, hetvenhét esetben nincs adat az ittaságra. Ez az összes feldolgozott eset 11,28 százaléka.

Nyolcvanhárom esetben volt megállapítható alkoholos befolyásoltság, ez az összes eset 8,14 százaléka. Hatvanhét esetben volt a kerékpáros az okozó, ez az összes kerékpárral okozott baleset (573) 11,69, míg az összes eset 6,58 százaléka. Nem mind a hatvanhét esetben volt a baleset kiváltó oka az alkohol, de a kialakulásukban szerepet játszhatott. A számok és az arányok ismeretében azonban kijelenthető, hogy Budapesten a vizsgált időszakban nem volt jelentős baleseti ok az ittas kerékpározás.

Nyolc olyan eset található a teljes adathalmazban, amikor személygépkocsi vezetője volt ittas; egy esetben motorkerékpár vezetőjénél állapítottak meg ittaságot. Ez a kerékpárosok nyolcvanhárom alkalmával összevetve 8,79–91,21 százalék, tehát nagyjából minden tizedik ittas kerékpárosra jut egy ittas gépjárművezető. Látható, hogy az ittas gépjárművezetők aránya a teljes adathalmazban 0,78 százalék. A nyolc személygépjármű-vezetőből azonban csak hét volt okozó, a többiek az alkoholfogyasztás ellenére is csak részesek voltak a balesetben. A két kategória által okozott háromszáznyolcvan balesetnek így a hét személygépjármű és az egy motorkerékpár a 2,1 százaléka.

*„Az ittas gépjárművezetés évről évre a személyi sérüléses balesetek tíz-tizenkét százalékában játszik szerepet.”*⁸ A kerékpáros-balesetek vizsgálatakor megállapítható 8,14 százalék alacsonyabb a gépjárművezetői aránynál.

Hetvenhárom esetben férfi, míg tíz esetben nő volt az alkoholos befolyásoltság alatt álló kerékpáros, ami nyolcvannyolc, illetve tizenkét százalékos arány. A kerékpárral balesetet szenvedők nemi megoszlásához képest (74,68 százalék férfi; 25,32 százalék nő) az ittaság a férfiakra jellemzőbb.

Járművezetői engedély

Mivel a kerékpározáshoz nem kötelező járművezetésre jogosító okmány, ezért a balesetben részt vevő kerékpáros járművezetői engedélyének meglétét sem minden esetben vizsgálja az intézkedő rendőr. Így a sisakhasználatához hasonlóan ebből sem lehet a teljes adatsokaságra következtetéseket levonni, mivel nem egyértelmű, hogy valakinek nincs vezetői engedélye, vagy csak nem rögzítették.

A sisakhasználatához hasonlóan a balesetelemzés, illetve a kutatások sikerességének növelése érdekében érdemes lenne a járművezetői engedély meg-

⁸ Major Róbert: Az ittas gépjárművezetés új büntetőjogi szabályozása, avagy áttörés várható a deliktum elleni küzdelemben. *Belügyi Szemle*, 2013/7–8.

létének vizsgálata is, ily módon ugyanis képet kaphatnánk arról, hogy a KRESZ ismerete függvényében milyen az okozók és a részesek valós megoszlása.

Amikor a helyszíni szemle elvégzése során rögzítették, van-e a kerékpárosnak vezetői engedélye, háromszázötvenkét esetben volt, hetvennégyben nem volt. Harminc esetben a jelentésben a *jogszabály nem kötelezte* bejegyzés állt, ami arra utalhat, hogy azokban az esetekben sem volt vezetői engedélye a kerékpárosnak, viszont a jogszabály ismeretében ez nem is jelent pluszinformációt. Háromszázötvenkét esetből négyben lejárt vezetői engedély volt a kerékpárosnál, ez a KRESZ elvi ismeretét tekintve még mindig több, mint az olyan kerékpárostól elvárható KRESZ-ismeret, akinek (például életkori okokból) semmilyen előképzettsége nincs. Ötszázhatvanhárom esetben (55,25 százalék) nem tartalmazott információt a baleseti jelentés a kerékpáros vezetői engedélyéről, vagyis a balesetben részt vevő kerékpárosok több mint felének KRESZ-ismeretéről nincs semmilyen konkrét információnk.

Azokban az esetekben, amikor a kerékpárosnak nem volt vezetői engedélye, több esetben nem volt feltüntetve a jelentésben, hogy valóban nincs, mivel a kerékpáros életkorából ez amúgy is nyilvánvalóan adódik. A hetvennégyből ötvenöt esetben nem lehetett vezetői engedélye a kerékpárosnak, míg tizenkilencben ennek életkori kizáró oka nem volt. Az ötvenöt gyermek- vagy fiatalokú kerékpárosból negyvenhét volt okozó a balesetben.

Abban a háromszázötvenkét esetben, amikor a kerékpárosnak volt vezetői engedélye, ily módon elvileg tisztában volt a jogszabályokkal, az az eset az érdekes, amikor ennek ellenére is okozó volt a balesetben. Százötvennégy esetben más közlekedési eszközzel, vagy gyalogos sérelmére, míg tizenegyben másik kerékpáros sérelmére volt ilyen kerékpáros az okozó. Ez százhatvanöt eset, a háromszázötvenkét eset 46,87 százaléka; a teljes sokaságra vonatkozó adatot viszont most sem lehet mondani.

Behajtási tilalom

Kilenc esetben abból származott a baleset, hogy a kerékpáros a behajtani tilos jelzőtábla utasítása ellenére haladt a forgalommal szemben. Ezekben az esetekben a kerékpáros az okozó. A kerékpárosok által okozott ötszázhatvanhárom balesetnek ez mindössze az 1,57 százaléka, tehát kimondható, hogy a vizsgált időszakban a kötelező haladási iránnyal szemben haladó kerékpárosok miatt bekövetkezett balesetek kockázata Budapesten elenyésző.

Ennek az adatnak az ismeretében, meglátásom szerint, nem okoz problémát, ha a jogszabályban szereplő szélességi feltételek⁹ teljesülése esetében további egyirányú utcákon is kétirányú haladást tesznek lehetővé a kerékpárosoknak, természetesen a körülmények, a forgalmi helyzet, valamint a jogszabály teljes körű figyelembevételével.

Gyakorlati oldalról nézve, ahol eddig közlekedési igény jelentkezett kerékpáros részről a szembe haladásra, ott ez a jelenség az utca kerékpárosoknak való megnyitásától függetlenül is létezett. Így ezen a helyzeten csak javít, ha a többi közlekedő figyelmét felhívjuk a jelenségre a kötelező haladási irány alatti kiegészítő táblán, illetve a kerékpárosok figyelmét is az elsőbbségi szabályok betartására. Ezt különösen a gyalogátkelőhelyeknél lényeges, mert itt azon túl, hogy a gyalogosoknak van elsőbbségük, még csak nem is számítanak ellenirányból érkező járműre. Ugyanez az eset igaz a nem gyalogátkelőn áthaladni kívánó gyalogosokra, illetve a parkoló autók közül kilépő gyerekekre. Bár velük szemben elsőbbségük van a kerékpárosoknak, mint az úttesten haladó járművezetőnek, mégis erősebb közlekedőként nekik kell odafigyelniük a gyalogosokra egy ilyen megváltozott forgalmi rend esetén.

Világítás

Tizenegy esetben említették a baleseti jelentésben, hogy a kerékpár nem volt felszerelve a kötelező világítóberendezésekkel. Budapesten a 2011–2012-es években folytatott mérések alapján az országos átlagnál jobb a kerékpárok világítása.¹⁰ A budapesti kivilágítatlan kerékpárosok átlaga a vizsgált időszakra 10,34 százalék. Mindamellett a baleseti jelentések tizenegy esete csupán az összes baleset 1,07 százaléka, ami a mérések „kivilágítatlansági arányának” csupán a tizede. A valószínűnek az mondható, hogy a helyszíni szemlét végző rendőr nem minden esetben rögzíti a kötelező tartozékok meglétét vagy hiányát. Ezek rögzítése minden esetben lényeges lenne, főleg a szürkületi vagy az éjszakai látási viszonyok között bekövetkező balesetek esetén, bár a világítás a nappali balesetek megelőzésében is szerepet játszhat.¹¹

A kigyűjtött balesetek óránkénti bontásából megszámlálható, hogy az este nyolctól reggel hatig terjedő időszakban százharmincegy baleset történt a vizsgált két évben. A tizenegy eset ennek a 8,4 százaléka, ami viszont már kö-

⁹ Melléklet a 20/1984. (XII. 21.) KM rendelethez, 6.13. pont.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=98400020.KMB

¹⁰ Kürti Gábor: lampaszamolás2012tavasz. <http://goo.gl/j5mn>

¹¹ Melegh Gábor: i. m.

zeli a lámpahasználati mérések eredményéhez. Ez akkor igaz, ha azt a feltételezést vesszük valóságnak, hogy a helyszíni szemlét végző rendőrök a kötelező világítóberendezések meglétét, vagy hiányát nem vizsgálják a nappali baleseteknél.

A jelentésekben a látási viszonyoknál százötvennyolc alkalommal szerepel az *éjszaka*, ebből kilenc esetben a balesetben részt vevő kerékpáron nem voltak világítóberendezések. Ez 5,7 százalék, ami a méréseknél valamivel kisebb, de nagyságrendileg megfelelő.

Összegzés

Az előzőekben áttekintést adtam a budapesti kerékpáros-forgalom alakulásáról a 2011-es és a 2012-es évben, a városban található automata forgalom-számláló berendezések által szolgáltatott adatok alapján. A BRFK baleseti archívumának kutatása nyomán megerősíthető, hogy a baleseti adatok, valamint a kerékpáros-forgalom növekedése között nincsen egyértelmű kapcsolat. A forgalom alakulása és a baleseti adatok havi bontása mutat hasonlóságokat a két év egészére nézve, de a két év adatait külön-külön vizsgálva nem mutatható ki az összefüggés. Ily módon igazolhatónak tekinthető erre a két évre, hogy a kerékpáros-forgalom növekedése nem hozta magával a kerékpáros-balesetek számának ugyanilyen arányú emelkedését.

A kutatás alapjául szolgáló rendőrségi baleseti jelentések bizonyos információi a mostani intézkedési, illetve kitöltési gyakorlat mellett *nem szolgáltatnak* kellő információt. Az ellentmondó, illetve az információt nem hordozó elemekre rámutattam. Remélhetőleg ezeknek a mezőknek a kitöltésére nagyobb figyelmet fordítanak a jövőben, így még tágabb információforrásul szolgálhatnak a jelentések, lehetővé téve a balesetek pontosabb elemzését, valamint a megelőzésre irányuló hatékonyabb akciókat.

GAÁL GYULA – MOLNÁR KATALIN

Másképpen a biztonságról – Police Café Pécs

Napjaink globalizálódó világában a transznacionális biztonsági kockázatok és veszélyek¹ felerősödésével egyidejűleg, jelentősen megnövekedett a biztonságosabb, élhetőbb közösségek iránti társadalmi igény.

A közösség biztonságának – avagy a biztonságos, élhető közösségnek – a védelme közös társadalmi felelősség. A biztonság védelmében alapvető szerepe van a rendvédelmi szervek permanens jogalkalmazói tevékenységének, ami nem nélkülözheti azonban a civil szervezetek és az állampolgárok segítő támogatását.

Évtizedek óta elterjedt nézet Magyarországon, hogy a (köz)biztonság főlötti örökös elsősorban, ha nem kizárólagosan, a rendőrség felelőssége. Ez a felfogás persze nagyon kényelmes a civil társadalomnak, mindamellett hatalmas felelősséget helyez a rendőrség vállára. S akárhogyan igyekeznek is egy ország rendőrsége, egyedül nem lehet képes ennek a lehetetlen feladatnak megfelelni. Az emberek mégis minden apró-cseprő bajukra a rendőrtől, a rendőrségtől remélnék, mégpedig lehetőleg hathatós és azonnali megoldást.

Mi az a World Café?

2008-ban hallottunk először a World Caféről, erről a közösségfejlesztő módszerről. Egy kollégánk hozta haza a híret Belgiumból. Közlebről akkor találkozott vele, amikor az ottani, akkorra a demokratizálódás útján már igen-csak előrehaladott, megreformált rendőrségnél tett látogatást a Cepol Exchange program keretében. A belga rendőrség alkalmazta a módszert Police Café néven. Hogy mit is jelent pontosan maga a szó, azt a The World Café Community honlapján² bárki megnézheti. Itt tájékozódhatunk a szabadon használható módszerről. Csak ahhoz ragaszkodnak kitalálói és fejlesztői, hogy ha bárki bárhol a világon alkalmazza, nevezze meg a pontos forrást, illetve kéri, küldjön el nekik egy rövid, akár fényképekkel illusztrált leírást

¹ Vö. a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapveiről szóló 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat 2. pont.

² <http://www.theworldcafecommunity.org/>

arról, pontosan mikor, ki, hol és mire használta. Így jön létre fokozatosan a The World Café Community jóvoltából egy közös tudásmegosztás, amely egyrészt világgá viszi a hírét-nevét magának a módszernek, s ezáltal terjeszti, másrészt pedig ismertté teszi azokat a közösségeket, amelyek így igyekeznek közelebb jutni saját problémáik feltáráshoz, illetve elindulni e problémák megoldásának útján is.

Pontosan egy évvel ezelőtt gondolkodtunk arról *A változó rendészet aktuális kihívásai* című rendészettudományi konferencián, hogy érdemes lenne a Café módszerével próbálkozni Pécsen, s papírra is vetettük elképzeléseinket.³ Itt írtunk először a World Caféről, erről a világszerte ismert és használt, egyébként zseniálisan egyszerű eljárásról, amelynek határozott protokollja van, és ami nem lényegtelen: meglehetősen olcsó. A kivitelezésnek vannak ugyan bizonyos költségei, az igények függvényében. Az alapelveknek megfelelő kellemes környezet kialakítása és a minimális vendéglátás (kávé, víz, rágcسانیvaló) költségei mellett elsősorban a moderátorok és asztalgazdák felkészítő képzésére kell áldozni, ami azonban hosszú távon feltétlenül megtérülő befektetés.

Eddig még sehol sem volt alkalmunk kipróbálni, hiszen ez nem tantermi módszer, hanem egy működő, működőbbé teendő közösség kell hozzá. Pécsen ez most adott volt. A kettős moderálás is működött, ami egyébként általánosan elfogadott a Caféban. Így egyszerre többféle nézőpontot is képviselhettünk: egy helyi polgár és egy messziről jött ember; egy férfi és egy nő; egy rendőr és egy civil tudta hozzáadni a saját értékeit a beszélgetések kiteljesítéséhez.

Különösen azért egyszerű ez a módszer, mert a helyi kollektív bölcsességet és az együttműködést lehet működésbe hozni a nehézségek feltáráására, elemzésére. A problémával – Pécs biztonságosabbá, élhetőbbé tételével(?), bár elsőként azt a kérdést is tisztázni kellene, hogy ez valóban probléma-e – mindenképpen foglalkozni kell. Ez nem elodázható, ám kívülről-felülről nem lehet rá megoldást adni. Különben is: senki sem szokott örülni, ha jön valaki, aki megmondja a tökéletes megoldást, vagy legalábbis úgy tesz, mintha tudná. Éppen az a lényeg, hogy nincs egyetlen recept, azt senki nem írhatja föl! A Café módszere azt vallja, hirdeti és bizonyítja: a megoldásokat csakis helyben, közösen lehet megalkotni! Ehhez azonban le kell ülni beszélgetni közös dolgainkról, problémáinkról. Ehhez találtunk most támogató hátteret Pécsen.

³ Gaál Gyula – Molnár Katalin: Ami elromolhat, az el is romlik? A média szerepe a biztonságos, élhető közösségek formálásában. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. Pécs, 2013, 131–140. o.

Police Café Pécs

A magyar rendőrségen belül eddig egyedülálló kezdeményezés elsődleges célja a civilek minél szélesebb körű bevonása a biztonság megteremtésébe és fenntartásába. Szeretnénk elfogadottabbá tenni azt a nézetet, hogy a biztonság, az élhetőbb közösségek megteremtése és működtetése nem csak rendőrségi feladat. Azzal, hogy a rendőrség minél szélesebb körben igyekszik bevonni a civileket is a biztonságért való közös aktivitásba, éppen azt akarja (végre)  zenni: egyedül nem megy, ő is csak egy, persze kiemelten fontos szereplője ennek az együttműködésnek. Ám ha már kiemelt szerepe van, ez elől nem menekül, hanem  lre áll a kezdeményezésnek. S ha a megoldás a bajok okainak feltárásában van, akkor miért ne éppen egy innovatív problémafeltáró módszerrel, amelynek a neve: Police Café Pécs.

A pécsi rendőrök azt mondták: – J jjetek, kedves pécsiek, közületek is első körben azon állami és civil szervezetek, intézmények k pviselei, akik a rendőrséggel együtt vállaltok feladatokat és az azokkal együtt járó felelősséget, hogy valamennyien egy biztonságosabb,  lhet bb P cset mondhattunk magunkénak!

A World Café remek eszköze a kezdeményezőkészség kifejezésének, s  gy a rendőrség végre nemcsak követője lehet az eseményeknek, hanem irányítója a biztonságot n vel  folyamatoknak. Például azzal, hogy az első Café a civilek  volt, mindjárt nyilvánvalóvá tehette, hogy szolgáltatásait nekik nyújtja, értik és velik dolgozik a biztonságosabb,  lhet bb Pécs megteremtésén. Ahogy egy évvel ezelőtt, most is  gy gondoljuk, hogy Pécsett semmivel sem rosszabb az élet és az azt markánsan meghat r z  biztonság, mint korábban volt. Az objektív tények, a statisztikák is ezt mutatják. Hogy ez ne csak papíron legyen  gy, hanem a helyiek is  gy  rezz k, azon kell és érdemes dolgozni.

Pontosan ezt gondolták a pécsiek is, amikor elindították ezt a programot. A másodlagos és egyáltalán nem titkolt céljuk pedig az, hogy úttörőként a World Café módszertanát idehaza is minél szélesebb körben, akár a civilek között is terjessz k. A kipróbálás után ugyanis vallják, hogy ez az innovatív konzultációs forma sokkal hatékonyabbá tudja tenni a r szrt vevő partnerek közötti kommunikációt és együttműködést bármilyen gond okainak pontos és részletes feltérképezésében. Ha mindez m g jó szervezéssel is társul – amire most Pécs iskolapéldát mutatott –, akkor szinte semmilyen probléma megoldása sem vész többé az elk pz lhetetlen l távoli jövőbe.

Felkészülés a Police Caféra – A rendőrök képzése

A képzés célcsoportja a Pécsi Rendőrkapitányság rendőrörseinek parancsnoki és körzeti megbízotti állománya, összesen tizenöt fő volt. A 2014. május 12-én megtartott egész napos képzésen rajtuk kívül jelen volt a megyei rendőrőfőkapitány, a városi rendőrkapitány, a megyei és városi bünnmegelőzési osztályvezető, a megyei sajtószóvivő és sajtóreferensek is.

A képzés közvetlen célja a rendőrök felkészítése azoknak a Police Caféknak a lebonyolítására, amelyek 2014. június 2. és 5. között négy pécsi városrészben zajlottak.

A képzés tartalma két részre osztható. A nap első részében sikerült egy asztalhoz ültetni a projektben részt vevő szakembereket és vezetőiket, és a képzés során megtanulandó problémafeltáró módszert mindjárt kipróbálva feltérképezni a célcsoportban meglévő elvárásokat és fenntartásokat a projekttel kapcsolatban. Ennek a folyamatnak aktív részesei voltak a helyi felső vezetés tagjai és a projektgazda is, akik ily módon képet kaphattak az állomány erőforrásairól, és megtehették a maguk közvetlen hozzájárulását: kifejezhették vezetői elkötelezettségüket a projekt iránt, támogatásukat és felelősségüket a projekt végrehajtói irányába. Ezáltal közvetlenül is motiválhatták az állományt a program minőségi megvalósítására. Meggyőződésünk, hogy ez az egyik nagyon lényeges garanciája lehet a program sikeres megvalósításának. A nap második felében a résztvevőkben rejlő szakmai tapasztalatokat, helyismeretet, kreatív ötleteket, személyes készségeket felszínre és játékba hozva csoportmunkában határozottan körvonalaztuk a június elején lebonyolítandó Cafék tartalmi és formai kereteit.

A képzésen feldolgozott, a fórumok szervezéséhez nélkülözhetetlen adalékokkal szolgáló *témakörök* a következők voltak: a fórumok lehetséges helyszínei városrészenként és azok kiválasztásának szempontjai; a fórumokra meghívandók köre; a fórumokon felvetendő és megvitatandó kérdések, problémák kiinduló- és csomópontjai; az ideális rendőr asztalgazda készségei, a tőle elvárható kívánalmak megfogalmazása, a számára szükséges módszertani fogások; a fórumok helyszínén szükséges minimális körülmények, eszközigény. Ezekről sajátos „jegyzőkönyvek” készültek, amelyek tulajdonképpen a csoportmunkák eredményeit bemutató, flipchart táblára írt és rajzolt prezentációk voltak.

A képzés haszna, hogy a rendőrök a Caféhoz hasonló helyzetben egyrészt saját élményként is kipróbálhatták a résztvevői szerepeket, megélhették a rendhagyó problémafeltáró beszélgetések hangulatát és dinamikáját. Ez sok

félreértést és ellenérzést tisztázott bennük. Másrészt pedig gyakorolhatták magukat az asztalgazda szerepében, s módszertani segítséget kaptak az asztalgazda prezentációjának összeállításához is. A képzés végén összefoglalták a szerzett ismereteket, rövid reflexiók során elmondhatták benyomásaikat, érzéseiket a projekttel és a felkészítő képzéssel kapcsolatban, és kézhez kapták a módszer leírását tartalmazó kézikönyvet.

A képzésen zajló ötletbörzén *fontos javaslatok* születtek, amelyeket a projekt vezetői a sikeres lebonyolítás érdekében fel is használtak. Ilyenek voltak a következők:

A képzés után és még a sajtónyilvánosság, illetve a Cafék megtartása előtt a projektbe bevont rendőrök egy kötetlen beszélgetésre ismét találkoztak a vezetőikkel. Itt elmondhatták a képzésről szerzett benyomásaikat, feltehették a még esetlegesen felvetődő kérdéseiket. Az erre fordított egy-másfél óra nagy motiváló erőt jelentett a számukra, hiszen informálisan is jelezte: nincsenek magukra hagyva az új helyzetben, fontos a véleményük, elégedettségük, és vezetőik nyitottak a gondjaikra is. Ezen a találkozón véglegesült az egyes városrészekben megrendezendő Cafékra meghívandók köre, a részükre kiküldendő meghívók szövege, a rendezvények helyszíne. Ez a szervezésben sok hasznos és praktikus segítséget jelentett, és még elkötelezettebbé tette a kollégákat.

A Cafék után javasoltuk értékelést tartani a projektben részt vevő rendőr kollégákkal, kérve a visszajelzéseiket, meghallgatva a tapasztalataikat és a véleményüket, illetve összegyűjteni további javaslataikat és ötleteiket az esetleges folytatásra.

A projekt sajtózásának szempontjai között kulcskérdés volt a projekt találó megnevezése. A képzésen született meg a Police Café Pécs javaslat, amely aztán következetesen a projekt nevéként maradt és marad is használatban. Az elnevezés közvetve kapcsolódik az Országos Rendőr-főkapitányság és a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács párhuzamosan futó, bár más tartalommal és módszerrel működő *Police Coffée – Egy csésze kávé a bünmegelőzésért!* nevű projektjéhez is.⁴

A Police Café megvalósítása

A Café megvalósításának kereteit a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács által 2014-ben kiírt pályázaton elnyert há-

⁴ A leírást lásd itt: <http://www.bunmegelozes.info/?q=hu/node/48>

rom és fél millió forintos támogatásból fedezte. A projekt címe: *A biztonságosabb Pécsért*, s ennek egyik pillére volt a közösségi rendőrök felkészítő képzése és a Police Café Pécs című rendezvénysorozat lebonyolítása.

A Café módszertana szerint a négy városrész k zbiztons g ert valamilyen módon felelős szakembereket (16-16 f t) hívott meg a rendőrség egy rendhagyó és innovatív beszélgetésre. Az alkalmanként összesen három-négy  ras együttlét a World Café alapelvei szerint kellemesen kialakított környezetben, a résztvevőket aktivitásra ösztönözve, az összejövetel célját egyértelműen és pontosan tisztázva, az asztalgazd k segítségével és irányításával mindvégig a lényegre koncentrálva, a rendelkezésre álló információkat és tapasztalatokat egymással megosztva, az összefüggéseket és az ellentmondásokat is feltárva, az eredményeket minden résztvevő számára láthatóvá téve és összefoglalva működött.

A Caf k 2014. június 2.  s 5. között négy kellemes pécsi helyszínen zajlottak. Az első napon a modern Zsolnay kulturális negyed, a második napon a Gandhi Gimnázium  s Kollégium, a harmadik napon az Apáczai Csere János Nevelési Központ, a negyedik napon pedig a Bánki Donát Utcai  ltal nos Iskola adott otthont a Police Caf nak, amelyet a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság és a Pécsi Rendőrkapitányság rendezett. A megyei jogú Pécs négy városrészében: a Belvárosban, Gy rv rosban, Kertvárosban  s Ur nv rosban az ott dolgozó rendőrök és a biztons g ert felelős állami és civil szervezetek meghívott képviselői (a négy nap alatt mintegy ötvenen)  ltek le az adott t rlettel kapcsolatos közbiztonsági helyzet és a legs rg sebb problémák feltérképezésének szándékával.

A Police Café asztalgazd i képzett, tapasztalt és nagyon nyitott, kommunikatív helyi rendőrök voltak, akiknek az volt a szerepük, hogy a színes, azaz a különböző szakterületeket és szervezeteket képviselő megh vottakb l álló asztaltársaságok beszélgetéseit moderálják, az elhangzottakat összefoglalják, strukturálják, majd az  gy feldolgozott témákról kreatív prezentációkat készítsenek és adjanak el .

Fantasztikus volt látni a rendőrök átváltozását: ahogyan a kezdeti k telyeikb l meggyőződések keletkeztek, talán  jrateremt d tt valami r g elvesztettnek hitt el kotelezettség a rendőri munka iránt, s visszatérni látszott a helyenként bizony igencsak megtépázott motivációjuk is. Az asztalgazd i szerep napról napra hozta felsz re a fiatal rend r kben rejlő kreativitást és fantáziát. Ahogyan vezett k, terelt k az asztaltársaságok beszélgetéseit és vitáit, ahogyan l nyegl t sukkal és c ltudatoss gukkal strukturálták és  sszegezt k az eredményeket, ahogyan ötletes, színes, rajzos prezent ci ikban mindezt

előadták, ahogyan kérdeztek, hozzászóltak, válaszoltak, abban valódi emberi értékeket tudtak megjeleníteni. Itt kell megjegyezni, egyáltalán nem mellékesen, hogy a rajzolástól leginkább tartó kolléga készítette a legszemléletesebb prezentációkat. Már az első alkalommal felszínre törő kreativitása nyomán megszületni látszott az úgynevezett police art műfaja. Ezek a rajzok ihlették meg a tanulmányunk zárórészében ismertetendő biztonsági model-
lünket is.

Az egyes prezentációkat a Café moderátorai összegezték. Ily módon a konzultáció eredménye minden résztvevő számára láthatóvá és áttekinthetővé vált, s nagy érdeklődés is kísérte az előadásokat, hiszen mindannyiunk munkája mögöttük volt. Az elmondottak kézzelfoghatóan, mintegy jegyzőkönyvként szolgálnak ahhoz, hogy az azokba foglalt problématerképeket az adott városrészt őrparancsnokai akár konkrét helyi közbiztonsági stratégiájuk kiindulópontjául használhassák. A flipchartokra rajzolt vázlatokat a rendőrök a Café végén magukkal is vitték.

A Café hangulata egyértelműen kellemes volt. Ezt részben a Café alapelveinek megfelelően kialakított harmonikus környezet okozta, de sokkal jelentősebb szerepe volt benne magának a módszernek, illetve a módszer által nagyon hamar beindított nyitott, őszinte, partneri kommunikációnak és együttműködésnek, amely a fantázia és a kreativitás felszabadultságával párosulva tette hatékonyá a problémafeltárást. A résztvevők köszönték a lehetőséget, menet közben és távozáskor önkéntelenül is kifejezték, hogy milyen hatékony és innovatív módszerrel dolgozhattak, amelyben nagyon jól érezték magukat. Sokuknak szerencsére ez a fajta együttműködés természetes volt, de akadtak köztük olyanok is, akiknek sikerült újdonságot és talán nem túlzás azt remélni, hogy példát is mutatni. Ezt a beszélgetések végén egyértelműen vissza is jelezték. Köszönjük, hogy kíváncsiak voltak, eljöttek, s hagyták magukat győzködni! Nélkülük ez a rendezvénysorozat – felkészült házigazdák, kellemes helyszínek, kitűnő módszer ide vagy oda – természetesen nem jöhetett volna létre. A vendégek azt is hangsúlyozták, mennyire örülnek annak, hogy mindezt a rendőrség kezdeményezte, és remélik, hogy a folytatás nem várat sokáig magára. A jelen lévő meghívott civilek láthatták, hogy a rendőrségnek ilyen arca is van, és milyen jó, hogy ezt végre ilyen egyértelműen látni lehet! Szintén örömteli, hogy nemcsak a meghívott vendégek, de a rendőrök is óráról órára egyre jobban érezték magukat a szerepben, testhezállónak tartották az egész helyzetet. A Cafék után az összes részt vevő szervezetre egy írásos köszönőlevelet és emlékeztetőt is kapott a szervezőktől, hogy ezzel is nyomatékosítsák a beszélgetések konklúzióit.

A Caf e közvetlen célja tehát interaktív, kreatív rendőr-civil párbeszéd Pécs négy városrészében az ott dolgozó rendőrök és a biztonságért felelős állami és civil szervezetek k pviselei között az adott területtel kapcsolatos közbiztonsági helyzet és a legs rg sebb problémák minél pontosabb és részletesebb, több n z pontu felt rkepez s nek szándékával.

A Caf e közvetett célja ennek az innovatív konzultációs módszertannak a megismertetése és minél szélesebb körben való elterjesztése. Ez lalt annak ösztönzése, hogy a Pécs biztonságosabbá, élhetőbbé t tel ert tenni akar k és az arra kötelezett szervezetek egym ra találjanak, és ne csak a közbiztonságot érintő problémákat, hanem a közöttük lévő összefüggéseket is pontosan felt rkepez zz k. Csak ha ez, illetve a problémák okainak feltárása is megtörténik, akkor lehetséges egyértelműen beazonosítani, kiknek a dolga a kérdés kezelésének megtervezése, a felelős döntéshozatal, illetve a problémamegoldás kivitelezése.

A Caf e közvetlen haszna, hogy az ily módon összegyűjtött információkra alapozva a helyi rendészeti szervezet célzottabban tudja megtervezni és megszervezni a szükséges beavatkozásokat, intézkedéseket. *A Caf e közvetett hasznak nt* pedig az remélhető, hogy az ily módon megszólítottak valódi partnerként, a saját szerepüket és felelősségüket is felismerve jobban, aktívabban bevonódnak a helyi problémák feltárásába, elemzésébe, s ezen keresztül idővel azok megoldásába is. A rendőrség nem kelti azt a látszatos, hogy minden közbiztonsági probléma megoldásának   az egyedüli letéteményese. Sokkal inkább törekszik arra, hogy a megoldás felé vezető első lépések egyikeként ezekkel az általa kezdeményezett és moderált problémafeltáró beszélgetésekkel, Caf ekkel – természetesen sajátos szakértelmére támaszkodva – segítse az adott településrész és ezen keresztül az egész város biztonságának javítását, egy élhetőbb, biztonságosabb Pécs megteremtését.

Ki kell emelni, hogy *a projekt fenntarthatósága* kizárólag akkor megoldható, ha a módszer megtanulása és kipróbálása nem marad meg egyszeri alkalomnak, hanem azt folyamatosan frissen tartják, s t tovább fejlesztik. Előnye, hogy rugalmasan alakítható az éppen aktuális környezethez, szereplőkhöz és a feldolgozandó témákhoz, problémákhoz. Ha a meghívottakat r szoktatjuk a beszélgetések efféle kellemes és főleg hatékony módszerére, akkor sokkal gördülékenyebbé válhat az együttműködés, ki sem alakulnak, vagy ha mégis, könnyebben tisztázhatók egyes f ltre rt sek, ellentmondások vagy ellentétek, s idővel akár m g a látszólagos ellen rdekelts gek, sztereotípiák, előitéletek, egym ra mutogat sok, felel ss g th rit sok is csökkenthetők lesznek. Mindezek hatására javul a párbeszéd, hatékonyabbá válik a

helyzetek észlelése, a problémák vállalása, a döntéshozatal és a problémamegoldás. Egy szóval fejleszhető a közösség elkötelezettsége a saját biztonsága, élete, sorsa iránt.

A Cafékön a következő javaslatok születtek:

Annak érdekében, hogy ez az egyedülálló kezdeményezés semmi mással ne legyen összehasonlítható, ajánlatos a projektet következetesen Police Café Pécs elnevezéssel emlegetni. Ily módon garantálható, hogy a pécsi modell megkerülhetetlen hivatkozási alap, viszonyítási pont legyen bárkinek, aki ezt a módszert a rendőrségen belül használni szeretné.

A Police Café módszer terjesztése alapvető érdeke lenne nemcsak a rendőrségnek, de a civil társadalomnak is. Kívánatos lenne tehát a módszert a rendőrség belső fórumain minél szélesebb körben közhírré, közkinccsé tenni. Azt is felajánlhatja Pécs rendőrsége, hogy szívesen bemutatja és megtanítja bárkinek, akit érdekel.

A Police Café Pécs sajtónyilvánossága a kezdeti nehézségek ellenére, ha lassan is, de beindult. Célszerű erre különösen nagy gondot fordítani, mert a kezdeményezés esetleges félreértése, félremagyarázása sokkal több kárt okozhat, mint amennyi hasznot általa remélni lehet. Ennek egyik eszközeként kívánjuk használni jelen, a pécsi biztonsági modellt bemutató, elemző, értékelő, tudományos igényű tanulmányunkat is. Ezúton köszönjük a *Belügyi Szemle* főszerkesztőjének a téma befogadását, és hogy személyesen is megvizsgálta a Café első állomását.

Eredmények és gyermekbetegségek

Azt sem szeretnénk elhallgatni, lévén hogy kísérleti projektről van szó, természetes, hogy a próbajárat idején a sikerek mellett sok gyermekbetegség is felszínre bukkant. Ezek áttekintésére 2014. június 6-án a Pécsi Rendőrkapitányságon egy két és fél óras közös értékelésen került sor. Az értékelés minden projekt nélkülözhetetlen eleme, hiszen a konkrét tapasztalatokon keresztül egyértelműen láthatóvá teszi az elért eredményeket, és segít rávilágítani az esetleges problémákra, a lényeges pontokra, amelyekben változtatni kell.

Fontos kiemelni, hogy az értékelésen a Café rendőr asztalgazdái mellett részt vett a megyei rendőrfőkapitány, a városi rendőrkapitány, a megyei bűnmegelőzési osztályvezető mint projektgazda, a Café rendőr moderátoraként közreműködő megyei hivatalvezető, a Café civil moderátora és a felkészítő

képzések trénera, valamint a Pécsi Rendőrkapitányság négy városrészének őrsparancsnokai. A felvetett kérdések a következők voltak:

A Café egyértelmű eredményei közé tartozik, hogy

- a módszer innovatív mivolta érdeklődést váltott ki a meghívottakból, és ezáltal konkrét kérdések megvitatására, hatékony problémafeltárára adott lehetőséget;
- a rendezvény a rendőrség szerepének tisztázásában nagy segítséget jelentett a civileknek. Fokozottan és hitelesebben tudta megmutatni a rendőrségnek a helyi közbiztonság megteremtésében, megőrzésében játszott szerepét, elkötelezettségét;
- a rendőrség sok olyan információ birtokába juthatott, amelyekre máskép nem tehetne szert;
- a kötetlen, ám mégis moderált beszélgetések során a résztvevők között személyes ismeretségek, kapcsolatok alakultak ki és erősödtek meg, ami segít helyreállítani és növelni a rendőrség és a civilek közötti bizalmat;
- az asztalgazdai szerep lehetővé tette a rendőrök személyes kommunikációs készségeinek fejlődését, ezeket a hétköznapi munkájukban is felhasználják. A képzésbe fektetett energia tehát hosszú távon is hasznosul.

A rendőri vezetés számára is hasznos lehetőségek kerültek felszínre, és konkrét ajánlások is születtek, úgymint

- alkalom volt köszönetet mondani a részt vevő rendőrök aktivitásáért, hozzáállásáért, szakszerűségéért, ami a kollégák hosszabb távú motiválásának kiváló eszköze;
- nemcsak hangsúlyozható, de demonstrálható volt az őszinte helyzetfeltárás és -értékelés fontossága;
- a módszer innovatív jellegének hangsúlyozása növelte a megyei rendőr-főkapitányság és a városi rendőrkapitányság presztízsét mind a szakmán belül, mind a civilek körében;
- a módszer hírértékének fokozása, a helyi és az országos média érdeklődésének felkeltése és korrekt tájékoztatása továbbra is kiemelt feladat.

Itt kell megjegyezni, hogy a projekt nem jöhetett volna létre, ha a megyei rendőr-főkapitányság és a városi rendőrkapitányság vezetői nem állnak teljes mellszélességgel a kezdeményezés mögött. A projekt kezdetétől a zárásáig nemcsak formálisan, de informálisan is támogatták, segítették a rendőröket. Zöld jelzést adtak a pályázatnak, megszervezték számukra a képzést, amelyen maguk is részt vettek, minden fontos kérdésben (például a helyszínek és

a meghívottak gondos kiválasztása, a megvitatandó konkrét problémák megnevezése) kikérték a véleményüket, valamennyi rendezvény helyszínén, amennyit csak tudtak – volt, hogy elejétől a végéig –, aktívan jelen voltak, és végül, az ötödik napon egy közös értékelésre összehívták a projekt összes résztvevőjét, megköszönve mindenki egész hetes áldozatos és színvonalas munkáját. Mert ők már tudják: csakis így teljes a kép. Ez bizonyítja, hogy mindannyian magukénak érzik az ügyet, és nem csak egy teljesítendő feladatnak tekintik a feladat-végrehajtást. A Café moderátoraiként pedig ezúton is köszönjük az irántunk mutatott feltétlen bizalmukat, ahogyan ránk bízták magukat, s hittek abban, hogy ez a kísérlet sikerre ítéltett.

Kívánjuk, hogy a Café-sorozatnak ez a projekt összes közreműködője részvételével zajló kötetlen értékelése-elemzése legyen példa minden projektgazdának! A projektek elejétől a végéig folyamatos vezetői támogatást, törődést élvező végrehajtó kollégák ugyanis sokkal inkább képesek megőrizni motiváltságukat, hiszen látják, hogy visszajelzéseiket, tapasztalataikat és véleményüket meghallgatják és fel is használják, további javaslataikat és ötleteiket az esetleges folytatásra vonatkozóan összegyűjtik és alkalmazzák.

Pontokba szedve közreadjuk a *gyermekbetegségeket is, hogy tanulni lehessen belőlük*. A Café szervezésével kapcsolatos első gyakorlati tapasztalatok ugyanis sok olyan részletet is láthatóvá tettek, amelyekre a jövőben sokkal jobban oda kell figyelni. Ilyenek voltak a következők:

- Indokolt a meghívottak körének körültekintőbb kiválasztása (ne maradjon ki senki, mint például ezúttal a Szomszédok Egymásért Mozgalom vagy a roma önkormányzat).
- A meghívás céljának még egyértelműbbé tétele már a meghívóban szükséges.
- A meghívottak részvételének „bebiztosítása” még inkább kívánatos. Ezt részben a személyes kapcsolatfelvétel, részben pedig a módszer fokozatos elterjedése segítheti elő.
- Szükséges, hogy több idő teljen el a felkészítő képzés és a kivitelezés között, mert az ezúttal rendelkezésre álló három hét alatt sietve kellett szervezni. A rendezvények professzionális előkészítésére több hetet kell fordítani.
- A Café időpontjának megválasztása nagyobb körültekintést igényel. Konkrétan: ne legyen ilyen sűrűn egymás utáni napokon; ne legyen hónap elején; érdemes a hét középső napján, délelőtt tartani stb.
- A Café időtartamának egy órával való növelése ajánlott, azaz három helyett négy órára érdemes tervezni, különben kifutunk az időből. A tapasztalatok

szerint az egyes asztaloknál az egyes problémák megvitatására harminchárom perc szükséges.

- A témafelvetések alaposabb előkészítést igényelnek. Még inkább az adott területre szabott problémákat kell közreadni; ne legyenek átfedések az egyes témák között. Szintén a tapasztalat mutatta meg, hogy az egy Caféban feldolgozandó problémák optimális száma három.
- Az asztaltársaságok tudatosabb összeállítására kell törekedni. Ezt a meghívottak célirányosabb kiválasztásával lehet elérni.
- A rendőrségen belüli információáramlás további javítására is oda kell figyelni, a dokumentumok, háttéranyagok megosztása például egy közös elektronikus felületen sokat segítené ebben.
- A Cafék után érdemes emlékeztetőt és köszönőlevelet küldeni a résztvevőknek, illetve gesztus értékkel azoknak is, akik nem jöttek el.
- Kihagyhatatlan elem a projekt informális, őszinte értékelése.
- Ami Pécsen nehezen működött: a sajtó érdeklődésének felkeltése. Mind az országos, mind a helyi, mind a közéleti, mind a szakmai média ingerküszöbét alig-alig lépte át ez a békés eseménysorozat. Az egyik helyi internetes portál sajnálatosan csak a rendőrség rövidke napi sajtóközleményeit vette át, illetve a helyi televízió mellett mindössze egyetlen közszolgálati csatorna adott hírt az eseménysorozatról. A projekt arcát, a pécsi bűnmegelőzés szakemberét is csak az utolsó napon találta meg interjúalanyként egy stúdióbeszélgetésben a másik helyi televízió, s a Cafék rendezése utáni héten jelent meg néhány soros hír a rendőrség *Zsaru* magazinjában a pécsi kezdeményezésről.

A Café-helyszínek infrastruktúráját érintően is születtek javaslatok:

- Nagyon jó ötlet volt a Café megrendezésére szolgáló térben a rendőrségi tájékoztató paravánok installálása. Ezáltal bármely helyszínen anélkül varázsolható otthonossá („rendőrössé”), hogy rendőrségi objektumban kellene megrendezni a Cafét.
- Az ásványvíz és a pogácsa mellett a kávé is fontos eleme lenne a Cafénak, ami esetünkben elmaradt, ám mindenkinek azt tanácsoljuk, hogy ezen nem érdemes spórolni.
- A helyszínválasztás szempontjainak további finomítása is szükséges. A választott tér legyen visszafogottan elegáns, ne túl hivalkodó, ne túl forgalmas és zsúfolt, kellően tágas, de ne túl nagy, legyen világos, tiszta, rendezett, jól megközelíthető. A pécsi helyszínek közül ez leginkább az Apáczai Nevelési Központban, illetve a Zsolnay kulturális negyedben valósult meg.

- A vendégfogadás gyakorlására is érdemes gondot fordítani (érkezés, vendégek fogadása, bemutatkozás; távozás, elköszönés). A rendezvény vége ne legyen elvágólagos, ne vonuljunk le azonnal a molinókkal, ne kezdjünk pakolni, amíg ott vannak a vendégek. Ha jól érezték magukat és az idejük is engedi, akkor még szívesen maradnak kötetlen, informális beszélgetésre a rendőrökkel. A rendezvény lebonyolítására érdemes egy egész munkanapot szánni.

Perspektívák és ajánlások

A Café módszertanának számos további felhasználási lehetősége kínálkozik a rendőrség szervezetén belüli munkában. A módszer a kollégák ötleteinek, javaslatainak feltárására is kiváló eszköz lehet, segíti az együttműködést, a közös gondolkodást, a pontos helyzetfeltárást. Nem utolsósorban segíthet az egyes hierarchiaszintek közötti távolságok csökkentésében.

Felmerülhet a módszer megtanítása, továbbadása más rendőr kollégáknak (nemcsak Pécsen, hanem megyei vagy országos szinten, például Police Café-bemutatók tartásával).

A Police Cafék közvetlen haszna, hogy a civilekkel együtt feltérképezett problémákra alapozva az adott városrészek rendőrösei mihamarabb akár konkrét stratégiákat és azokból cselekvési terveket készíthetnek a problémamegoldás érdekében. Ha pedig az derült ki, hogy nem rendőrségi hatáskörbe tartozik az adott ügy vagy probléma, akkor egy-egy megkereséssel, kapcsolattalvétellel megszólíthatják az érintetteket.

A Café módszerének terjesztése a civilek körében is cél lehet. A személyes találkozások nyomán előálló ismeretségek serkentő hatásán túl magának a módszernek is van egyfajta ösztönző ereje, amely, reméljük, nem áll meg a kipróbálás szintjén, hanem sokaknak megtetszik, s egyre gyakrabban fogják használni. Akár úgy, hogy mindenféle Cafékat rendeznek (hogymintjárt ötleteket is adjunk: Kultúra Café Pécs; Pedagógus Café Pécs stb.), ahol a rendőr már „csak” egy lesz a meghívott partnerek között, vagyis visszamegy vendégségbe más, a várost érintő közérdekű probléma feltárása, megoldása céljából rendezett Caféba.

A pécsi lokálpatrióták számára ígéretes perspektívát nyithat, hogy ha a Police Café Pécsnek jó híre megy, akkor országszerte, további megyékben, nagy- és kisvárosban sok-sok rendőr és civil szeretné majd megtanulni a módszert. Ez a pécsi (köz)biztonsággal kapcsolatos alaptalan híresztelések eloszlatásában kifejezetten kívánatos lépés volna.

A biztonságos, élhető közösség védernyője

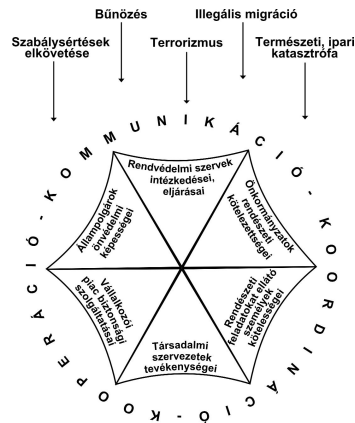
A Police Cafè Pécs tapasztalatai alapján a következőkben vázolunk egy biztonsági modellt. A modellben rejlő ötletek adaptálásával, az adott lokalitás számára felvetődő konkrét problémák feltérképezésével és elemzésével bizonyosan előrébb jutnának a közösségek saját maguk biztonságosabbá, élhetőbbé tétele terén.

A biztonságos, élhető közösség védernyője: a rendvédelmi szervek intézkedéseinek, eljárásainak; az önkormányzatok rendészeti kötelezettségeinek; a rendészeti feladatokat ellátó személyek⁵ kötelességeinek; a társadalmi szervezetek tevékenységeinek; a vállalkozói piac biztonsági szolgáltatásainak és az állampolgárok önvédelmi képességeinek a komplex összességéből áll.

Alapja – a rendvédelmi szervek, az önkormányzatok, a társadalmi szervezetek és az állampolgárok közötti folyamatos, progresszív párbeszéd, amely a konstruktív kooperációra, a rendszeres koordinációra, valamint az intenzív és hiteles kommunikációra épül.

Ha az egész Cafét – ezzel is a nyitottságot hangsúlyozandó – egy nagy teraszon képzeljük el, akkor az asztaloknál ülő emberek fölött kinyíló napernyő szimbolizálhatja a biztonságot, amelynek nélkülözhetetlen tartópillérei a bizalom és a részvétel. Eről neveztük el modellünket (*ábra*).

Végezetül kívánjuk minden, a gondjaival valóban foglalkozni szándékozó és a saját biztonságáért felelősséget érző és tenni akaró közösségnek, hogy vágjanak bele bátran, próbálják ki ök is az általunk bemutatott módszert. Szabják saját képtükre, rendezzék be kedvük szerint a Police Cafét, és számoljanak be az eredményekről!

⁵ Az egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek tevékenységéről, valamint egyes törvényeknek az iskolakertüls elleni fellépést biztosító módosításáról szóló 2012. évi CXX. törvény 1. § (2) bekezdése alapján rendészeti feladatokat ellátó személy: a természetvédelmi őr, az erdővédelmi szolgálat tagja, a hegyőr, a hivatásos vadász, a rendészeti feladatokat ellátó erdészeti szakszemélyzet, a rendészeti feladatokat ellátó jogosult erdészeti szakszemélyzet, a halászati őr, a közterület-felügyelő, az önkormányzati természetvédelmi őr, a mezőőr.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

HARGITAI LASZLO

Szung Ce, a kínai szuperdetektív

A Szung-dinasztia idején, közel nyolcszáz évvel ezelőtt egy *Szung Ce'* (1186–1249) nevű kínai tudós kidolgozott egy módszert, amelynek segítségével több eszköz közül el lehetett dönteni, hogy melyikkel öltek. Talán Szung Cenek köszönhetjük a „*helyszínelést*”, pontosabban a helyszíni szemle, illetve halottszemle alapjait?

Úgy gondolom, hogy Szung Cet méltán nevezhetjük a modern „*helyszínelés*” egyik atyjának, mert monografikus művében (*Hszi jüan csi lu*; A bűnök elsőprérének összegyűjtött jegyzetei) olyan lényeges információkat írt le, amelyek természettudományi alapjai a jelenlegi ismereteink szerint is megállják a helyüket. Ebben a munkában Szung összegyűjtötte és beleszötte korábbi megoldott ügyeit, azért hogy bírótársai segítségére legyen.

Gordon Tunstall kutatásai szerint a mű keletkezése az antik Kínában 1247-re tehető.

Szung Ce 1186-ban született a Fucsien tartománybeli Csienjangban, egy feddhetetlen, konfuciusi elveket valló bürokrata családban. Édesapja nagy tiszteletben álló bíró volt. Szungot ifjúkorában a legnagyobb neokonfuciusi filozófusok elődei tanították. Később felvették a Császári Egyetemre, amelyet kitüntetéssel végzett el. 1217-ben egy vidéki közösségben Csöcsiangba neveztek ki járásfőnökké, de apja halála miatt lemondott a pozícióról. 1239-ben bíró és halottnyomozó (halálkutató) lett, munkája során halottkéntként összesen több mint kétszáz emberölési esetet, öngyilkosságot és véletlen halálesetet (balesetet) nyomozott. Ebben a hivatalos minőségében alkotta meg és tette közzé a *Hszi jüan csi lu* című könyvét. Hatvanhárom évesen halt meg becsületben, mint a legmagasabb bírói tisztség viselője.

¹ Nem azonos Szun-cevel (kb. i. e. 544 – i. e. 496), a máig meghatározó *A háború művészete* című kínai hadtudományos munka szerzőjével.

A bűnök elsőprésének összegyűjtött jegyzetei

Szung előtt több könyv² is készült a helyszínelői munkáról, de ő volt a világon az első, aki egyrészt rendszerbe foglalta, másrészt összefoglalta az addigi ismereteket. Ez volt az első írásos útmutatás a helyszínelőknek arról, hogy mit keressenek egy élet vagy testi épség elleni bűneset tethelyén. Ilyen szempontból őt nevezhetjük a modern törvényszéki orvostan egyik atyjának. A könyvében lejegyezte, hogy a gyilkossági ügyekben hogyan kombinálta a törvényszéki orvostant a holttestek vizsgálatánál szerzett tapasztalataival³. A könyvnek különféle változatai léteznek. A legkorábbi változatot a Jüan-dinasztia (1271–1368) idejében publikálták, eredetileg ötvenhárom fejezetet tartalmazott, lejegyezte többek között a Song-dinasztia alatt kiadott, a testek és a sérülések vizsgálatáról szóló császári rendeleteket is.

Szung Ce a könyvében⁴ így írt: „*Előfordulhat valamennyi pontatlanság egy orvosi halottszemle jelentésben, de az igazságtalanság életünk végéig emlékeztetni fog az elhunytira. Egy igazságtalan halálos ítélet egy vagy több további életet is követelhet, viszálykodást, bosszút eredményezhet, elnyújtva ezzel a tragédiát. Az ítéletben el kell kerülni a törvényszéki bírói tévedést, az ügyészeknek haladéktalanul és személyesen kell megvizsgálnia az ügyet.*”⁵

Utalt továbbá az ügynevezett „szöggyilkosságok” felderítésnek módszerére is: „*A fej hátsó részét, a fejtetőt, és a haját nagy gondossággal meg kell vizsgálni, nehogy a tű (tüske) benyomódva maradjon a bőrben. Ilyen esetekben nem lesz vérzés és a sérülés rejtve maradhat.*”⁶

Summers⁷ forrásai szerint a ránk maradt mű öt fejezetre tagolódott. Az első fejezet azokat a szabályokat tartalmazta, amelyek tisztviselőkre vonatkoznak, a vizsgálattal kapcsolatosak és segítik az elöljárót, hogy elkerülhesse a jogi és az erkölcsi csapdákat. A második fejezet a vizsgálati technikákról szólt, például, hogy miként tegyük láthatóvá a hajszálvékony sérüléseket a test felmelegítésével vagy olajos papírelyőn keresztül megszárt fény alatt. A harmadik fejezet a csontok vizsgálatát írta le, valamint a halálos sérülések-

2 Például Lü Shih Chhun Chhiu: Master Lu's Spring and Autumn Annals: A compendium of natural philosophy. i. e. 239.

3 Herbert Allen Giles: Instructions to coroners. John Bale, Sons & Danielsson, Ltd., London, 1924

4 Sung Tz'u: The Washing Away of Wrongs, Forensic Medicine in Thirteenth-Century China. University of Michigan Press, 1981. Translated by Brian E. McKnight.

5 Herbert Allen Giles: i. m. 61. o.

6 William C. Summers: The Chinese Nail Murders: Forensic Medicine in Imperial China. Yale Journal of Biology and Medicine, vol. 72, no. 6, 1999, p. 8.

7 Uo. 414–416. o.

ben szerepet játszó létfontosságú pontokat részletezte. A negyedik és az ötödik fejezetek bizonyos szempontból a legérdekesebbek voltak, mert a jellegzetes eseteket írták le. Tartalmaztak leírásokat a halálos mérgek tüneteiről, elítéltek haláláról, tigrisharapás általi, nemi kicsapongás miatt halálesetről, akupunktúras kezelés, illetve az *égő feketeüröm-terápia*⁸ miatt bekövetkezett halálesetekről. Utóbbi esetkört érdemes megjegyezni, mert azon kevesek közé tartozik, amiben Szung azt tanácsolta a bírónak, hogy *orvost* hívjon konzultációra (a helyszínen).

Az indíciukok

Az előbbieken túl a könyv foglalkozik a rendkívüli halálesetek gyanúokaival is. Például a fojtogatások eseteinek tárgyalásakor meghatározást ad arra, hogyan lehet a törött nyakporcok alapján megkülönböztetni az emberölést, az öngyilkosságot és a balesetet. Tárgyalta továbbá a fulladásos halálesetek vizsgálatát, a tüdőben lévő folyadékából következtetett arra, hogy az áldozat a halála előtt vagy utána került a vízbe.

Mindamellettt fontosnak tartom megjegyezni, hogy széles körű anatómiai ismeretei ellenére Szung nem volt orvos.

A bűnök elsöprése... egyebek között a középkori kínai bűnügyi helyszínelői munkát is bemutatja, feljegyzi a törvénytörési rovatban korabeli bűnügyi alkalmazását. Ezzel Szung elsőként vonta be a tudományt a bűnügyi nyomozásba.

Gyilkosság egy rizsmező mellett

Szung Ce könyvének egyik érdekes esetleírását követve mutatom be, nyolcszáz évvel ezelőtt hogyan oldotta meg egy rejtélyes gyilkosság ügyét.

Időszámításunk szerint 1230 körül egy kis kínai falu lakói döbbenet fejezték fel, hogy egy falu közeli rizsmező mellett brutális gyilkosság történt. A holttesten számos, mély hasított seb volt, de nem voltak szemtanúk, és ak-

⁸ <http://en.wikipedia.org/wiki/Moxibustion> A fekete üröm (latin neve: *Artemisia vulgaris* L.) illóolajában tujon található, ami nagy mennyiségben vagy hosszas fogyasztás esetén mérgező. Mivel a növény igen kevés illóolajat tartalmaz, általában biztonságosnak tekintik. Ennek ellenére terhesség alatt nem javasolt nagyobb mennyiségű fekete ürömet fogyasztani. A növényt a történelem folyamán sokszor használták konyhában, gyógyászatban és füstölöként.

koriban még a mai értelemben vett rendőrség sem funkcionált, amelyet kihívhattak volna. A legtöbb csekély súlyú jogi ügyet a falu vezetői bírálták el, akik ezért nem kaptak javadalmazást. Gyakran sok pénzbe került egy ügy lefolytatása, ezért a vezetők nem voltak túl népszerűek a többség körében. A falu ebben az ügyben a fővárostól kért segítséget.

Szung Ce társadalmi osztályának tagjai voltak azok a tudósok, akik úgy érték el státusukat, hogy sikeresen átmentek az előírt vizsgákon. Az ő felelősségük volt, hogy átlássák a kissé kaotikus rendszert és egyben közvetítői szerepet töltsenek be a falu vezetői és a császári udvar között.

Szung Cet tehát elküldték a faluba nyomozni. A Szung Cehez hasonló emberek körbeutazták az országot a különösen nehéz ügyeket vizsgálva, vagy technikai okokból, vagy mert *érdek* fűződött hozzá. A tudós saját leírásai alapján egyfajta „szuperdetektív” módjára dolgozott, akit a különösen nehéz ügyekhez hívtak.

Szung Ce első feladata a gyilkos fegyver típusának beazonosítása volt. A gyakorlatból tudta, hogy különböző pengék különböző sebeket ejtenek. A tettet vizsgálva Szung Ce durva, jellegzetes sebeket talált. Egy olyan halottkém, mint Szung Ce, a XIII. században már meg tudta mondani a sérülésből, hogy mi és hogyan okozta a sebet. Bizonyos sérülések rendszerint szemtől szemben történő támadáskor keletkeztek. Felismerte, hogy ha a támadó fegyvert jobb kézben használták, akkor a sérülések az áldozat bal felén voltak, ha a támadó balkezes volt, a sérülések az áldozat jobb felén helyezkedtek el. A sérülésekből megállapította, hogy jelen ügyben a támadóeszköz egy sarló volt. Az azonban nagy gond volt, hogy a középkori Kínában a rizsföldhöz közeli kis faluban rengeteg sarló volt...

A bűncselekmények elkövetőit az idők kezdete óta csaknem minden esetben olyan belső téveszme *is* bátorítja, hogy ők lesznek a kivételek, akik nem lepleződnek le, és akiknek sikerül elkerülniük a jogi felelősségre vonást. Természetesen a bűnözők ezt nemcsak gondolják, hanem tesznek is azért, hogy reményeik beteljesüljenek. Ha tehát semmi másban, csak a büntett elkövetése előtti, közbeni és/vagy utáni magatartásukban óvatosság, már akkor is nagy nehézségek elé állítják azokat, akiknek az elkövetett cselekményt nemcsak felderíteniük, hanem bizonyítaniuk is kell.

Bizonyítékok és tanúk híján tehát az elkövető azt hihette, hogy nincs miért félnie a látogató tudóstól. Minden valamirevaló gyilkos tudja, hogy ha véres a „fegyver”, akkor feltűnés nélkül meg kell szabadulnia a terhelő bizonyítéktól. Tehát mit csinálhatott? Például fogott egy rongyot, és letörölte a pengét.

A nyomozó először kikérdezte a tanúkat – parasztok tucatjait –, de nem akadt a gyilkos személyéhez köthető bizonyítékra. A sarló eléggé elterjedt volt a régi kínai vidéken, minden családnál akadt belőle. Szung ezért összehívott minden falubélit, akiknek el kellett hozniuk a sarlójukat. Több mint kétszáz megtisztított, megélezett sarlót vittek elé. De vajon honnan tudhatta Szung Ce, hogy melyik a gyilkos fegyver egy olyan korban, amikor még nem volt vérképelemzés, PCR-vizsgálat (*Polymerase Chain Reaction*), vagy DNS-analízis?

Ma már tudjuk, hogy valójában nagyon nehéz teljesen megtisztítani egy tárgyat. Amikor valaki azt hiszi, hogy egy ronggyal megtisztította a „*gyilkos fegyvert*”, még mindig lesz rajta szennyeződés. Napjainkban az igazságügyi szakértők különféle mikroszkópos¹⁰ vizsgálattal keresik a szabad szemmel már nem látható anyagmaradványokat, de a XIII. századi Kínában a nyomozónak nyilván még nem volt ilyen technikai felszerelése, ehelyett több ezer „*apró nyomozót*” használt – mégpedig a döglegyeket.

Szung Ce a falu főterén kitette a napsütötte földre összes sarlót, és várt...

A módszere működött: az egyik sarló sokkal több döglegyet vonzott, mint a többi. A sarló tulajdonosa egyre idegesebb lett. Szung ekkor odafordult a gyanúsítotthoz, és megvádolta a gyilkossággal. A paraszt kezdetben tiltakozott, de a nyomozó-halottkém rámutatott a legyekre, amelyek már kizárólag a gyanúsított sarlóján voltak. A látványos bemutató hatására a kéziratok szerint a gyanúsított lelkileg összetört, beismerte a gyilkosságot és kegyelemért könyörgött.

A XIII. században az előbbi bizonyítékok alapján tehát arra következett, hogy gyilkosság történt, a rendhagyó bizonyítási eljárásával pedig egyszerre derült fény a gyilkos fegyverre és „*a titkok egyedüli tudójára*”, a magányos elkövetőre.

Habár a bizonyítékok beszerzése a mai ízlésünk szerint némi kívánnivalót hagy maga után, de el kell ismernünk, hogy a módszere hatékony volt. A gyilkosság áldozata a síron túlról „üzent”. Szung Cenek igaza volt, a mikroszkópos felvételek pedig még ma is igazolhatják az apró „*nyomozók*” titkát. Ha ugyanis vér vagy szövetek nyoma van egy késen vagy sarlón, az természetesen jobban odavonzza a legyeket, mint a többi. A mikroszkopikus méretű vér- és szövetdarabok megbújhatnak a fém egyenetlenségeiben. Ránézésre nem lehet megmondani, hogy melyik sarló volt a gyilkos fegyver, de ha egy döglégy

⁹ A rothadt, vagy csekély mennyiségű biológiai minta vizsgálati módszere.

¹⁰ A mikroszkóp több mint négyszáz éves múltja tekint vissza. Az elsőt Hollandiában készítették nagyjából 1590 és 1608 között. Mind a dátum, mind a feltaláló(k) kiléte bizonytalan. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Mikroszk%C3%B3p>

szemével nézzük, akkor a világ egészen máshogy fest. A sarlópenge szabad szemmel nem látható felületi egyenetlenségeiben vér- és szövetdarabok maradnak. A döglegyeknek pedig kitűnő a szaglásuk. Az apró molekulák leszakadnak és szétterjednek a levegőben. Ezek aktivizálják a döglégy receptorait, mintha csak látnák a szagot. Ez a képességük a törzspejlődésük kétszázötvenmillió éve folyamán kialakult biológiai adottságaikon alapul: „*Az élőlényeknek fel kell tudni keresni a táplálékforrásukat, hogy életfolyamataikat fent tudják tartani, szaporodni tudjanak. Ezt hatékony érzékelési és viselkedési mechanizmusok segítségével érik el, melyekkel reagálni tudnak a külső és belső ingerekre. A rovarok kémiai jelek alapján tájékozódnak környezetükben. Képesek feldolgozni gyorsan az információkat, a szagok forrását, olyanokét, mint pl.: a bomlás. Az érzékelés lehet vizuális, hallási, szaglási, ízlelési és fizikai, mely olyan magatartási folyamatot vált ki a rovarnál, hogy az képes feldolgozni a táplálék forrását. A rovarvilágban a legfontosabb a szaglás által vezérelt tájékozódás. A legtöbb rovar magasán fejlett olfaktorikus rendszerrel rendelkezik, mellyel az illékony kémiai anyagokat is képesek érzékelni. A rovarok elsődleges kémiai jeleket érzékelő szervei az antennák. A legtöbb faj rendelkezik ezzel a kemoszenzoros függeléssel. Az antennákat ún. sensillák borítják, melyekben a szaglőreceptorok vannak. A vegyi anyagok ezen képletek pórusain keresztül lépnek be, melyeket a sensillaris nyirok szállít a szaglő neuronokhoz. A szenzoros neuronok közvetlen kapcsolatban vannak a központi idegrendszerrel, így a rovar gyorsan tud reagálni a jelek forrására.*”¹¹

A rovarok tanulmányozása fontos része a modern helyszínelésnek, törvényszéki rovartanak is nevezik. Tudomásom szerint az előbbi ügy az első feljegyzett eset, amelyben felhasználták a törvényszéki rovartant az ügy megoldásához.

Magyarországon a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézetben¹² jelenleg két biológus szakértőt jegyeznek: *Pálinkásné Varga Katalint* és *Bozó Csabát*¹³. Utóbbi egyik szakterülete az igazságügyi rovartan. Bozó Csaba nagyjából tizenegy éve foglalkozik azzal a módszerrel, amelynek lényege, hogy a halál időpontjának beálltát a holttesten megjelenő rovarok (nyüvek) vizsgálata révén állapítják meg.

¹¹ Tatar László: Forenzikus entomológia (jegyzet). 7. o.

<http://www.scribd.com/doc/54611710/igazsagugyi-torvenyszeki-rovartan>

¹² <http://www.bszi.hu/page.php?408>

¹³ Bozó Csaba rendőr alezredes, a központi technikai osztály vezetője, igazságügyi biológus a kriminálisztikában szakértő, a dr. Kertész Imre emlékérem kitüntetettje. <http://www.bszi.hu/page.php?560>
Publikáció: http://www.bszi.hu/e107_files/downloads/bozo_pub.pdf

A sarlós ügyből a kriminalisztikai alapkérdések megválaszolásával levonható következtetések

Ebben a részben az 1230 körül egy sarlóval egy kínai rizsmezőn elkövetett emberölés nyomozásának alapkérdéseit elemzem. A kriminalisztikai kérdésekre kapott válaszban szereplő adatok a logikai láncolat egy-egy nélkülözhetetlen elemét adják – szinergikusak¹⁴ –, így a megválaszolásukkal beszerzett adatokat, bizonyítékokat nem csupán egyenként, hanem összességükben kell értékelni.

A mi történt? kérdés vizsgálata: A holttesten lévő sérülések elhelyezkedését, mélységét, profilját vizsgálva Szung megállapította, hogy önkezüleg nem lehetett létrehozni ezeket a halálos sérüléseket, továbbá baleset, illetve állat támadása is kizárható, azaz mai fogalommal élve bűncselekmény gyanúja merült fel. Ez az első és egyik, ha nem a legfontosabb fogalmi kérdés. Itt kell választ kapnunk arra, hogy az adott cselekmény vagy esemény (bűntető-) jogilag releváns tényre vonatkozik-e, milyen jogi keretek között kell eljárni, mely jogág anyagi és eljárásjogi rendelkezéseit kell figyelembe venni.

A hol? kérdés vizsgálata: Egy falu mellett, közel egy rizsmezőhöz találták meg az áldozatot, a körülötte lévő vér mennyisége alapján nem merült fel, hogy az elkövetés máshol történt volna. Az áldozat megtalálásának a helye, vonzólási nyomok vagy azok hiánya: a helyszínen való mozgás, az érkezéstávolság útvonala és lehetősége fontos információkkal szolgálhatnak, kijelölhetik az adatgyűjtés lehetséges irányait is. Jogi szempontból a kérdés vizsgálata a hatáskör/illetékesség, esetleg a jogi norma hatálya szempontjából is releváns.

A mikor? kérdés vizsgálata: Az eset az aratási időszakban történt, a rizs aratását legtöbbször sarlóval végzik. Ebből az is következhet, hogy aratási időszakban a rizsmező környezetében nem feltűnő, ha valakinél sarló van. Az időnek többirányú jelentősége van, fontos az elévülés szempontjából (jogi vonzat), miközben az elkövetés időintervallumának pontos meghatározása nélkülözhetetlen az alibik ellenőrzésénél.

A hogyan? kérdés vizsgálata: A történetből megtudtuk, hogy a holttesten számos, „mély hasított seb volt”, valamint csonkolások. Meg kellett tehát ál-

¹⁴ Szinergia (görög) – Együttműködés, együtthatás: amikor több elem vagy tényező együttműködéséből nagyobb teljesítmény, jobb eredmény jön létre, mintha az elemeket vagy tényezőket egyszerűen összeadnánk. Tudományos és Könyvelvi Szavak Magyar Értelmező Szótára.
<http://meszotar.hu/keres/szinergia>

lapítania, hogy a sérüléseket okozhatta-e állat, vadállat vagy esetleg valamilyen eszköz. Akkoriban nyilvánvaló volt, hogy a feltalált jellegzetes sérüléseket csak valamilyen eszközzel (esetünkben mezőgazdasági szerszámmal) hozhatták létre. Itt tehát mozzanatról mozzanatra rekonstruálni kell, hogy mi-
ben nyilvánult meg a konkrét emberi tevékenység. Az elkövetési mód egy-
szersmind a tettes névjegye, következtetni lehet belőle a cselekmény okára,
illetve az okozati összefüggésekre, a személy fizikai és tudati állapotára,
szándékára, felkészültségére, gyakorlottságára, szokásaira, testi felépítésére
stb. A kérdés nem önmagában létezik, hanem használójának személyéhez
kapcsolódik. Információtartalma van az eszköz alkalmazási módjának, meg-
választásának, fajtájának, eredetének is.

A ki? kérdés vizsgálata: Olyan személy lehetett a tettes, akinek megfelelő a
testi ereje, van a sérülés okozására alkalmas eszköze, illetve indítéka. Ennyi
adattal az elkövetők körét túlságosan leszűkíteni nem lehetett, figyelembe véve,
hogy a rizsmező közeli faluban a népesség jelentős hányada rizstermesztéssel
foglalkozik. Ez a fajta tevékenység pedig nagy fizikai állóképességet igényel.

A kivel? kérdés vizsgálata: Erre a kérdésre nem mindig kapunk választ,
mint ahogy jelen ügyben sem. Arra vonatkozóan nincsenek ismereteink, hogy
az elkövetőnek volt-e társa. Ennek a kérdésnek a megválaszolásánál fel kell
tennünk magunknak a kérdést, hogy

- kik voltak az esemény résztvevői, mindegyikről tudunk-e;
- személy szerint melyikük mit tett az ügyben, milyen magatartást tanúsított,
milyen releváns cselekményt hajtott végre;
- milyen kapcsolatban állhatnak egymással;
- közülük kit milyen jogi felelősség terhel, melyikük milyen alanya (lehet) az
eljárásnak.

A mivel? kérdés vizsgálata: Az ügyben az eszközön keresztül sikerült eljutni
a tettesig. Azt már tudjuk, hogy sarló volt a támadóeszköz, ez behatárolta az
elkövetői kört: a közeli faluban élő parasztokat. Az ügyben az jelentette a
nagy áttörést, hogy természettudományos módszerrel (döglegyek) sikerült
egyértelműen beazonosítani a vértől megtisztított sarlót. Önmagában a sérü-
lések méreteiből, nyomaiból az azonosítás nem lehetett sikeres. A sarló az
adott kínai kultúrában kizárólag a mezőgazdaságban volt használatos.

A miért?¹⁵ kérdés vizsgálata: Erre a kérdésre nem kapunk minden esetben
választ, mint ahogy jelen ügyben sem. A kérdés feltevésével a cselekvés okai-

¹⁵ A kriminalisztika szépsége abban áll, hogy a legnehezebben megválaszolandó miértekre is keresi a vá-
laszt.

ra, motivációjára, az elkövető szándékára, a cselekvés és az eredmény közötti, illetve az okozati összefüggésekre keressük a választ. A *miért?* tisztázása emberölési ügyben gyakran alapvető a számításba vehető elkövetők körének meghatározásához (például szexuális indíték, féltékenység, szerelemfűtés, bosszú, anyagi haszonszerzés stb.).

A kinek a sérelmére? kérdés vizsgálata: A kérdés elemzésekor a sértett személyiségének, életvitelének vizsgálatával foglalkozunk, különösen:

- az életrajza a gyerekkorától a tett elkövetéséig;
- rokonai, hozzátartozói, barátaival való kapcsolatainak az elemzése;
- napi tevékenysége, különösen a cselekmény napja (út-idő grafikon);
- esetleges szokatlan viselkedése, napirendjétől való eltérése mivel hozható kapcsolatba;
- költsékesi szokásai, szabadidős tevékenysége, személyiségjegyeiből adódó vonások... stb.

Tehát az életvitel vizsgálatával közelebb juthatunk egy feltételezett elkövetőhöz vagy egy elkövetői körhöz. Annyit tudunk, hogy a sértett életvitelének, körülményeinek, kapcsolatainak vizsgálatával Szung nem került közelebb az elkövető személyéhez.

Összegzés

Mire keressük a választ a kriminalisztikai alapkérdések megválaszolásával? A nyomokon, az anyagmaradványokon és vallomásokon keresztül *az azonosítás a fő cél, azaz az elkövető azonosítása*. Ennek a megválaszolása köré rendeződik minden.

A döglegyekkel végzett „vizsgálat” a mai modern módszereink közül véleményem szerint a szagazonosítási eljáráshoz áll a legközelebb, de persze nem elhanyagolható a biológiai anyag-maradványok felkutatásában és azonosításában betöltött funkciója. A szagazonosításnak önmagában nincs bizonyító ereje, de a nyomozás orientációjában betöltött szerepe vitathatatlan. Véleményem szerint Szung úgy gondolhatta, fizikai törvényszerűség, hogy az anyagmaradványokat rendkívül nehéz „kiirtani”, láthatatlanul is jelen vannak¹⁶.

Bizonyos, hogy a közemberek a látványos eljárásokra jobban emlékezhetnek, a színpadi hatást leszámítva, a kiválasztott sarló gazdájának nekiszegez-

¹⁶ „Tout contact laisse une trace” (Minden érintés nyomot hagy) – mondta Edmond Locard (1877–1966), az 1920-as évek francia kriminalistája.

hették az emberölés vádját, aminek hatására összeomlott az esetleges korábbi védekezése.

A nyomozó/bíró ellenfele a középkori igazságszolgáltatási rendszerben meghajolt a formai igazság előtt. Érdekes helyzet állhatott volna elő azonban, ha például azzal védekezik, hogy a munkája során véletlenül megvágta magát a sarlójával, vagy állatot ölt le vele – ezért lehetett korábban véres. Szung korában ugyanis azt még nem lehetett megállapítani, hogy állati vagy emberi vértől volt-e szennyezett a sarló, illetve a vérmaradványok kitől származtak.

Konklúzió

Vessünk egy pillantást a középkori Kína után a középkori Nyugatra! Európában a XI–XIV. században az akkuzatórius rendszerben – amely például az ókori görög, vagy római, illetve a XIII. századi germán és normann igazságszolgáltatást jellemezte – jellemzően a sértett vádja alapján indult meg az eljárás, amelynek során nyilvános tárgyaláson, leginkább formális bizonyítás (például tüzes vaspróba, vízpróba, párbaj, tanúbizonyosság, eskü, okiratok stb.) alapján bíró döntött a megvádolt felelősségéről¹⁷.

A bizonyítás lényege jelentősen eltért a kínaitól. A bírói meggyőződésnek nem volt jelentősége, hanem az istenítéletekhez fűződött az a meggyőződés, hogy alkalmazásuk révén közvetlen isteni beavatkozás történik az ártatlan fél oldalán.

Ezek alapján kijelenthetjük, hogy nem az igazság kiderítése volt a cél, hanem „*hogy az ellenfél a formai igazság előtt meghajoljon*”¹⁸.

Az akkuzatórius rendszerrel szemben állt a középkorban évszázadokig működő inkvizíciós büntetőeljárás. Ez időben a bűnügyek nagy részében bizonyítékok egyáltalán nem álltak rendelkezésre, ezért szükségessé vált a kínvallatás, a tortúra, hogy annak révén a bizonyítékok királynőjét (*regina provocationum*), a terhelt beismerését megszerezzék¹⁹. Ez már annyiban kapcsolódik a kínai igazságszolgáltatási rendszerhez, hogy a klasszikus kínai igazságszolgáltatási rendszerben senkit nem lehetett elítélni addig, amíg be nem vallotta bűnét. Épp emiatt gyakran alkalmaztak kínvallatást a szükséges beismerés megszerzése érdekében. Minden ügyet, amelyben halálra ítélték az elkövetőt, jóváhagyásra elküldték az uralkodónak.

¹⁷ Farkas Ákos – Róth Erika: A büntető eljárás. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004, 27–28. o.

¹⁸ Hajnik Imre: Egyetemes jogtörténet. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest 1896, 96. o.

¹⁹ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 62. o.

E tudományág szülőhazájának az európai kontinenst tekintjük, holott a feudális büntetőeljárás a bűncselekmények felderítésére alkalmas és hatásos módszereket felvonultató kriminalisztika létrejöttének a feltételei még távolról sem bontakoztak ki. Ezzel szemben kutatásom azt támasztja alá, hogy a XIII. századi Kínában a kriminalisztikának olyan csírája jelent meg, amely nélkülözhetetlen a történeti ismereteink szempontjából. A bírának határozott érdekük fűződött ahhoz, hogy elkerüljék az igazságszolgáltatás tévedéseit, a justizmordokat. A szakma jeles képviselője ezért dolgozta ki azokat a módszereket, amelyekkel a hibás döntéseket kiküszöbölhetik, a bűnös cselekményeket pedig felderíthetik.

A *Besser Béla* magyar királyi csendőr százados szerkesztésében 1924-ben *Támpontok a bűnügyi nyomozáshoz* címmel jegyzett könyv felhívja a figyelmet arra, hogy rejtett véryomok után kutathatunk például annak a szekrénynek az ajtaján, tartalmán, amelyet feltörték, az asztal alsó lapján, mert egyes emberek oda dörzsölik piszkos kezüket. Mindig gondoljunk arra, hogy a tettes megmosakodhatott, ezért a mosakodásnál használt tárgyak átvizsgálását sem szabad elmulasztani. Továbbá „*A megtisztított eszközök, fegyverek vizsgálata is többnyire eredményes, mert a szögletekben, rugókban, résekben maradnak véryomok, kivált, ha a tisztítást forró vízzel végezték, mert az a vért megalvasztja és oldhatatlanná teszi*”²⁰.

Ennél a résznél elevenítsük fel ismét a sarlós gyilkosság esetét! Az idézett módszertan túlélhette az évszázadok viharait, s most az utókorunk tudományos magyarázattal szolgált arra, hogy miként is maradhatott meg az egyik, legtöbb adattal szolgáló anyagmaradvány (vér) az elkövetés eszközén. Más-képpen megközelítve: az ősi írások a jelenkori tudományos áttörések (DNS) kulcsait rejtik. Megjegyzem, attól függetlenül, hogy sejtdiagnosztikai vizsgálattal már az 1920-as években meg lehetett állapítani, hogy a feltalált vér emberi vagy állati, azt nem tudták szakértői módszerekkel bizonyítani, hogy a vádlott ruháin talált vér azonos-e a sértett ruháin lévővel. További értéke, hogy a könyv szerkesztője felhasználta a korabeli fellelhető szakirodalmat, így *Kenyeres Balázs*, *Schiffer Ernő*, *Gábor Béla*, *Laki Lajos*, *Bauer Ernő*, *Jáhn József*, *Endrődy Géza* és végül, de nem utolsósorban *Soltész Imre* kiváló műveit, jegyzeteit.

Soltész Imre 1924-ben a következőképpen ír a véryomok felkutatásáról: „*Nagyon gondosan szemügyre kell venni azonkívül minden tárgyat, hogy*

²⁰ Besser Béla (szerk.): *Támpontok a bűnügyi nyomozáshoz*. A Budapestben 1924. évben a csendőr-tisztek részére tartott tanfolyamon készített jegyzetek alapján. Csitáry Jenő Könyvnyomda, Székesfehérvár, 1926. 64. o.

*megállapítsuk, nincs-e rajta vércsepp. A padlót, a falakat, az ágyterítőt, bútorokat, mosóedényt, szekrényeket, fiókos szekrényt; igen gyakran találni véryomot az asztal táblájának alsó oldalán is, mert közönségesebb embernek rendes szokása piszkos kezét az asztal aljába törölni.*²¹

Kézenfekvőnek tűnik a következtetés, miszerint az 1910–1920-as években felismerték – és a kriminalisztikai gondolkodásban alkalmazták – azt az emberi szokást, hogy az egyének egy része (mosakodási lehetőség híján) az asztallap alsó lapjába törli szennyezett kezét, s ez mintegy automatikussá vált. Nézzük, hogyan vélekedtek a vértől megtisztított ruhák és eszközök felismeréséről: *„Férfiak többnyire nem értenek úgy a vérfoltok kimosásához, mint a nők, akik a havi tisztulás véryomait kimosni megszokták s a férfiak elkövetik olykor azt a hibát, hogy a vért hideg víz helyett meleg vízzel mossák, ami csak a ruhanemű erősebb dörzsölése útján sikerül és ez esetleg észrevehető. Úgy a ruhanemű, mint az egyéb tárgyak, balta, kés, bot, dorong kitisztítása többnyire nem sikerül úgy, hogy a ruhaneműek valami ráncában, a zseb szögleteiben, a gombok hátsó felén, a bot vagy dorong hasadékaiban ne maradjon vissza valami véryom. Zsebkéseknél, azon a helyen, ahol a penge a nyélhez van illesztve, a fejszénél ott, ahol a fejsze a nyélhez illesztve van, szorul be a véryom. Néha épp azért lesz itt-ott megtalálható, mert a büntettes letisztítás közben nyomta be oda. Ugyanígy, ha a padló felmosatott, a padló deszkái közé juthatott véryom, hiszen jól tudjuk, hogy midőn a padlót feliszedik, a deszkák között mindenféle por, piszok, morzsa szokott lenni.*²²

A XIX. század fordulóján tehát nagy súlyt fektettek a releváns tárgyak előzetes organoleptikus (érezkeszervi) vizsgálatára abból a célból, hogy felismerjék a bűncselekménnyel összefüggésbe hozható tárgyakat, elváltozásokat.

Idestova nyolcszáz esztendő telt el az óta, hogy Kínában Szung megalkotta az ismertetett útmutatót, és semmi sem bizonyítja jobban, hogy az ajánlások helyesek voltak, mint az, hogy ezek szelleme hellyel-közzel még ma is érvényes, legfeljebb modernebb nyelvezetű. Írásba foglalása talán annak is tulajdonítható, hogy szerzője felismerte: a jogalkalmazók mindennapi munkájuk közben értékes tapasztalatokra tesznek szert. Az összegyűlt tapasztalatok rendszerezése és értékelése emeli munkánk színvonalát, megkönnyíti a hibák és hiányosságok felszámolását, hatékonyabb bünelemzést és eredményesebb felderítést tesz lehetővé. A kriminalisztikai tapasztalatok átfogó, teljes értékelésére természetesen senki nem vállalkozhat, még egy-egy szakte-

²¹ Soltész Imre: Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a M. Kir. Csenedőrség számára. Második és bővített kiadás. Palladis, Budapest, 1924, 163. o.

²² Uo. 164. o.

rület áttekintése is olyan komoly és sokoldalú felkészültséget és tájékozottságot követel, amelynek rendszerint csak speciálisan képzett, nagyobb létszámú szakembergárda tud eleget tenni.

A belügyi tudományos munkát élenjáróan reprezentálták az 1964-től hagyományos megtartott rendőrorvosi tudományos ülések²³, amelyek időről időre egy-egy fejlődési szakaszt reprezentáltak a bűnügyi orvosi munkában. A rendőrorvosok szakmai műveltségének folyamatosan növekvő színvonala, önkéntes továbbképzésük nagyban hozzájárult ahhoz, hogy döntő többségük igazságügyi orvostanból szakképzettséget szerezhessen és munkájuk mellett igazságügyi szakértői tevékenységet is elláthasson.

Az időnként megrendezett rendőrorvosi tudományos ülések mozgósító hatásuk miatt is fontosak voltak. A tudományos üléseken egyre több fiatal, tudományos munkát még nem végző „bűnügyes orvos” is részt vett. Az előadásokkal hozzájárultak a közös cél eléréséhez, a tudományos ismeretek bővítéséhez és a szakmai tapasztalatok kicseréléséhez.

A bűnügyi orvosok leginkább a rendkívüli halálesetek hatósági eljárásakor bizonyíthatták rátermettségüket, bár ezenkívül is szerteágazó, komplex tevékenységet láttak el. Munkájuk tetten érhető volt, egyebek között, a kábítószer elleni küzdelem, a családvédelem, a fiatalkorúak bűnözésének vizsgálata és a katasztrófavédelem területén is. A büntetőeljárásról szóló törvény szakértők kizárására vonatkozó²⁴, 2007. január 1-jén életbe lépő változása, valamint az úgynevezett „kizárólagossági kormányrendelet” alapvetően új helyzetet teremtett a rendőrség állományában dolgozó kriminalisztikai és orvos szakértők számára. Tekintettel arra, hogy utóbbiak látták el az úgynevezett klasszikus bűnügyi orvosi feladatokat is, így e terület helyzete döntően megváltozott. A Be. azon törvényi kitétele, hogy a rendőrségen dolgozó (or-

23 Pár izgalmas tanulmány 1967-ből [In: Szedlák Ödön – Földes Vilmos (szerk.): Rendőrorvosi tudományos ülések... Cikkgyűjtemény. BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség, Budapest, 1967]; Dr. Beke Imre: A rendőrorvos szerepe a megrendezett és megváltoztatott helyszínek vizsgálatánál. Dr. Horváth Antal: Erőszakos halál gyanúját keltő természetes halálesetek és természetes halálnak vélt erőszakos halálesetek. Dr. Fodor Ferenc: Megtévészítő jelenségek a helyszíni szemlén. Dr. Zavilla Norbert: Az „orvosi műhiba” kérdése a kórházi és területi orvosok munkájában. Dr. Nemeskéri János: Embertani személyazonosítás kriminalisztikában. Krebs Sándor: Lövési sérülések be- és kimeneti nyílásainak megállapítására szolgáló új módszerek. Dr. Major Ágnes: Ondófoltok vizsgálata műanyag ruházati tárgyakon. Dr. Habon László – Dr. Farkas Gyula: Kihantolás után bizonyított parathionmérgezés esete az orvosszakértői gyakorlatból (Kazuisztika). Dr. Gerber István: Önkasztásnak beállított emberölés vizsgálatának tanulságai. Dr. Földes Vilmos – Dr. Kenyeres Imre – Dr. Gerencsér György: A szemlencse beívódása, mint a halál óta eltelt idő megállapításának egyik jele. Dr. Steczik Aurél: A rendőrorvosi boncolások tapasztalatai Bács-Kiskun megyében.

24 A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 103. § (1) bek. b) pont.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

vos) szakértők rendőrségi ügyekben igazságügyi (orvos) szakértőként nem járhatnak el, elindította az állomány elvándorlását. A diplomás, nyelveket beszélő, rutinos (orvos) szakértői gárda elvándorlása, nyugdíjba vonulása mellett elveszett egy szemlélet is. Ennek hiánya már érezhető a mindennapi rendőri tevékenységben, főképp a bűnügyi területen. *Angyal Miklós* szerint mindez egyenesen oda vezetett, hogy a bűnügyi orvoslás, ez a több évtizedes hagyományokkal büszkélkedő szolgálati forma sajnálatos módon megszűnt létezni Magyarországon.

A fő témámhoz visszakanyarodva, nézetem szerint kijelenthetjük, hogy nem egyik napról a másikra, hanem *anno mundo condito*²⁵ az emberiség évezredek alatt felhalmozódott tapasztalatai alapján kerülhetett sor arra, hogy az emberek a bűntények élő tanúi mellett megszólaltathassák a nyomokat, a tárgyakat, a tettes által hátrahagyott néma tanúkat. Szung felismerte és nyomozásai során alkalmazta egyebek között azt a törvényszerűséget is, hogy a test bomlástermékei vonzzák a rovarokat, és beindítják az elvárható rovarvékenységet. Hosszú út vezetett a falu főterén sarlókat vizsgáló kínai nyomozó-bírótól a laboratóriumban elektronmikroszkóppal dolgozó igazságügyi szakértőig.

Véleményem szerint Szung Ce jogesetei többek, mint ősi detektívtörténetek, de lehet némi hollywoodi párhuzamot vonni közte és az angol viktoriánus irodalom híres (ámde fiktív), új típusú detektívalakja, Sherlock Holmes között. Eseteiket mindketten kitűnő kombinációs képességükkel, pszichológiai intuíciójukkal, kiemelkedő technikai tudásukkal, hihetetlen megfigyelőképességükkel oldották meg.

Ha Holmest úgy jellemzem, mint egy tudós beállítottságú személyt nyomozói kíváncsisággal, akkor Szung egy kriminalista nyomozó volt, aki nagyfokú tudományos érdeklődéssel és szemlélettel volt megáldva...

...mert nem lehet igazán jó nyomozó az, aki nem kíváncsi.

IRODALOM

Angyal Miklós: Rendkívüli halál – orvos a halottszemlén. *Belügyi Szemle*, 2010/9.

Benecke, Mark: A brief history of forensic entomology. *Forensic Science International*, vol. 120, 2001

Besser Béla (szerk.): Támpontok a bűnügyi nyomozáshoz. A Budapesten 1924. évben a csendőr tisztek részére tartott tanfolyamon készített jegyzetek alapján. Csitáry Jenő Könyvnyomda, Székesfehérvár, 1926

²⁵ Anno mundo condito (lat.): a világ teremtésétől kezdve; a világ teremtésétől fogva.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Ci, Song (1186–1249): The Washing Away of Wrongs.

Endrődy Géza: A bűnügyi nyomozás kézikönyve a m. kir. csendőrség, az összes rendőrhathóságok és rendőrök, valamint a vizsgálóbírák, királyi ügyészségek, s általában foglalkozó egyének részére. Első kiadás. Losonc, 1897

Fairbank, John King – Goldman, Merle: China: A new history. 2nd ed. The Belknap Press of Harvard University Press, London, 2006

Farkas Ákos – Róth Erika: A büntető eljárás. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004

Finszter Géza: A kriminalisztika elmélete és a praxis a büntetőeljárás reform tükrében. Összefoglalás. Jegyzet. Budapest, 2005–2007

Gennard, Dorothy E.: Forensic Entomology. John Wiley and Sons, Chichester, 2007

Gernet, Jacques: Daily life in China on the eve of the Mongol invasion. Stanford University Press, Stanford, 1962

Giles, Herbert Allen: Instructions to coroners. John Bale, Sons & Danielsson Ltd., London, 1924

Gross, Hans: Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. Bd. 2. Graz, 1893

Gruner, Susan V.: The Forensically Important Calliphoridae (Insecta: Diptera) Of Pig Carrion In Rural North-Central Florida. University Of Florida, 2004

Katona Géza – Kertész Imre: A bűn nyomában. RTV-Minerva, Budapest, 1979

Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 6. számú módszertani levele. A halottakkal kapcsolatos igazságügyi orvosszakértői tevékenységről. 1979

http://igor.diogenes.hu/download/modszlev/06_mszlev.pdf

Osborn, Alice: Biometrics history. Looking at biometric technologies from past to present. Information Security Gurus, August 20, 2006. <http://www.security-gurus.net/2006/08/biometrics-history-looking-at.html>

Rodríguez, William C. – Bass, William M.: Determination of time of death by means of carrion insects. *American Academy of Forensic Science*, February 1983

Soltész Imre: Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a M. Kir. Csendőrség számára. Második és bővített kiadás. Palladis, Budapest, 1924

Sótonyi Péter (szerk.): Igazságügyi orvostan. Harmadik, bővített kiadás. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2005

Stent, G. Carter: The double nail murders. *The China Review*, vol. 10, 1881

Summers, William C.: The Chinese Nail Murders: Forensic Medicine in Imperial China. *Yale Journal of Biology and Medicine*, vol. 72, no. 6, 1999

Tao, Jia Jing – Cameron, Mark J. – Xu, Wang: A brief history of forensic medicine in China. *The Criminologist*, vol. 12, no. 67, 1988

Tatár László: Forenzikus entomológia (jegyzet).

<http://www.scribd.com/doc/54611710/igazsaguyi-torvenyszeki-rovartan>

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006

Tunstall, Gordon: Ancient Chinese Forensic Medicine: The Origins of Forensic Science.
<http://www.scribd.com/gordontunstall/d/54713451-Ancient-Chinese-Forensic-Medicine-The-Origins-of-Forensic-Science>

Tz'u, Sung: The Washing Away of Wrongs, Forensic Medicine in Thirteenth-Century China. University of Michigan Press, 1981. Translated by Brian E. McKnight.

Ára: 530 Ft

